

Посібник

з перевірки добробуту тварин 2024

© РГ «Добробут тварин» | Станом на листопад 2023 року

Робоча група «Добробут тварин» – Робоча група асоціацій:

Bioland e.V.
Kaiserstraße 18, 55116 Mainz

Naturland – Асоціація органічного землеробства e.V.
Kleinhaderner Weg 1, 82166 Gräfelfing

Biokreis e.V. – Асоціація органічного землеробства та здорового харчування
Stelzlhof 1, 94034 Passau

Gaa e.V. – Об'єднання органічного землеробства
Glacisstraße 20b, 01099 Dresden

Ecoland e.V.
Haller Straße 20, 74549 Wolpertshausen

для цитування: РГ «Добробут тварин» (2023): Посібник з перевірки добробуту тварин 2024, РГ «Добробут тварин» органічних асоціацій «Bioland», «Naturland», «Biokreis», «Gaa» та «Ecoland».

Автори:

Bioland   др. Ульріх Шумахер
Сабіне Кох
Себастьян Восковскі
Максиміліан Ляйбрехт

Naturland   Лукас Фогт
Габріеле Глюк
Вероніка Гьорш
Др. Катаріна Рат
Елізабет Гофінгер

Biokreis   Юлія Краус

Gaa   др. Сильвія
Івемайер Уте
Баумбах

Ecoland   Еліза Льобляйн

Співпраця над попередніми версіями:

Юлія Манлік

др. Крістіане Бреннінкмайер

Йорн Бендер

др. Ян Брінкманн

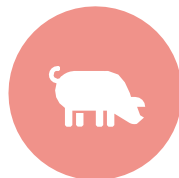
Фрігга Віртс

Зміст

Символи	4
Вступ	5
Мета перевірки добробуту тварин	6
Порядок здійснення контролю	7
Робота з контрольними списками	8
Характер дій у тваринницькому приміщенні	11
Використання результатів контролю	13
Прозорість між асоціаціями	13
Великі травоядні	14
1. Стан вгодованості	16
2. Стан догляду	19
3. Стан здоров'я	22
4. Корівник, пасовище, забезпечення кормом і водою	30
5. Втрати тварин	38
Дрібні жуйні тварини	47
1. Стан вгодованості	49
2. Стан догляду	51
3. Стан здоров'я	55
4. Вівчарня, пасовище, забезпечення кормом і водою	59
5. Втрати тварин	65
Птиця	69
1. Оперення	71
2. Стан здоров'я	74
3. Пташник, забезпечення кормом і водою	83
4. Вигул	89
5. Втрати тварин	92
6. За наявності результатів забою	95
Свині	97
1. Стан вгодованості	99
2. Стан догляду	101
3. Стан здоров'я	103
4. Свинарник, вигул, пасовище, корм і поїлка	110
5. Втрати тварин	116
6. За наявності результатів забою	122
Список літератури	125
Список візуальних джерел	
Додаткова інформація	129
Додаток	130

Символи

Рамки з символом контрольного списку

... містять спеціальні вказівки або поради для контролерів.

Рамки з символом чобота

... містять спеціальні вказівки або поради для тваринників/тваринниць.

Цей матеріал перекладено українською мовою проектом «Німецько-українська співпраця у галузі органічного сільського господарства».

© Всі права захищені

Повне чи часткове відтворення чи передача цієї публікації в будь-якій формі чи будь-якими засобами, в тому числі електронними, механічними, шляхом фотокопіювання чи запису чи у будь-який інший спосіб можливе лише за попередньої згоди авторів або видавців.

Вступ

Високий рівень добробуту тварин є основною характеристикою органічного сільського господарства. Добробут тварин включає в себе як фізичне здоров'я тварини, так і її благополуччя. Добробут ґрунтується на активній та успішній взаємодії зі своїм навколишнім середовищем, можливості для характерної для виду поведінки та переживанні позитивних почуттів, а також уникненні болю та страждань (Всесвітня організація охорони здоров'я тварин, 2023). До уваги беруться аспекти здоров'я, поведінки та емоцій тварини.

Контрольний список для слідкування за утриманням тварин враховує важливі аспекти їх добробуту, які можуть бути перевірені в рамках органічної інспекції. Однак, він не відповідає вимогам трудомісткої, комплексної перевірки добробуту тварин.

Цей, Посібник насамперед, пояснює методи проведення аудиторами/аудиторками обов'язкової перевірки добробуту тварин на підприємствах приєднаних асоціацій. Водночас, він також покликаний слугувати прозорою допомогою та інформацією для керівників/керівниць підприємств щодо очікуваних вимог та перевірки їх виконання. І останнє, але не менш важливе: важливі пункти перевірки можуть бути використані для самостійного контролю, який є обов'язковим відповідно до Закону про захист тварин, і здійснюється за допомогою регулярного ведення робочої документації.

Самостійна перевірка підприємства

... є обов'язковою відповідно до німецького Закону про захист тварин §11 абзац 8. Слід використовувати відповідні для тварин показники, Цей Посібник пропонує практичний спосіб проведення самостійної перевірки, за умови відповідного документування вона може бути також вигідно використана для перевірки добробуту тварин.

Власний чесний контроль добробуту тварин допомагає на ранній стадії розпізнавати можливі відхилення і вчасно проводити контрзаходи для забезпечення благополуччя тварин та їхньої продуктивності. При регулярному опитуванні можна встановити зміни, що відбулися з плином часу і, за необхідності, внести поправки.

Мета перевірки добробуту тварин

З 2014 року комплексна перевірка добробуту тварин проводиться щорічно в рамках регулярного контролю на всіх тваринницьких підприємствах-членах органічних асоціацій, об'єднаних у Робочій групі «Добробут тварин». Наразі це «Bioland», «Naturland», «Biokreis», «Gäa» та «Ecoland». На основі показників, спільно визначених асоціаціями, оцінюється поголів'я худоби і приймається рішення щодо необхідності проведення заходів. Фермерам/фермеркам слід дати чітку орієнтацію. Досвід контролерів/контролерок, асоціацій та фермерів/фермерок, а також нові наукові дані враховуються для подальшого розвитку контролю за добробутом тварин.

Процедура була узгоджена на зборах членів та делегатів асоціацій і включена до Рекомендацій.

Наша спільна мета – тваринництво, яке відповідає вимогам, викладеним у наших Рекомендаціях щодо виробництва, а також науковим висновкам щодо здоров'я та добробуту тварин. Тваринництво має бути презентабельним з високим рівнем добробуту тварин на всіх підприємствах.

Цей Посібник пояснює, як користуватися контрольними списками. Крім того, Робоча група «Добробут тварин» проводить для контролерів/контролерок навчання з питань здійснення контролю та оцінювання окремих показників.

Нові контролери/контролерки добробуту тварин

... повинні закінчити теоретичний навчальний онлайн-курс (основи + відповідні види тварин) та принаймні один практичний навчальний курс упродовж першого року. Протягом перших двох років необхідно взяти участь у навчальних курсах для інших відповідних видів тварин.

Теоретичну та практичну підготовку необхідно повторити не пізніше, ніж через п'ять років після відповідного практичного навчання.

Вид тварин вважається релевантним, якщо кількість тварин на підприємстві, яке підлягає контролю, перевищила визначені рамки малого поголів'я (див. Таблицю 1 на стор. 9).

Порядок здійснення контролю

Під час оцінки добробуту тварин ставлять **шість ключових запитань**:

- 1 Чи хороший стан вгодваності тварин?
- 2 Чи хороший стан догляду за тваринами?
- 3 Чи здорові тварини і чи немає в них зовнішніх пошкоджень і технопатій?
- 4 Чи в порядку годівниці, поїлки, стійло, вигульний майданчик та пасовище?
- 5 Чи не перевищують втрати тварин встановлену межу?
- 6 Щодо свиней та птиці, чи в порядку результати забою?

Слід зазначити, що в Регламенті ЄС про органічне сільське господарство та в Рекомендаціях асоціації є багато інших правил, пов'язаних з добробутом тварин (мінімальні площі для стійл і вигулів, правила випасу, достатня кількість підстилки, знеболення під час втручань тощо). Вони діють незалежно від описаної тут перевірки добробуту тварин і їх дотримання контролюється й надалі.

Існує **контрольний список для перевірки добробуту тварин** для кожної з таких категорій тварин:

- великі травоядні (велика рогата худоба, коні тощо),
- дрібні жуйні (вівці, кози тощо),
- свійська птиця,
- свині.

Контролюються також рідше утримувані види тварин, більшість із них можна знайти в контрольних списках з можливістю поставити галочку (наприклад, дикі тварини в загонах під дрібними жуйними, перепели під «іншими» серед свійської птиці). Якщо окремі пункти контрольних списків для цього виду тварин не підходять, то це враховується і відповідно зазначається.

До тварин «на пенсії» принципово відносяться, як до власних тварин. Мандрівні пастухи/пастушки самі відповідають за своїх тварин, а не підприємство, на площі якого вони їх випасають. За тварин в орендованих тваринницьких приміщеннях відповідають орендарі/орендаторки а не орендодавці/орендодавальниці.

Перевірка добробуту тварин повинна бути якомога коротшою, але тривати стільки часу, скільки потрібно. Для стад середнього розміру (наприклад, 40 корів + приплід) орієнтовне значення становить 60 хвилин на один вид тварин. В окремих випадках

це сильно залежить від виду та кількості стійл/корівників, від розміру стада, а також від підготовки перевірки підприємством. Для великих стад контрольні пункти іноді оцінюються у випадкових вибірках (див. Пояснення щодо окремих видів тварин на сторінках 14, 47, 70 та 97).

Час для перевірки можна скоротити

...якщо завдяки хорошій підготовці до перевірки у фермера/фермерки вже підготовлені чіткі дані про втрати, результати забою, документи про кількість клітин тощо.

Перевірка може тривати довше, якщо в добробуті тварин є багато недоліків, групи тварин мають різний стан або перебувають у різних місцях, або якщо немає достатньої кількості записів. У всякому разі: **ретельність має перевагу над швидкістю.**

Під час перевірки добробуту тварин контролери/контролерки повинні неупереджено, об'єктивно і незалежно від розміру стада та інших ситуацій на підприємстві концентруватись на оцінці добробуту тварин. Особливі ситуації на підприємстві під час здійснення контролю, які можуть бути пов'язані з будь-якими виявленими відхиленнями, повинні бути зазначені як додаткова інформація (наприклад, поточна надзвичайна ситуація в сім'ї).

Робота з контрольними списками

Утримання тварин необхідно перевіряти повністю. Слід дати оцінку за всіма пунктами контрольних списків. Якщо оцінка за якимось контрольним пунктом під час перевірки неможлива в окремій ситуації, або для окремої категорії тварин, то це слід занотувати, вказавши причину, або ж позначити як нерелевантний (н.р.). Якщо різні групи тварин одного виду утримуються в різних стійлах/приміщеннях (наприклад, молочна худоба, молодняк, телята), але стан тварин і приміщень для їх утримання можна порівняти, то оцінку можна задокументувати в контрольному списку. **Різні місця** у випадку декількох приміщень оцінюються за **окремими контрольними списками.**

Перед оцінкою в заголовку контрольного списку необхідно вказати вид тварин, відповідну кількість тварин на день перевірки, відповідну систему утримання і, якщо це можливо, породу.

Дані про кількість тварин стосуються дня проведення перевірки, а не середньої кількості тварин, що утримуються впродовж року.

У контрольних списках дається визначення **невеликого стада**. В цьому випадку відповідні види тварин оцінюються лише шляхом візуального огляду. Однак, якщо є очевидні відхилення в добробуті тварин, необхідно заповнити весь контрольний список. Відповідні ліміти для невеликих стад застосовуються незалежно один від одного і не підсумовуються.

Для малих стад застосовуються такі ліміти:

Таблиця 1. Максимальні ліміти для невеликих стад

Категорії тварин	Відп. к-кість (материнських) тварин
Дійні корови/корови-матері	10
Велика рогата худоба на відгодівлі/молодняк (підприємства лише для відгодівлі/вирощування)	10
Коні та інші види	10
Вівця/коза/дичина в загоні	20
Кури-несучки/молодняк/відгодівля птиці	100
Свиноматки	5
Поросята на вирощуванні	10
Свині на відгодівлі	10

З тваринами для власного використання необхідно поводитися так само, як і з невеликим стадом.

Оцінювання проводиться безпосередньо біля тварин і пункти перевірки у контрольному списку заповнюються лише тоді, коли тварини, що оцінюються, перебувають на підприємстві. Значення втрат і результати забою можуть бути оцінені також у виробничих процесах, в яких тварини у приміщенні для утримання тимчасово відсутні (наприклад, процеси відгодівлі, особливо при відгодівлі птиці або утриманні курей-несучок). Однак, якщо це можливо, дату для перевірки слід визначати так, щоб стадо, яке оцінюється, знаходилося на підприємстві. В іншому разі необхідно провести повторний контроль, коли тварини будуть знову знаходитися у стійлах/приміщеннях.

Дані у відсотках у більшості пунктів контрольного списку (виняток: втрати, результати забою) визначаються на основі індивідуальної оцінки тварин у всьому стаді або в репрезентативній вибірці. Необхідно вказати кількість уражених тварин і кількість оглянутих тварин.

Для проведення достатньо точної оцінки стада можна використати формуляри для огляду тварин (див. Додаток).

Важливо переконатися, що відсоткові значення (наприклад, щодо втрат, чистоти або травм тварин) стосуються **вікової групи або категорії тварин**, а не всього стада.

Так відхиленням є, наприклад, вже те, що більше 20 % молодняку великої рогатої худоби сильно забруднені – навіть якщо ця картина не відображається на коровах.

Для того, щоб визначити **втрати тварин за період, що розглядається**, від останньої перевірки до поточного дня перевірки, необхідно провести оцінку на основі записів підприємства або за допомогою витягів з бази даних. Інструкцію про правильний розрахунок можна знайти нижче під відповідним пунктом контрольного списку. Перевірка достовірності здійснюється за допомогою накладних або квитанцій про утилізацію туш тварин. Ведення записів або підтвердження всіх видів надходжень та витрат у межах поголів'я є обов'язковим згідно з Регламентом (ЄС) 2021/1691. Тому **відсутність записів про втрати або мертвародження принципово вважається відхиленням**.

Контролери/контролерки попередньо класифікують серйозність відхилень в категоріях «незначні», «значні» та «серйозні»:

Таблиця 2. Категоризація за ступенем тяжкості відхилень

Класифікація Відхилення	Від	До
Незначні	Граничне значення	Граничне значення + 50 %
Значні	Граничне значення + 50 %	Граничне значення + 100 %
Серйозні	Граничне значення + 100 %	

Незначними відхилення вважаються тоді, коли вони лише на кілька відсотків або ненабагато відхиляються від граничного значення. Однак зрозуміло, що поняття «незначне» не повинне приховувати наявність відхилення, про нього слід заявити та накласти санкції.

Значним відхилення вважається тоді, коли воно перевищує граничне значення на щонайменше 50 % (наприклад, 15 % замість 10 % виснажених корів).

Серйозні відхилення перевищують граничне значення на щонайменше 100% (наприклад, 20 % замість 10 % виснажених корів)

Попередня класифікація підтримує роботу органів сертифікації, які повинні накласти відповідну та доцільну санкцію.

Якщо лише **одна тварина** призводить до перевищення граничного значення, це не є відхиленням.

При виявленні відхилень чи особливостей, необхідно їх детально описати у **Звіті про відхилення** («Bioland», «Gäa»), чи на **Полі для коментарів** («Naturland», «Biokreis», «Ecoland»), щоб орган сертифікації або відділ забезпечення якості асоціації зміг накласти відповідну санкцію без додаткової перевірки.

При цьому слід вказати:

- **Кількість та частку уражених тварин** (наприклад, 3 з 30 корів = 10 %).
- **Ступінь та локалізацію змін на тварині** (наприклад, збільшення розмірів зап'ястного суглоба).
- **Причини, якщо вони відомі** (наприклад, недостатньо підстилки в зоні лежання).
- **Заходи, яких уже було вжито або які заплановані** (наприклад, ветеринарне лікування та більше підстилки).
- **Період, впродовж якого спостерігається відхилення в добробуті тварин** (наприклад, помічені 2 тижні тому, але зараз на стадії загоєння).
- **Фотографії, які можуть ілюструвати ситуацію, слід також передати в орган сертифікації асоціації.**

Для заяви

... керівництва підприємства у Звіті про результати перевірки передбачене поле на випадок виявлення відхилення в добробуті тварин. Наприклад, можна вказати причини втрат, вже проведені розслідування або вжиті заходи. Це полегшує розуміння фактів.

У разі серйозних порушень німецького Закону про захист тварин (TierSchG), Постанови про захист тварин та утримання промислових тварин (TierSchNutzT) або Регламенту ЄС про органічне виробництво (VO (EU) 2018/848), слід негайно повідомити орган сертифікації асоціації.

Характер дій у тваринницькому приміщенні

При вході в тваринницьке приміщення і під час контакту з промисловими тваринами обов'язковими є необхідні **заходи гігієни**, яких слід дотримуватися без особливої вказівки керівництва підприємства (свіжий спецодяг, який можна прати, або одноразовий спецодяг і бахіли, або власний одяг підприємства, миття та дезінфекція рук та/або одноразові рукавички, очищені та продезінфіковані допоміжні засоби, такі як канцелярські планшети тощо). **Це застосовується принципово з огляду на запобігання перенесення епідемій тварин.** Необхідно дотримуватися максимальної обережності при утриманні власних тварин або ж якщо упродовж 48

годин було відвідане інше стадо тварин того ж самого виду. Цього слід уникати при плануванні. Якщо немає іншої можливості, перед перевірками бажано приймати душ і проводити ретельну дезінфекцію між підприємствами. Основне правило порядку здійснення контролю на підприємстві – «від малого до старого», якщо інше не визначено керівництвом підприємства. Необхідно також подбати про те, щоб не ходити у забрудненому фекаліями взутті по кормовому столу або навіть по корму. За необхідності, спецодяг або чоботи слід очищати за допомогою шланга з водою або час від часу міняти.

Спочатку інспектор/інспекторка отримує **загальне враження** про тварин і приміщення для їх утримання, залишаючись на місці і спостерігаючи за тваринами впродовж декількох хвилин, а потім повільно рухаючись по приміщенню. При цьому слід оглянути також задню частину приміщення, де, можливо, притулилися хворі або поранені тварини. Необхідно також брати до уваги шум, зокрема кашель.

Щоб **оцінити окремих тварин**, з формуляром для оцінки тварин тихо проходять через стадо в присутності керівництва підприємства або особи, відповідальної за тварин, і заносять показники вимірювання тварини. Наприкінці або одночасно оглядають поїлки, обладнання тваринницького приміщення і корм та отримують враження про клімат у споруді та падіння світла.

Для великих стад достатньо **випадкової вибірки**, тобто всіх тварин оцінювати не потрібно. Вказівки щодо необхідної величини випадкової вибірки в залежності від величини стада містяться в Посібниках для окремих видів тварин.

Для перевірки тварин на пасовищі може пригодитися бінокль, щоб оглянути також тварин, до яких не можна підійти ближче.

Безпека інспекторів/інспекторок та уникнення нещасних випадків є абсолютним пріоритетом. Тому під час перевірки добробуту тварин безпосередньо або в межах досяжності повинен/повинна бути присутній/присутня фермер/фермерка або уповноважена ним/нею особа. Якщо тварини оцінюються у вигульній зоні тваринницького приміщення або на пасовищі (наприклад, велика рогата худоба), необхідно дотримуватися особливої обережності, оскільки не всі стада і групи тварин однаково реагують на незнайомих. Якщо там присутні самці, оцінка повинна проводитися з безпечної позиції, а друга людина завжди повинна знаходитися в межах досяжності. Ця особлива обережність стосується також і перевірок стад корів-матерів на пасовищі.

Подальші вказівки щодо характеру дій у тваринницькому приміщенні наведені в розділі, присвяченому окремим видам тварин.

Використання результатів контролю

Звіт про результати контролю надсилається **впродовж наступних 14 днів, або негайно – у серйозних випадках** (але не пізніше ніж упродовж трьох робочих днів після здійснення контролю) до відповідального органу кожної асоціації (див. також документи про доручення здійснити контроль).

Орган сертифікації встановлює умови і, за необхідності, просить підприємство розробити, подати і втілити план заходів. Щоб підтримати підприємство в досягненні прийняттого стану можна проінформувати консультативну раду.

Залежно від виду та серйозності відхилень, орган сертифікації може призначити через розумний проміжок часу повторну перевірку (як правило без попередження). У випадку незначних відхилень або довгострокових заходів, перевірка проводиться наступного року, щоб визначити, чи були впроваджені заходи і/чи виправлені недоліки.

У разі серйозних відхилень можливість маркування відповідної групи товарів знаком асоціації може бути скасована.

Якщо недоліки не будуть усунуті вчасно, санкції будуть більш суворими; в разі повторного порушення аж до відкликання маркування та припинення діяльності підприємства.

Прозорість між асоціаціями

Між асоціаціями встановлюється прозорість щодо кількості та виду відхилень, санкціонування та його виконання. Звітність здійснюється в анонімній формі та узагальнюється Робочою групою «Добробут тварин» у щорічному звіті.

У разі переходу асоціації в інші руки, контрольні звіти цієї асоціації за останні кілька років, включаючи результати контролю добробуту тварин на постраждалому підприємстві, повинні бути обов'язково перевірені асоціацією-наступницею.

Далі пояснюються критерії перевірки кожного виду тварин згідно з контрольним списком. Зміни в пунктах контрольного списку на поточний рік порівняно з попереднім роком **виділено жовтим кольором.**

Великі травоядні

До великих травоядних відноситься велика рогата худоба і коні, а також інші види тварин, такі як бізони та буйволи.

Пункти в контрольному списку щодо кількості клітин (стор. 27) та втрат тварин (від стор. 38) можна опрацювати ще в офісі до того, як заходити в тваринницьке приміщення.

Проводити спостереження у стаді найкраще під час годівлі або у випадку з дійними коровами також у кінці доїння або ж під час вигону на пасовище, тому що більша частина стада знаходиться в русі. У випадку з дійними коровами та молодими телицями індивідуальну оцінку тварин можна успішно проводити під час спокійної ходи всередині стада (без гучних, метушливих рухів). Однак інша людина повинна бути завжди в межах досяжності.

Увага! Велика рогата худоба теж може іноді несподівано втекти, передусім тоді, коли вона налякана. Особливо обережними слід бути з биками та жеребцями, які перебувають на вільному вигулі. Тоді не рекомендується проходити через стадо або тільки в супроводі іншого фахівця, як додаткової охорони. Безпека праці завжди має пріоритет.

Коли тварини знаходяться на пасовищі, зростають витрати робочого часу. В разі кількох груп тварин, що пасуться, які, можливо, ще й розосередилися на великій території, достатньо оглянути на пасовищі лише частину тварин. Рекомендується перевіряти господарство завжди по чергово – один раз в зимовий період, інший раз у літній.

При перевірці відсоткових значень спочатку дивляться на оглядову оцінку, чи є там вказана частка тварин. Наприклад, чи у стаді зі 100 корів знаходиться більш ніж 10 виснажених тварин?

Необхідний розмір вибірки для точного вимірювання тварини можна знайти в наступній таблиці:

Таблиця 3. Мінімальна кількість тварин для оцінки залежно від розміру стада

Величина стада	Кількість оцінюваних тварин
< 30	усі
30 – 50	30
51 – 100	40
101 – 150	50
151 – 200	60
> 200	30 %

Час на перевірку можна зменшити

... якщо для перевірки підготовлені такі документи:

- Останній Звіт про результати перевірки (Q-Check-Report), доступ в залежності від Федеральної Землі через:
  - VIT (Бремен, Гессен, Нижня Саксонія, Саксонія, Саксонія-Ангальт, Тюрингія),
  - LKV (Баден-Вюртемберг, Баварія, Бранденбург/Берлін (за запитом, без автоматичної передачі), Бремен, Гамбург, Рейнланд-Пфальц, Саарланд, Шлезвіг-Гольштейн),
  - Herdenmanagement Fokus 2.0 (Північна Рейн-Вестфалія),
  - MRV Onlineportal (Мекленбург-Форпомерн),
  - NetRindmlp (Рейнланд-Пфальц, Саарланд),
  - RDV (Гамбург).
- Підготовлений доступ до бази даних НІТ.
- Якщо контролю молочної продукції (КМП) немає, але є автоматична система доїння (АСД) з вимірюванням кількості клітин: аналіз з моменту останнього контролю.
- Якщо немає ні КМП, ні АСД з вимірюванням кількості клітин: щомісячний звіт про виручку від молока та квитанції про використання грошей для лікування інфекцій вимені та на збори.
- За межами Німеччини: реєстр поголів'я з даними про смертність та вік з моменту останнього контролю.

1. Стан вгодованості

1.1 Виснажені менш ніж 10 % тварин (BCS < 2,5).

Чому?

Тварини виснажені або вони недоїдають по відношенню до своєї продуктивності, або страждають від хвороб, які призводять до зниження споживання корму (наприклад, кульгавість, інфекційні захворювання).

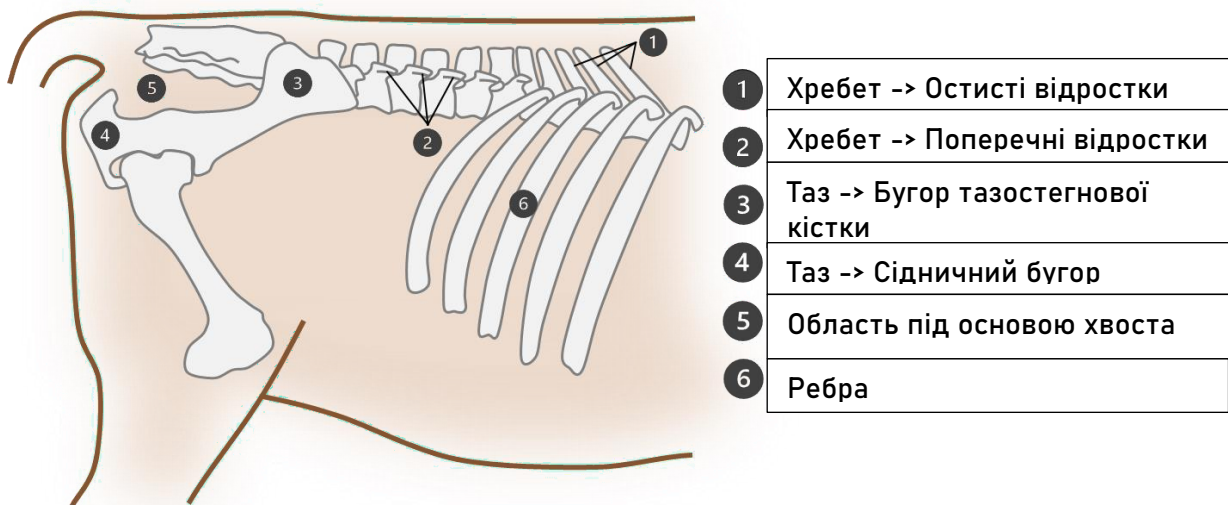
Як?

Для оцінки вгодованості необхідно оцінювати жировий прошарок на кістках, а не м'ясистість тварини. Молочні породи подвійного призначення мають менше м'яса, ніж м'ясні породи подвійного призначення або породи корів-матерів, що може ввести в оману при оцінюванні. Тому основна увага повинна бути зосереджена на названих частинах тіла. З огляду на те, що виснаження може бути наслідком кульгавості, необхідно також враховувати лежачих корів.

Оцінка проводиться за так званим показником стану тіла (Body-Condition-Score, скорочено BCS). Тварини з оцінкою меншою ніж 2,5 класифікуються як явно виснажені. Це можна розпізнати, якщо **сідничний бугор** (Малюнок 1, точка 4) **покритий лише шкірою без жирових відкладень**, а **поперечні відростки хребців** (Малюнок 1, точка 2) **щонайменше напівребристі**.

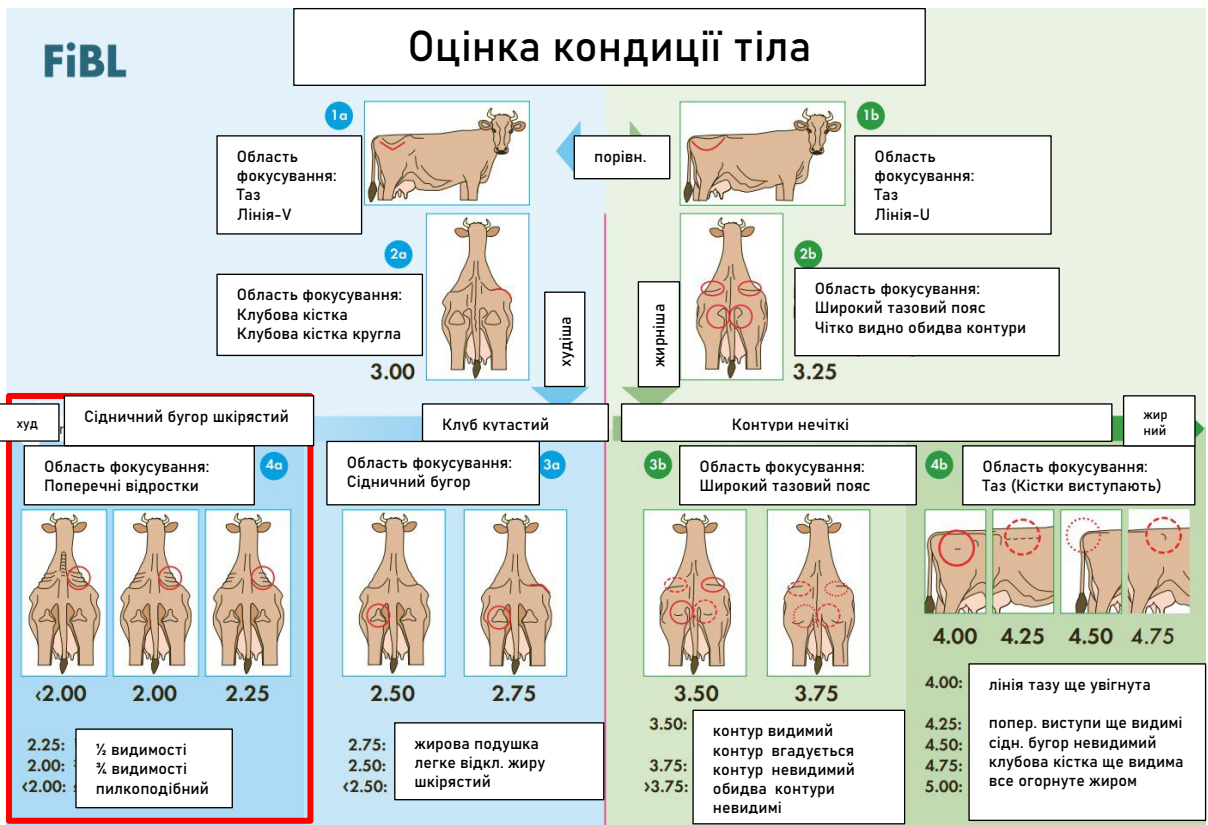
Крім того, можна орієнтуватися на те, чи виконуються принаймні три з таких критеріїв (Малюнок 1, Зображення 3):

- Глибока виїмка під основою хвоста.
- Глибока ввігнутість між хребтом та бугром тазостегнової кістки.
- Гострі закінчення поперечних відростків хребців з чітким виступом до паралюмбальної ямки.
- Сідничний бугор та бугор тазостегнової кістки, ребра, остисті відростки чітко виступають.

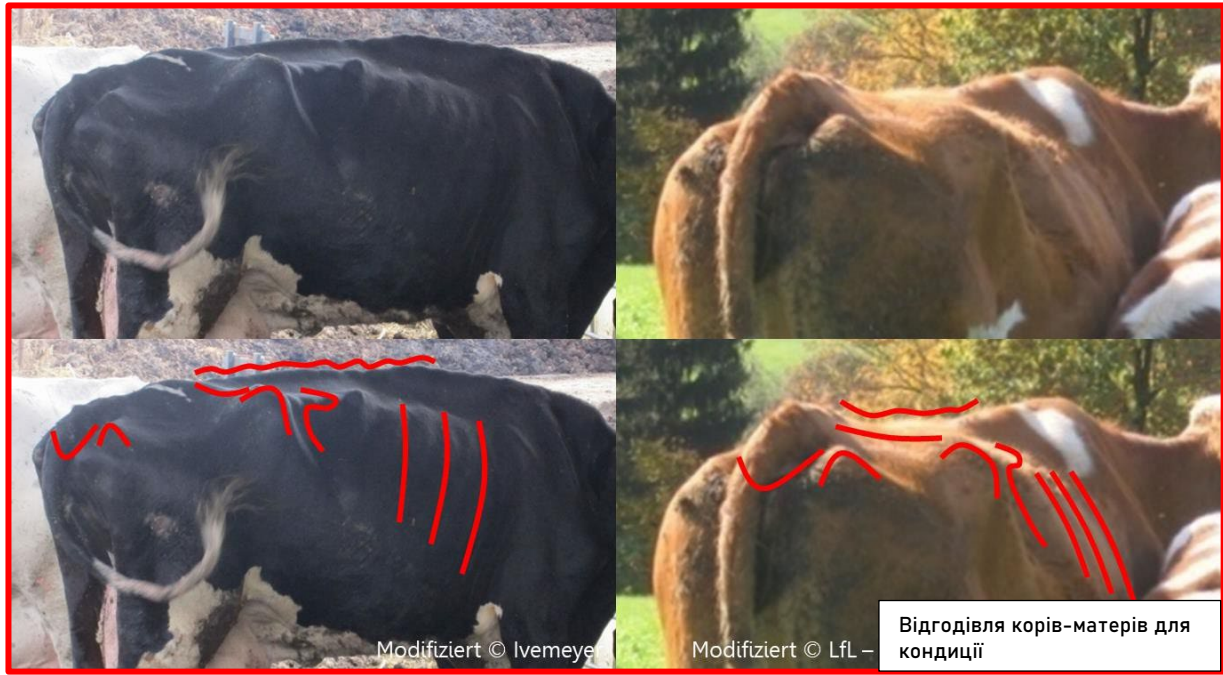

Малюнок 1. Анатомічна структура великої рогатої худоби, що має значення для оцінки стану організму

Малюнок 2. Схема оцінки кондиції тіла за FiBL

Зображення 3. Ознаки значного виснаження (BCS < 2,5), ліворуч: молочна порода ("тільки шкіра і кістки"), праворуч: м'ясна порода (кістки видно/виступають)

Особливу увагу слід звернути на ті ознаки, коли крім поганого стану тіла, багато тварин мають тьмяну шерсть, не жують, не їдять і не п'ють, стоять мляво і явно погано себе почувають. Життєздатні тварини знову жують, їдять і уважні, підтримують соціальні контакти або відпочивають.

Якщо причину виснаження вже встановлено і вжито відповідних контрзаходів, це слід зазначити.

У випадку з кіньми із сильним виснаженням слід записати породу та вік тварини, а також інші умови догляду.

Рекомендації

Виснаження може мати різні причини. Наприклад, корм може мати занадто низький вміст енергії/протеїну по відношенню до продуктивності тварини. Оскільки тварини мають обмежену здатність поглинати корм, вони не можуть з'їсти достатньо, щоб компенсувати цей дефіцит. Причинами недостатнього споживання корму можуть бути відсутність смакових якостей через низьку якість корму, кульгавість тварин або втрата апетиту через метаболічні захворювання. Різні хвороби призводять до підвищення температури, нездужання і, як наслідок, до втрати апетиту: у теляти з діареєю болить живіт і тому воно не п'є тощо. Але навіть якщо тварини споживають достатню кількість хорошого корму, вони можуть втрачати вагу. Такі захворювання, як паратуберкульоз, змінюють кишечник так, що поживні речовини стають недоступними для тварини. Ацидоз рубця пошкоджує бактерії, які забезпечують поживні речовини. Ендопаразити використовують отриману енергію для власного росту. У випадку з останніми слід зазначити, що навіть регулярна дегельмінтизація не може виключити їх як причину, оскільки вони можуть розвивати резистентність.

З початком лактації невеликий дефіцит енергії у корів є нормальним явищем (максимум до 0,5 бала BCS). Однак завжди слід уникати падіння BCS нижче 2,5 балів.

Щоб охопити якомога більше причин, у випадку виснажених тварин слід перевірити корм (якість, гігієну, кількість, склад раціону тощо) і виключити захворювання як причину. Правильними контактними особами є для цього ветеринар/ветеринарка або консультативна служба підприємства.

2. Стан догляду

2.1 Менше ніж у 20 % тварин сильно забруднене вим'я, живіт, задня частина тіла/або верхня частина задньої ноги

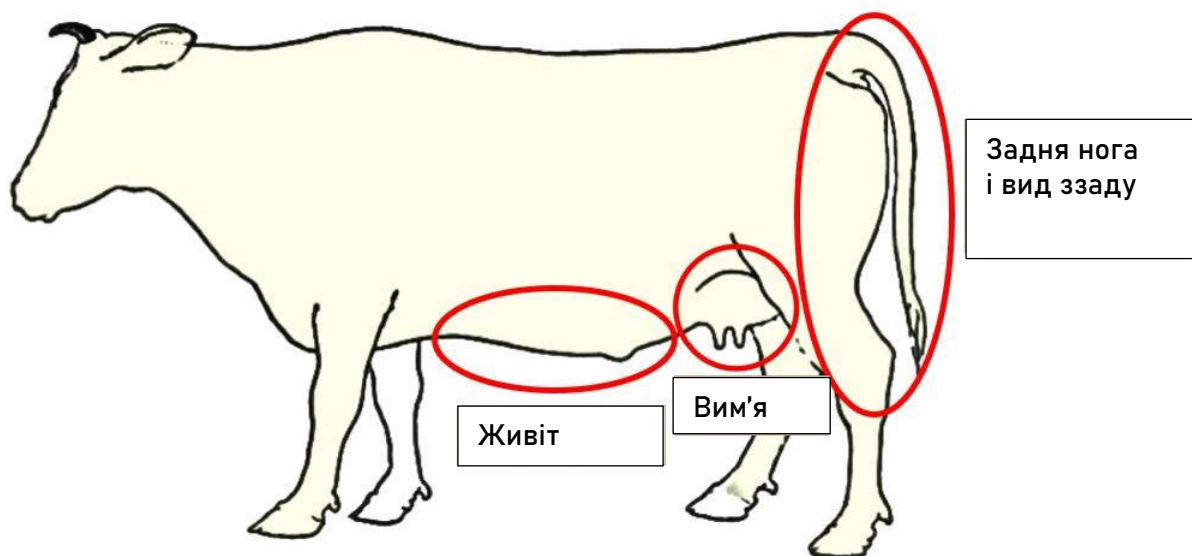
Чому?

Забруднені тварини є ознакою відсутності догляду та поганого управління господарством. Сильне забруднення викликає свербіж, терморегуляція обмежена. Можуть розвиватися шкірні захворювання. Забруднення вимені підвищує ризик зараження маститом.

Як?

Найпростіше проводити оцінку, коли тварини після годівлі всі стоять біля годівниці, і їх добре видно збоку і ззаду. Якщо тварини додатково прив'язані, це сприяє безпеці контролерів/контролерок і керівника підприємства під час здійснення контролю.

Тварин оглядають на таких ділянках тіла - вим'я, живіт, задня нога та/або задня частина (Малюнок 4). Реєструються забруднені ділянки діаметром близько 40 см (приблизно довжина передпліччя), а також тривимірні спайки/нарости та обширні забруднення свіжими фекаліями. Незначна зміна кольору шерсті, з іншого боку, не оцінюється. Сліди свіжих фекалій на задній частині деяких тварин неминучі.

Малюнок 4. Ділянки для оцінки забруднення

Зображення 5. Зліва направо: забруднена м'ясна корова, забруднене теля, забруднена корова

Якщо причина актуально високого рівня забруднення тварин відома (наприклад, дефект згортача навозу, нестача підстилки), то про це слід зазначити. Навіть якщо забруднена постійно одна і та ж ділянка тіла (наприклад, спина, живіт, бік, хвіст, ноги), це може бути зазначено і надає підприємству та консультантам важливі підходи для з'ясування причини.

Рекомендації

Забруднення не тільки призводить до дискомфорту тварин, зниження температурного обміну і, можливо, свербіння, воно може також стати причиною скарг і відрахувань на бойні.

Забруднення може бути спричинене управлінням утримання тварин, помилками в годуванні або хворобами. Наприклад, бокси для лежання можуть бути занадто короткими, тому тварини шукають краще інше місце для лежання, перекривати доступ до лежачих місць можуть також тварини вищого рангу. Місця для лежання слід також частіше відсувати. Якщо у тварин спостерігається діарея, то також може розвинутися сильне забруднення. Причини тут слід шукати у складі корму та гігієні, а також у виключенні інфекційних захворювань, таких як, наприклад, ендопаразити, ротавіруси і коронавіруси (телята), сальмонела та багато інших.

Контактною особою для швидкого виявлення та усунення причини можуть бути тут ветеринар/ветеринарка, радник/радниця з годування або консультант/консультантка підприємства.

Як тільки починається період випасу, рівень забруднення тварин часто знижується, оскільки вони можуть лежати на (сухому) пасовищі.

2.2 Менше ніж 10 % тварин мають задовгі кігті/копита.

Чому?

Високий відсоток занадто довгих кігтів/копит вказує на відсутність догляду за кігтями/копитами та/або поганим управлінням утримання тварин. Це призводить до неправильного положення і, як наслідок, до подальших пошкоджень.

Як?

Занадто довгі копита можна розпізнати по тому, що кінчик копит загнутий або не має повного контакту з землею (Зображення 6).

Зображення 6. Копита задовгі та зігнуті

В цьому випадку швидке оцінювання можна провести також, якщо всі тварини після доїння або годування стоять біля годівниці. Оцінка проводиться паралельно з фіксацією забруднень з боку тваринного приміщення.

При окремих асоціаціях по свіжо оброблених тваринах можна побачити, що підприємство турбується про здоров'я копит. Якщо є відхилення, керівництво підприємства може вказати, коли відбудеться наступний огляд ратиць (наприклад, якщо підприємство хоче довести, що воно вже вжило заходів). У разі виявлення відхилень за цим показником, будь ласка, слід обов'язково зазначити, чи проводиться на підприємстві регулярний догляд за копитами кваліфікованим/ кваліфікованою майстром/майстринею з догляду за ратицями чи відповідне ветеринарне лікування, згідно з інформацією керівництва підприємства або відповідними документами. Додаткову увагу при відхиленнях у цьому пункті слід звернути на "кульгавість" (див. стор. 24), оскільки ці пункти часто корелюють між собою.

Рекомендації

Догляд за копитами слід проводити у стаді приблизно два-три рази на рік. Він може запобігти хворобам і початок змін можна розпізнати на ранній стадії, щоб вжити відповідних заходів, таких як ванни для копит тощо.

3. Стан здоров'я

3.1 Менше ніж загалом 10 % тварин мають чіткі зовнішні травми на тілі (садна на шкірі, струпи, зашкарублі ділянки, рани, травми ріг, потовщення суглобів, набряки, **продірявлючі носові кільця (за винятком племінних биків)** тощо).

Чому?

Травми на тілі вказують на недоліки в обладнанні стайні (ризик травмування!), погане управління утриманням тварин (наприклад, замало підстилки) або також сильне суперництво за лідерство у стаді.

Як?

Слід фіксувати всі зовнішні пошкодження на тварині, як ті, що спричинені обладнанням у тваринницькому приміщенні та способом утримання (так звані технопатії), так і ті, що спричинені тваринами або людьми.

Якщо повільно пройти через стадо або оглянути тварин у кормовій огорожі, то можна, зазвичай, легко розпізнати типові набряки та пошкодження шкіри на заплесневому суглобі (спереду) або на надп'яtkово-гомілкóвому суглобі (зазвичай збоку, а також на бугрі п'яtkової кістки) чи на потилиці. Пошкодження шкіри розміром щонайменше 2 см, на яких видно відкриті місця (рани) або зашкарублості чи набряки/збільшення в окружності (суглоби), слід оцінювати як відхилення (Зображення 7).

Зображення 7. Зліва направо: рана/набряк на гомілковостопному суглобі, рана/набряк спереду на заплесневому суглобі, рана/набряк на шиї

Зображення 8. Ліворуч: пошкоджений хвіст, посередині: зламаний хвіст, праворуч: вкорочений хвіст

В рогатих тварин, частіше ніж у безрогих, суперечки за лідерство у стаді проявляються у вигляді пошкоджень шкіри. До певної міри це терпимо. Тварини, на тілі яких виявлено більше 10 пошкоджень внаслідок ударів рогами (безволосість або рани/зашкарублості), вважаються девіантними. Як виглядають поранення внаслідок ударів рогами (свіжі і загоєні), можна побачити на Зображенні 9.

Зображення 9. Травми від удару рогами, зліва направо: свіжі, зашкарублі, загоєні та безволосі, загоєні та з різною довжиною волосся/зарубцьовані

Носові кільця, які перфорують носову перегородку (за винятком племінних бугаїв), з кріпленням або без нього, недопустимі. Носові затискачі, призначені для запобігання взаємному смоктанню, або носові клапани для відлучення дозволені, але не повинні призводити до травмування носа (наприклад, носові клапани не можна накладати на більш ніж 2 тижні).

В цьому пункті контрольного списку слід також стежити за тими тваринами, які шукають прихистку. Якщо є якісь відхилення і якщо травми завжди виявляються на одному й тому ж самому місці (наприклад, на задніх лапах), це слід зафіксувати.

Рекомендації

Якщо є явні зовнішні пошкодження, необхідно визначити причину. Причиною технопатій у вигляді повільно виникаючих, безволосих ділянок часто є обладнання для утримання (гвинти, що стирчать, прив'язь, кормова решітка). І якщо причину не усунути, то на цих ділянках можуть з'явитися відкриті, криваві та/або рани, що вже запалилися. Травми від ударів рогами легко розпізнати. Завдання полягає в тому, щоб знайти тварину, яка їх спричинила, або забезпечити достатньо місця, щоб тварини нижчого рангу завжди могли зійти з дороги. У цьому може допомогти наступний «набір інструментів»: [Інструментарій для утримання рогатих молочних корів у безприв'язному утриманні \(uni-kassel.de\)](http://uni-kassel.de).

3.2 Менше ніж загалом 5 % тварин мають значну кульгавість (оцінка 2 при вільному утриманні, на пасовищі тощо і оцінка 1 під час тримання на прив'язі).

Чому?

Кульгавість має значний вплив на добробут тварин, оскільки вона пов'язана з болем і має величезний вплив на поведінку під час годування та продуктивність. Вона може призвести до вторинних захворювань через стрес, пов'язаний з болем, і уникнення руху (наприклад, до кормового столу).

Як?

В цьому пункті контрольного списку йдеться про чітко помітну для всіх кульгавість, тобто тварини, які явно неохоче переносять вагу на іншу ногу або, в гіршому випадку, ледве ступають на одну ногу (згідно з Інструкцією КТВЛ для великої рогатої худоби Бранкмана, та інші (2020)): оцінка 2 за умови вільного утримання, на пасовищі тощо; оцінка 1 на прив'язі, Зображення 10). Кульгаві корови ходять зі згорбленими спинами, опущеною головою і маленькими кроками.

Зображення 10. Ліворуч: сильна кульгавість на вигульовому майданчику, праворуч: значне полегшення однієї ноги при стоянні (на прив'язі)

Для того, щоб визначити, скільки тварин уражено, необхідно також підняти тварин, що лежать. У випадку з дійними коровами, однак, краще спостерігати за тваринами до і після доїння (кульгаві тварини зазвичай заходять в доїльний зал останніми) або коли їх виганяють на пасовище.

У стадах, які впадають в око, можливо, буде необхідно детально оцінити кульгавість, піддавши оцінці відповідну вибірку випадково відібраних тварин, щоб визначити, чи явно кульгають 5% або більше тварин, і чи більше ніж 10% тварин мають навіть серйозні відхилення. Тоді на це потрібно однозначно витратити більше часу. Оцінку можна провести, наприклад, за допомогою відповідального за утримання тварин, спостерігаючи за тваринами, коли він проводить кожну окрему тварину з обраної групи по відкритому простору (наприклад, на двір, біля кормової решітки або в зоні очікування).

В окремому випадку може бути сенс повідомити про цю процедуру заздалегідь ще під час узгодження дати перевірки добробуту тварини!

Якщо контроль здійснюється, коли тварини перебувають на прив'язі у випадку комбінованого стійлового утримання, то в тварини, що стоїть, оцінюють, чи не викривлена спина через кульгавість, чи не розвантажена одна нога (або обидві задні ноги: часте чергування між зняттям навантаження з однієї ноги та з іншої). Як правило, тварин відв'язувати не потрібно. У разі відхилень, також і тут оцінка може проводитися, наприклад, під час прописаного вигулу.

У разі відхилень слід звернути увагу на те, чи проводиться вже лікування кульгавих тварин.

Рекомендації

Кульгавість у тварин чітко вказує на біль. У більшості випадків це пов'язано зі змінами копит, але може бути також наслідком наявності проблем у суглобах або спині. Регулярне обрізання копит (два-три рази на рік, див. стор. 21) є ефективним профілактичним заходом.

3.3 Менше ніж 10 % тварин мають явні ознаки захворювань (шкірні захворювання, ектопаразити, кошлата, тьмяна шерсть тощо)

Чому?

Зовнішній вигляд тварин, особливо шерсть, є хорошим показником недоліків, пов'язаних з кормами та утриманням, які необхідно виправити.

Як?

Чи є в тварин потертості, ознаки свербіння? Цей пункт стосується випадку наявності лишайів та бородавок, особливо у телят та нетелів великої рогатої худоби (переважно на голові та шії), оскільки у дорослих тварин формується імунітет. У разі частого, значного та екстенсивного прояву, захворювання на так званий телячий лишай слід фіксувати як відхилення (Зображення 11). Хвостовий лишай (викликають кліщі) часто зустрічається і у корів.

Зображення 11. Зліва: майже прийнятний прояв лишайю великої рогатої худоби, в центрі та праворуч: дуже сильний прояв лишайю великої рогатої худоби

Крім вищезгаданих ознак хвороби, існує ще багато інших: наприклад, підтягнутий живіт, дуже кошлата шерсть, помітний ззовні мастит або ураження сосків, гнійні виділення з носа або піхви, опущені вуха, телята з гострою діареєю або сильним кашлем.

Відхилення враховуються під час проходження через стадо. Здорові тварини уважні, знову жують, їдять або займаються особистим і соціальним доглядом.

У разі відхилень слід звернути увагу на те, чи були вже розпочаті контрзаходи.

Рекомендації

Усі шкірні захворювання призводять до сильного дискомфорту. Шкірним захворюванням сприяє, зокрема, поганий клімат у корівнику (вологе, задушливе повітря). Зараження грибками (грибок стригучого лишайю *Trichophyton verrucosum*, телячий лишай, обережно при поводженні з такими тваринами): лишай великої рогатої худоби передається людям (зооноз) або ектопаразити (наприклад, короста) необхідно дослідити так само, як і мастит, діарею в телят та кашель, хворих тварин повинен пролікувати ветеринар/ветеринарка підприємства. Хвороби впливають на молочну продукцію та показники росту тварин і, таким чином, призводять до економічних втрат.

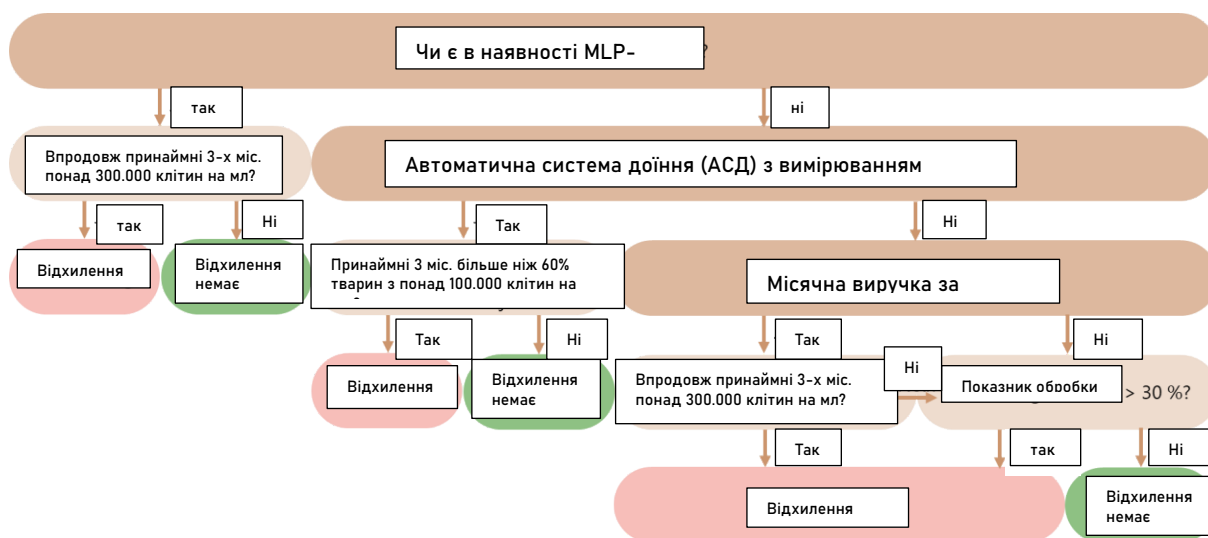
3.4 Кількість клітин (середньомісячна) у сирому молоці дійних корів не перевищує впродовж тривалого послідовного періоду (3 місяці) 300.000 на мл. **Якщо вимірювання клітин не проводиться індивідуально в молоці окремої тварини, то частота лікування становить менше 30 %.**

Чому?

Кількість клітин є важливим ключовим показником гігієни та управління охороною здоров'я у молочному тваринництві. Вони говорять про стан здоров'я вимені в стаді, на яке, в свою чергу, впливає управління стадом, гігієна доїння, годівля, догляд за приміщеннями та якість підстилки.

Як?

Основну процедуру перевірки за цим пунктом показано на Малюнку 12.

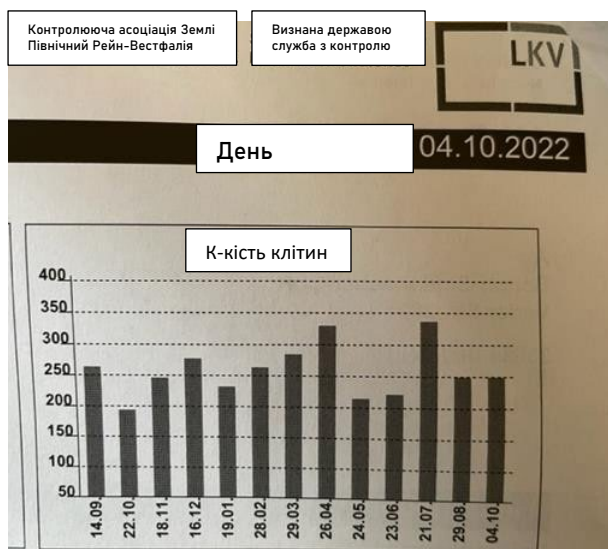
Малюнок 12. Процедура за контрольним пунктом «Кількість клітин»

1. Підприємства з контролем молочної продукції (КМП):

Для цього показника зазвичай застосвують результати аналізів молочної продукції. Щомісячні аналізи асоціації відповідного регіону, що здійснює контроль (LKV), містять середню кількість клітин усіх лактуючих корів за попередні місяці. Тому достатньо здавати останній щомісячний звіт КМП.

Аналізується період з моменту останньої перевірки добробуту тварин. Якщо кількість клітин перевищує 300 000 впродовж трьох місяців поспіль або довше, пред'являється претензія. У прикладі на Зображенні 13 претензія не пред'являється, оскільки кількість клітин не завищена > 300.000 впродовж трьох місяців поспіль. Якби в прикладі (Зображення 13) кількість клітин 14 вересня (перший місяць контрольного періоду) перевищувала 300 000, необхідно було б також розглянути місяці липень і серпень, щоб виключити можливість того, що кількість клітин була підвищеною також і в ці місяці, отже тоді це було б відхиленням.

Зображення 13. Приклад звіту про кількість клітин за результатами щомісячного оцінювання КМП

Якщо граничне значення перевищено, будь ласка, зафіксуйте кількість клітин за останні 12 місяців. Тільки після цього можна буде оцінити, наскільки серйозною є проблема, чи існує вона й досі, і яких заходів необхідно вжити.

2. Вимірювання кількості клітин при використанні доїльних установок (AMS) без КМП:

Тут має бути щонайменше щомісячна документація з вибіркою даних по окремим коровам. Якщо впродовж трьох місяців фіксується понад 60 % явно помітних тварин (через збільшення кількості клітин понад 100 тис.), то це вважається відхиленням.

3. Вимірювання кількості клітин без КМП і без AMS:

Перевіряються щомісячні звіти про виручку від продажу молока. Якщо кількість клітин тут перевищує 300.000 впродовж більш ніж трьох місяців, це вважається відхиленням.

Крім того, якщо на основі відомості про виручку від продажу молока не виявлено відхилень, необхідно також додатково переглянути документацію про лікування хіміко-синтетичними медикаментами (антибіотиками, знеболювальними тощо) інфекцій вимені під час лактації (без лікування вимені антибіотиками). Повторне лікування після 7-денної перерви вважається новим лікуванням, навіть якщо воно припадає на той самий квартал. При захворюваності, коли кількість медичних втручань перевищує 0,3 на корову за останній рік, це вважається відхиленням. Приклад: на підприємстві зі 100 коровами граничне значення – 31 медичне втручання за минулий рік – вважається перевищеним.

Рекомендації

Рекомендується брати участь у КМП. Підвищена кількість клітин є вимірним показником стану здоров'я молочного стада. Кількість 300 000 клітин на мл молока є чіткою ознакою маститу в стаді, незалежно від породи чи віку тварин. Тому дуже важливо шукати причини та усувати їх. Зразки щоквартального доїння та подальші бактеріологічні дослідження надають важливу інформацію і є частиною діагностичного процесу. Слід залучити ветеринара/ветеринарку підприємства та консультаційну службу.

3.5 Хворим і пораненим окремим тваринам надається професійне лікування і догляд. У разі необхідності їх негайно та професійно піддають евтаназії.

Чому?

Законодавство про захист тварин накладає суворі вимоги щодо поводження з хворими тваринами, яких необхідно дотримуватися на кожній фермі. Наявність ізолятора для хворих тварин є обов'язковою вимогою. Його також можна облаштувати тимчасово, наприклад, за допомогою мобільних перегородок.

Як?

Окремі тварини, які явно хворі (наприклад, лихоманка, погіршення загального стану, гострі нещасні випадки) і не мають або мають обмежений доступ до таких ресурсів, як корм, вода і місця для відпочинку, повинні розміщуватися і доглядатися в загоні для хворих з великою кількістю підстилки, найкращим кормом і завжди наявною питною водою. Розмір загону для хворих тварин повинен бути не менше ніж 12 м² для дорослої великої рогатої худоби (окремий загін) і не менше ніж 10 м² на голову великої рогатої худоби в групових загонах. Загін для отелення не є загонем для хворих.

Має бути видно, що фермер/фермерка піклується про хвору тварину і забезпечує їй професійне лікування та турботливий догляд. ЛТН (любов, турбота і ніжність) є важливою передумовою для успішного одужання – також і сільськогосподарських тварин.

Якщо немає успішного прогнозу щодо лікування, «професійне лікування» може також означати, що тварина має бути умертвлена відповідно до правил захисту тварин (тобто після попередньої анестезії). Екстрена професійна евтаназія проводиться, як правило, ветеринаром/ветеринаркою. У випадку сильно травмованих тварин (наприклад, з розірваними м'язами, зламаними ногами), які непридатні для транспортування, але придатні для забою, екстрений забій може здійснити на місці уповноважена бійня після залучення відповідно атестованого ветеринара/ветеринарки.

Рекомендації

Загін для хворих (на відміну від загону для отелення!) повинен бути оснащений на кожному підприємстві. Тут тварина має шанс одужати без стресу. Так легше контролювати споживання корму й води, а також поведінку хворої тварини. У загоні для хворих тварин необхідно забезпечити їхню фіксацію для проведення лікування.

Професійна евтаназія необхідна, якщо страждання тварини ніякими іншими заходами припинити не можна і хороших прогнозів на одужання немає. У цьому випадку найкраще звернутися до ветеринара. Професійно умертвляти можуть також уповноважені м'ясники (в цьому випадку тварину заздалегідь оглушають механічною дією).

4. Корівник, пасовище, забезпечення кормом і водою

4.1 Корм хорошої якості і на кормовому столі/у годівниці відсутній зіпсований чи запліснявілий корм. Пристрої для годівлі добре доглянуті.

Чому?

Гігієна кормів – один із найважливіших заходів для збереження здоров'я худоби.

Як?

За винятком періоду, коли годівницю чистять, у годівниці або в автогодівниці під час зимової годівлі зазвичай завжди є корм. Цей корм повинен приємно пахнути і не повинен бути теплим, запліснявілим або зіпсованим. Старий, зіпсований корм викидають для компостування, він не повинен знаходитися в межах досяжності тварин або у корівнику, чи накопичуватися там; це також запобігає появі гризунів у приміщенні. Дотримання основних заходів для забезпечення гігієни кормів має бути помітним.

Рекомендації

Оптимальна годівля – одна з основ здорового стада. Якщо не забезпечити надходження всіх необхідних інгредієнтів, молочна корова, як «результативний спортсмен», не зможе досягти бажаної продуктивності. Крім того, відсутність догляду та гігієни послаблює імунну систему, полегшуючи патогенним мікроорганізмам шлях до виникнення клінічно виражених захворювань.

Чистота та охайність у місцях зберігання кормів, а також регулярна перевірка кормів і раціону забезпечують оптимальний догляд за тваринами.

Телята, як «корови завтрашнього дня» або майбутні тварини на відгодівлі, також потребують оптимального догляду. Тут також має бути забезпечена оптимальна гігієна. Тип годівлі (довільно, холодне заквашування, вирощування телят біля матерів і т.д.) повинен визначати кожен керівник підприємства сам. Оптимальне забезпечення молозивом має важливе значення для підготовки тварин до зовнішнього світу та його патогенних мікроорганізмів. Як ідеальне середовище для розмноження бактерій, молоко також вимагає особливої уваги з точки зору гігієни.

4.2 Поїлок достатньо, вони чисті і функціональні. Також є доступ до питної води під час випасу.

Чому?

Достатнє забезпечення якісною водою є основною передумовою для ефективного утримання тварин.

Як?

Поїлки для великої рогатої худоби повинні бути справними, їх потрібно перевіряти щонайменше щодня та за потреби чистити. Оптимальна швидкість потоку води становить щонайменше 10 літрів на хвилину для поїлок для однієї тварини і 20 літрів на хвилину для поїлок для кількох тварин. У випадку використання поїлок-корит великої ємності (поїлки для кількох тварин), які достатньо заповнені водою, перевіряється функціональність регулятора швидкості потоку. Тут не обов'язково визначати точну швидкість потоку. В принципі, конусні та ніпельні поїлки не дозволяють жуйним тваринам пити воду у спосіб, що відповідає їхньому виду. Звуки сьорбання при питті з чашкових поїлок вказують на те, що швидкість потоку занадто низька.

Щоб зорієнтуватися, яка мінімальна кількість поїлок необхідна для великої рогатої худоби, відштовхуються від такої контрольної цифри: для груп ≤ 20 голів ВРХ необхідно мати дві точки напування, які технічно та просторово відокремлені одна від одної (виняток: загін для отелення, загін для хворих). На кожні додаткові 20 голів ВРХ слід передбачити додаткову поїлку. Поїлка, яка доступна з двох сторін, що є повністю функціональною, і один її бік відокремлений від іншого, може розглядатися як дві поїлки. У випадку поїлок-корит довжиною 120 см вважається однією точкою напування для 20 голів.

При утриманні телят, окрім поїлки для молока, слід передбачити додаткову можливість для забезпечення водою. Це наполегливо рекомендується робити не пізніше 3-го дня, особливо в теплу погоду, і є законодавчою вимогою, починаючи з 15-го дня життя.

Під час випасу слід перевірити, чи доступні функціональні поїлки для кожної групи тварин. Кількість може дещо відрізнятись від вищезазначених вимог до поїлок у корівнику.

Рекомендації

Вода є одним з найважливіших компонентів харчування. Молочна корова споживає від 70 до 200 літрів води на день, залежно від продуктивності та температури. Щоб тварини споживали достатню кількість води, відстань до найближчої поїлки повинна бути якомога коротшою (особливо на пасовищі слід прагнути до децентралізованого розташування поїлок). Необхідно звернути увагу на досконалу гігієну (самі поїлки, водопроводи, якість води в колодязях тощо).

4.3 Приміщення для утримання є функціональними і доглянутими.

Чому?

Безпосереднє оточення тварин має прямий вплив на їхній добробут. Його функціональність є основною передумовою для належного утримання тварин та уникнення технопатій.

Як?

Кормові решітки, бокси для лежання тощо повинні бути в такому стані і влаштовані таким чином, щоб тварини могли ними безпечно користуватися і добре їх сприймали. Слід виключити для тварин можливість поранитися або зашкодити собі через обладнання тваринницького приміщення.

Крім того, в стійлах і на вигульних майданчиках не повинно бути небезпечних предметів, наприклад, арматурних решіток, гострих предметів, зламаних кронштейнів у боксах, нефункціонуючих або виступаючих прутів, ременів, мотузок і т.д. Слід забракувати також хиткі елементи рейкової підлоги та дроти/проводи під напругою в стійлі.

Місця для лежання повинні бути достатньо просторими і добре вкритими підстилкою. Комфортна підлога, яка вимагає лише невеликої кількості підстилки, повинна мати товщину 60 мм або більше.

У цьому пункті контрольного списку необхідно також враховувати вихід зі стійла на пасовище. Він повинен бути у такому стані, щоб тварини могли безпечно проходити через відповідний прохід і не повинен бути сильно заболоченим або засміденим, наприклад, щебенем з гострими краями.

Рекомендації

Особливо через ризик травмування тварин і для збереження спокою стада тваринницьке приміщення необхідно утримувати в функціональному стані.

4.4 Прив'язне утримання: всі тварини можуть одночасно стояти на чотирьох ногах на вкритій підстилкою площі для лежання. Всі тварини можуть одночасно лежати.

Чому?

Утримання на прив'язі допускається лише в поєднанні з літнім випасом і щотижневим дворазовим виходом із тваринницького приміщення в іншу пору.

Як?

Розмічати місця для прив'язного утримання слід так, щоб тварини не лежали або стояли на краях чи решітках. Всі тварини повинні мати змогу одночасно стояти всіма чотирма ногами на добре встеленій поверхні для лежання. Всі тварини повинні мати змогу одночасно лежати. При цьому всі частини тіла, які контактують з підлогою, повинні лежати на встеленій поверхні. Це необхідно ретельно перевіряти на додаток до можливих технопатичних відхилень у тварин.

Не допускається утримання на прив'язі тільних тварин.

Рекомендації

Якщо тварини не можуть лежати, як зазначено вище, це зазвичай призводить до забруднення. Це може бути ще одним показником того, що розмір стійл є недостатнім. Якщо не всі тварини можуть лягти одночасно, тварини нижчого рангу зазвичай залишаються стояти, що, з одного боку, спричиняє дискомфорт, а з іншого – може призвести до проблем з копитами через недостатню можливість зняти навантаження. Коли тварини стоять, вони повинні мати можливість одночасно стояти на лежачій поверхні всіма чотирма ногами. Постійне стояння на решітчастій підлозі збільшує ризик травмування копит, а також погіршує циркуляцію крові в ратицях.

4.5 Повітря у корівнику приємне, у ньому відсутній пил і воно не задушливе.

Чому?

Погане повітря у корівнику неприємне не лише для тварин, але й для фермера/фермерки. Воно сприяє проникненню патогенних мікроорганізмів через дихальні шляхи. Оскільки люди звикають до (поганої) якості повітря, доцільно оцінити цей пункт у контрольному списку на самому початку.

Як?

Приміщення для жуйних тварин повинні вентилюватися так, щоб по можливості забезпечити таку саму якість повітря, як ззовні. Повітря хоча й може пахнути корівником, але воно не повинне мати неприємного запаху аміаку та сірководню, чи містити багато пилу. У тваринницьких приміщеннях, де за певних кліматичних умов відсутній рух повітря («гнітюче повітря»), слід встановити відповідну вентиляційну систему (вентилятори, шланги), яка повинна працювати за потреби. Повітря також слід оцінити, зокрема, в зоні для лежання (на висоті тварин).

Якщо відповіді на наступні питання є ствердними, необхідно збільшити швидкість повітрообміну та виявити відхилення:

- Чи сильно пахне повітря корівником (і менше свіжістю ззовні)?
- Чи викликає повітря в зоні лежання тварин задишку та кашель?
- Чи осів на стелі та стінах конденсат поту?
- Чи є чорні плями на зовнішніх стінах над вікнами корівника?
- Чи видно запітнілі вікна та іржаві металеві деталі?
- Чи багато тварин залишаються стояти в коридорах і дверних отворах або біля поїлок?
- Чи не лежать корови та велика рогата худоба в боксах для лежання?
- Чи не спостерігається у тварин підвищена частота дихання?
- Чи багато в корівнику старого павутиння та мух?
- Чи смердить одяг, якщо ви не затримуєтесь у корівнику надовго?
- Чи багато в повітрі пилу?

Рекомендації

Погане повітря у корівнику (занадто висока вологість, шкідливі гази тощо) може призвести до послаблення імунного захисту.

Протяг можна виміряти, але його можна також оцінити за відчуттям. Важливо перебувати при цьому на одному рівні з тваринами. Це означає, що повітря оцінюють також усередині місця розташування телят, або присідають навпочіпки в боксах для лежання. Протяг у приміщенні слід виключити особливо тоді, коли окремі бокси для лежання не допускаються

Недостатня підстилка та надто довгі інтервали між прибираннями гною призводять до високого рівня шкідливих газів у повітрі корівника.

4.6 У корівнику достатньо денного світла.

Чому?

Велика рогата худоба має право на природне світло і не може утримуватися в темних приміщеннях впродовж тривалого часу. Воно потрібне тваринам, щоб орієнтуватися в навколишньому середовищі та розпізнавати родичів, інші живі істоти та людей, які їх доглядають. Світло має значний вплив на гормональний баланс, фізіологічні процеси та продуктивність тварин. Хороші умови освітлення у корівнику значно покращують також комфорт роботи.

Як?

Додатково до не менш важливої темної нічної фази (макс. 10 лк = аварійне освітлення), всередині корівника впродовж 10-16-годинної денної фази має бути досягнуто щонайменше 120 лк і, головним чином, за рахунок природного освітлення. Додаткове штучне освітлення дозволяється, якщо немає іншої конструктивної можливості. 120 лк приблизно відповідає умовам освітлення в приміщенні звичайної світлої вітальні.

Для простої перевірки: контрольний список можна легко читати в найтемнішому кутку тваринницького приміщення при нормальному денному освітленні. Навіть у старих корівниках площа вікон, відкритих воріт/дверей або світлопроникних дахів повинна становити щонайменше 5% від площі основи.

Рекомендації

Від того, що умови освітлення є недостатніми, особливо страждають старі будівлі та прибудови до корівників. Нові будівлі, як правило, проектують таким чином, щоб цьому запобігти. Якщо в приміщенні занадто темно, можна очистити вікна або збільшити отвори для денного світла. Світліші умови вдень особливо корисні у випадку проблем з фертильністю, зокрема тихого еструсу.

4.7 Під час випасу в екстремальних умовах тваринам забезпечують відповідний природний або штучний захист від негоди (тінь, укриття, управління випасом тощо).

Чому?

Природну регуляторну здатність великої рогатої худоби, особливо молодняка, справлятися з погодними умовами на пасовищі не можна перевантажувати. Екстремальні погодні умови – це періоди погоди, що характеризуються або спекою і сильним сонячним світлом, або холодом у поєднанні з вологою і вітром.

Як?

У разі погодних умов, які перенавантажують власні механізми терморегуляції організму, зокрема тривала холодна і волога погода (кілька днів дощу і вітру) або тепловий стрес, тварин необхідно забезпечити на пасовищі штучним (стаціонарним або мобільним укриттям, трайлером, вітрозахистом у вигляді штабелю з круглих чи квадратних тюків) або природним захистом від негоди (кущі, живопліт, дерева, дуже нерівний рельєф і т.д.).

Захист від негоди може бути також забезпечений заходами з управління, наприклад, нічний випас замість денного в середині літа або короткочасне призупинення щоденного випасу під час екстремальних дощів або спекотних днів.

У разі тривалого утримання на відкритому повітрі в літні місяці, наприклад, корів-матерів, молодняка великої рогатої худоби, сухостійних корів, необхідно перевірити, чи можуть тварини захистити себе в екстремальних погодних умовах. У холодних і вологих умовах природний або штучний захист від негоди повинен дозволяти тваринам лежати в достатньо сухому і одночасно захищеному місці. Це стосується більшою мірою телят і лошат, їхній захист можна гарантувати також можливістю в разі необхідності сховати тварин у приміщенні.

В разі наявності обширних сільськогосподарських угідь з невеликою кількістю дерев (наприклад, Східна Фризія та інші прибережні регіони) беруть до уваги те, що за нормальних погодних умов тварини (молодняк великої рогатої худоби від одного року і корови) звикли випасатися на пасовищах з невеликим затіненням і без укриття. Однак, в екстремальну спеку тваринам слід надавати доступ до затінку, або, за відповідної температури, управління випасом слід перевести на нічний час або випас у прохолодний період доби. Не кожен загін повинен забезпечувати захист від несприятливих погодних умов, але це також можна гарантувати через управління випасом.

Слід зазначити, що екстенсивні породи, як правило, менш вимогливі, ніж більш інтенсивні породи великої рогатої худоби.

Якщо випасання великої рогатої худоби або коней на сільськогосподарських угіддях призводить – через погодні умови та пору року в поєднанні з надмірно високою щільністю поголів'я – до масштабного руйнування дерну, то випас треба заборонити, оскільки це означає, що належне випасання худоби більше неможливе.

Для цілорічного випасу на відкритому повітрі потрібні відповідні місця та адаптоване поголів'я худоби, щоб мати змогу вести пасовищне господарювання, не руйнуючи пасовища.

Рекомендації

На пасовищі тварини більше схильні до впливу погодних умов, ніж у приміщенні. Захист від вітру, дощу та сильного сонячного світла є дуже важливим. Зазвичай це досягається за допомогою природних затінених ділянок. Захист повинен бути достатнім для всіх тварин у групі, що випасається. Вільний доступ до тваринницького приміщення також може бути рішенням, але це не є практичним для кожного підприємства. Неможливо вказати точні граничні значення кліматичних умов, при перевищенні яких повинен бути забезпечений захист від екстремальних погодних умов. Термонеутральна зона (зона, в якій не потрібна енергія для терморегуляції) для великої рогатої худоби знаходиться в діапазоні приблизно від 0 до 18°C, а для телят першого тижня життя – від 12 до 24°C.

5. Втрати тварин

Чому?

Втрати тварин є вимушеними втратами і вирішальним показником для оцінки стану їх добробуту на підприємстві. Їх слід уникати не лише заради добробуту тварин, вони також призводять до великих економічних втрат.

Як?

Для розрахунку втрат тварин відповідно до пунктів 5.2 - 5.5 у Німеччині в якості бази даних можна використовувати НІТ. Для цього контролюючі органи мають у своєму розпорядженні файл Excel, в якому можна вставляти відповідні цифри з бази даних НІТ, щоб коефіцієнти втрат розраховувалися автоматично. Ми наполегливо рекомендуємо використовувати цей файл Excel.

5.1 Рівень мертвонароджуваності (починаючи з 8-го місяця вагітності) та втрати в перші 7 днів життя становлять разом менше ніж 10 %.

Як?

Враховуються тварини, які народжуються мертвими (щонайменше на 8-му місяці вагітності, але не передчасні аборти), а також втрати, що трапляються в перші 7 днів життя. Сюди відносяться також тварини, піддані евтаназії, та вбиті вовками (але тут необхідно вказати причину). Референсне значення показника втрат тварин – це загальна кількість усіх мертвих та народжених живими телят впродовж звітного періоду.

1. Звіт про результати перевірки (Q-Check-Report).

На підприємствах з утримання молочних корів з контролем молочної продукції (КМП), це значення можна взяти зі Звіту про результати перевірки (Q-Check-Report), див. Зображення 14 (Розрахунок: середнє значення від пропорційних значень для «ранніх втрат телят першої лактації» та «ранніх втрат телят, починаючи з другої лактації»). Кількість корів першої лактації та корів, починаючи з другої лактації, можна взяти зі щомісячного Звіту про контроль молочної продукції (КМП). Формула для розрахунку втрат тварин зі звіту КМП або Звіту про результати перевірки (Q-Check-Report) така:

$$\begin{aligned} & (\text{Частка корів першої лактації} * \text{ранні втрати телят під час першої лактації}) \\ & + (\text{Частка корів, починаючи з другої лактації} * \text{ранні втрати телят,} \\ & \quad \text{починаючи з другої лактації}) \end{aligned}$$

Якщо не всі квартали знаходяться нижче граничного значення, розраховується середнє значення по кварталах. Відхилення є, якщо середнє значення по кварталах перевищує 10%.

Рівень смертності						
Частка ранніх втрат телят до 7-го дня під час першого отелення	0,0	0,0	0,0	0,0	≤ 5	≥ 10
Частка ранніх втрат телят до 7-го дня, починаючи з другого отелення	15,9	8,9	8,3	8,5	≤ 5	≥ 10
Частка смертності серед телят від 8-го до 91-го дня життя	6,3	1,6	1,6	1,4	≤ 5	≥ 10
Частка смертності серед телят від 92-го до 183-го дня життя	3,4	0,0	0,0	1,6	≤ 5	≥ 10
Частка смертності в корів	3,7	4,9	3,6	2,4	≤ 2	≥ 5

Добробут тварин став видимим – сервісна послуга Вашого

Контролююча асоціація
Землі Шлезвіг-

Зображення 14. Приклад вигляду даних смертності за останні чотири квартали на одному підприємстві, взяті зі Звіту про результати перевірки (Q-Check-Report), а також цільові та тривожні значення, зазначені у Звіті про результати перевірки (2 праві колонки, є визначальними для кольору показників смертності)

2. Книга обліку поголів'я.

У всіх інших випадках цей розрахунок робиться на основі інвентаризаційної документації (записи підприємства, книга обліку телят, програма стада). Як правило, база даних НІТ не може бути використана для цього контрольного пункту, оскільки про мертвароджених тварин часто не повідомляється, а телята іноді реєструються в НІТ лише на сьомий день життя. Перевірка достовірності може бути проведена на основі накладних про забраних тварин або актів про утилізацію туш тварин.

За замовчуванням звітний період становить один рік, тобто 12 місяців (у Звіті про результати перевірки (Q-Check-Report) останні 4 квартали). Якщо, наприклад, під час повторної перевірки необхідно розглянути коротший період, це можна врахувати в розрахунках (наприклад, включивши до Q-Check Report тільки 2 квартали).

Якщо смертність на підприємстві не реєструється і не документується, а йдеться лише про оцінку керівника господарства, це слід зазначити як відхилення. В разі виявлення відхилення необхідно з'ясувати причини втрат та контрзаходи, що були вжиті до цього часу, і зафіксувати їх у документах для проведення перевірки. Необхідно затребувати відповідні записи.

Рекомендації

Мертвародження може мати різні причини. Найпоширенішою проблемою є надто важкі телята, що спричинено племінними биками або непридатними бугаями для штучного запліднення. Для діагностики на проблемних підприємствах, де надмірно велика вага телят при народженні трапляється рідко, слід проводити патологоанатомічне дослідження як самого мертвародженого (мертве теля), так і цілих амніотичних оболонок (послід). Слід враховувати те, що деякі з понад 25 можливих збудників є зоонозами (самозахист). Інші можливі причини: дуже висока температура в тварини-матері під час лактації, недостатнє забезпечення енергією, основними і мікроелементами, стрес (зміна стійла, суперницькі бої, спека і т.д.).

Найпоширенішою причиною загибелі телят після народження до сьомого дня життя включно є діарея та грип. Своєчасне споживання достатньої кількості молозива (цільовий показник - 3-4 літри) є запорукою здоров'я телят. Гігієнічне, сухе утримання та достатня кількість молока для випоювання є іншими основними вимогами для здоров'я телят.

5.2 Втрати телят з 8-го дня життя до 3-місячного віку становлять менше ніж 8 %

Як?

Враховуються втрати з 8-го дня після народження до кінця 3-го місяця життя (91-й день

життя). Зарховуються також евтаназовані та вбиті вовками тварини.

1. Звіт про результати перевірки (Q-Check-Report).

На підприємствах з утримання молочних корів (молочне тваринництво), які проходять перевірку (Q-Check-Report), це значення можна взяти звідси («Частка смертності серед телят від 8-го до 91-го дня життя», див. Зображення 14 на стор. 39).

2. База даних НІТ.

У всіх інших випадках у Німеччині розрахунок базується на базі даних НІТ. Після входу в систему показники «Смертності ВРХ» підприємства можна переглянути через «Базу даних ВРХ – запити» та пункт меню «Загальні функції для здоров'я тварин». Після вибору бажаного періоду (варіанти вибору календарний рік або фінансовий рік, слід вибрати найактуальніший) та «всі» (= телята жіночої та чоловічої статі), «0 - 3 місяці», у розділі «Показники» слід вибрати ще «Середню кількість живих тварин + фактичні та очікувані мертві тварини». Після підтвердження за допомогою кнопки «Показати» смертельні випадки («Мертві») відображається в абсолютних цифрах у Таблиці результатів (Зображення 15).

Період: 2021 до за як календарний, так і фінансовий

Групи: Жін. Чол. Всі

Показник: фактичні & очікувані мертві тварини живі тварини (в середньому) + фактичні & очікувані мертві тварини

Показати Завантажити CSV Очистити

1 Примітка:
знайдено 2 записи за вибраними критеріями

Рік	жін. стать				всі тварини (жін.+чол.)											
	від	24	місяців		0 - 3				3 - 6				6 - 24			
			місяці	місяці	місяці		місяці		місяці		місяці		місяці			
Σ	Ж	М	Оч.	Σ	Ж	М	Оч.	Σ	Ж	М	Оч.	Σ	Ж	М	Оч.	
2021 / В 01.07.2021 - 30.06.2022	225,10	4	+	10,80	24,70	6	+	8,70	17,10	0	+	0,90	101,10	1	+	1,70
2021 / А 01.01.2021 - 31.12.2021	229,00	2	+	11,10	24,40	12	-	8,70	18,70	0	+	1,00	91,20	1	+	1,60

Зображення 15: Скріншот прикладу з НІ-Тег з усіма необхідними полями для вибору та таблицею результатів. Колонки «Σ Живі» і «Мертві» можна використовувати для контрольних пунктів 5.2, 5.3, 5.4 і 5.5 (колір у НІ-Тег показує, чи знаходиться підприємство вище або нижче середнього рівня в загальному німецькому бенчмаркінгу).

Для розрахунку смертності телят чисельник – це кількість телят, які померли та були вимушено евтаназовані за період, що оцінюється («мертві»; тут слід відняти мертвнонароджених та втрати до сьомого дня життя (див. 5.1 на стор. 38)), а знаменник – це середній рівень смертності телят у відповідній віковій групі за період, що розгляда-

ється. Помножте на 84 дні життя (= з 8-го по 91-й день), розділіть на 365 (рік) і помножте на 100.

$$\frac{\sum \text{Мертві}}{\sum \text{Живі}} * \frac{84}{365} * 100 = \boxed{\text{Смертність телят (від 8-го року життя до 3-х)}}$$

Зазвичай період, що перевіряється, становить один рік, тобто 12 місяців (у Звіті про результати перевірки (Q-Check-Report) останні 4 квартали, з календаря системи гарантії походження та інформації про тварину (HI-Tier) та фінансового року). Якщо, наприклад, під час повторної перевірки необхідно розглянути коротший період, це можна врахувати в розрахунках (наприклад, включаючи у Звіт про результати перевірки (Q-Check-Report) лише 2 квартали або на підставі втрат окремих тварин за певний період в Інвентарному списку системи гарантії походження та інформації про тварину (HI-Tier)).

Будь ласка, також вкажіть на полях Звітів про відхилення/чи для коментарів абсолютні цифри, тобто кількість телят, які померли з моменту останньої перевірки, та середнє поголів'я стада за цей період. У разі виявлення відхилення, необхідно затребувати дані про причини втрат та контрзаходи, що були вжиті на день перевірки, і задокументувати їх у Звітах про перевірку. Якщо причиною є офіційно підтверджені вбивства вовками, будь ласка, це слід задокументувати.

Необхідно вимагати відповідні записи. Перевірка достовірності може бути здійснена за допомогою документів про кількість тварин, що були вивезені/актив від підприємства з утилізації туш тварин. Якщо смертні випадки на підприємстві не були задокументовані і доступ до бази даних системи гарантії походження та інформації про тварину (HI-Tier) відсутній, і йдеться лише про оцінку керівника підприємства, це слід відмітити як відхилення.

Книга обліку поголів'я.

За межами Німеччини (де немає бази даних НІТ) оцінка проводиться або в Книзі обліку телят у тваринницькому приміщенні (робочі записи підприємства), або в реєстрі поголів'я. Підраховуються втрати (зокрема випадків евтаназії) за відповідний період з 8-го дня після народження до 91-го дня життя (тобто 3-х місячного віку). Кількість втрат встановлюється по відношенню до всіх телят, живих на 8-й день життя (тобто всіх тварин, що народилися, за вирахуванням мертвнонароджених і втрат у перші 7 днів) на період оцінювання.

Рекомендації

У тварин у віці від восьми днів до трьох місяців частою причиною втрат є діарея або грип. Діарейні захворювання мають в міру дорослішання тварин різні причини. Помилки з поїлками (занадто холодна вода, занадто забруднена мікробами, води занадто мало) і погана гігієна є найпоширенішим слабким місцем. Кокцидії є проблемою зазвичай у період перед відлученням. Заходи повинні бути спрямовані на запобігання інфекції, особливо на дотримання гігієни (процедура споживання їжі і випорожнення, чищення та дезінфекція). Оскільки йдеться про так зване факторне захворювання, слід продовжувати використовувати всі сфери догляду та всі можливості мінімізації стресу для тварин.

Вакцинація проти телячого грипу рекомендується при високому рівні захворюваності в стаді, на додаток до оптимізації умов утримання. За будь-яку ціну слід уникати протягів і високого рівня шкідливих газів.

5.3. Втрати після 3-х місячного періоду вирощування до 6-ти місячного віку становлять менше ніж 5%.

Як?

Розглядаються втрати, які виникають від 92-го дня від народження до закінчення 6-го місяця життя (183-й день життя). Враховуються евтаназовані та вбиті вовками тварини.

1. Звіт про результати перевірки (Q-Check-Report).

На підприємствах з утримання молочних корів, які проходять перевірку (Q-Check-Report), це значення можна взяти звідси («Частка смертності серед телят від 92-го до 183-го дня життя», див. Зображення 14 на стор. 39).

2. База даних НІТ.

У всіх інших випадках розрахунок базується на базі даних НІТ. Після реєстрації користувача, аналіз «Смертності ВРХ» на підприємстві можна переглянути через «Базу даних ВРХ – запити» та пункт меню «Загальні функції здоров'я тварин». Після вибору бажаного періоду часу (варіанти вибору: календарний рік або фінансовий рік, слід вибрати актуальніший) і «всі» (= телята жіночої та чоловічої статі), під «3-6 міс.» в «Перегляді» слід вибрати ще «середнє число живих тварин + фактичні та очікувані мертві тварини». Після підтвердження за допомогою кнопки «Показати» смертельні випадки («Мертві») появляються в абсолютних цифрах у формі Таблиці результатів (Зображення 15 на стор. 40).

Для розрахунку смертності телят у чисельнику вказується кількість телят, які померли та були вимушено евтаназовані за період («мертві»), а в знаменнику - середня кількість усіх телят у відповідній віковій групі за період, що розглядається. Помножте на 92 дні життя (= від 92-го дня життя до 183-го), розділіть на 365 (рік) і помножте на 100.

$$\frac{\sum \text{Мертві}}{\sum \text{Живі}} * \frac{92}{365} * 100 = \text{Смертність телят (від 4-го до 6-го місяця життя)}$$

Зазвичай період, що перевіряється, становить один рік, тобто 12 місяців (у Звіті про результати перевірки (Q-Check-Report) останні 4 квартали). Якщо, наприклад, під час повторної перевірки необхідно розглянути коротший період, це можна врахувати при розрахунку (наприклад, включивши до Звіту про результати перевірки (Q-Check-Report) лише 2 квартали). Значення 5 % слід віднести до категорії високих значень. Дослідження причин є абсолютно необхідним і повинно бути розпочато навіть при менших значеннях та зазначено в контрольному списку . У разі виявлення відхилень, інформація про можливі причини втрат повинна бути зазначена в документі про результати контролю.

Втрати тварин, яких, як доведено, вбили вовки, беруться до уваги при підрахунку, але повинні бути чітко задокументовані у Звіті про результати.

3. Книга обліку поголів'я.

За межами Німеччини (де немає бази даних НІТ) оцінка проводиться або в Книзі обліку телят у корівнику (робочі записи підприємства), або в реєстрі поголів'я. Підраховуються втрати (зокрема випадків евтаназії) за відповідний період від 92-го дня після народження до віку 183 дні (тобто 6 місяців). Кількість втрат встановлюється по відношенню до всіх телят, живих на 8-й день життя (тобто всіх тварин, що народилися, за вирахуванням мертвонароджених і втрат у перші 7 днів) на період оцінювання.

Кількість втрат встановлюється по відношенню до всіх молодих тварин, живих на 92-й день життя (тобто до всіх тварин, що народилися, за вирахуванням мертвонароджених та втрат за 91 день) на період оцінювання.

Рекомендації

Зазначення причини втрати кожної загиблої тварини є ключем до розпізнавання проблеми у стаді. Оскільки хвороб, нещасних випадків і пов'язаних з ними втрат неможливо повністю уникнути, важливо вказувати всі заходи, які вже були вжиті.

5.4. Втрати від 7-го місяця до 1-ї лактації або до пологів становлять менше ніж 5 %.

Як?

Враховуються всі тварини, які померли або були піддані евтаназії з моменту попередньої перевірки і мали на момент смерті вік більше 7 місяців, до першої лактації або до забою (у системі гарантії походження та інформації про тварину (HI-Tier) спрощено ≤ 24 місяці).

1. База даних НІТ.

Для всіх німецьких підприємств розрахунок проводиться на основі бази даних системи гарантії походження та інформації про тварину (HI-Tier) (цей показник відсутній у Звіті про результати перевірки (Q-Check-Report)). Після реєстрації користувача аналіз «Смертності ВРХ» на підприємстві можна переглянути через «Базу даних ВРХ – запити» та пункт меню «Загальні функції здоров'я тварин». Після вибору бажаного періоду часу (варіанти вибору: календарний рік або фінансовий рік, слід вибрати актуальніший) і «всі» (= тварини жіночої та чоловічої статі), під «6-24 міс.» в «Перегляді» слід вибрати ще «середнє число живих тварин + фактичні та очікувані мертві тварини». Після підтвердження за допомогою кнопки «Показати» дані про смертельні випадки («Мертві»), а також про середню чисельність поголів'я за рік (« Σ Живі») з'являються в абсолютних цифрах у формі Таблиці результатів (Зображення 15 на стор. 40).

Для розрахунку смертності в чисельнику вказується кількість тварин, які померли або були вбиті за період, що розглядається («Мертві»), а в знаменнику – середня чисельність поголів'я всіх тварин у відповідній віковій групі за період, що розглядається (« Σ Живі»).

2. Книга обліку поголів'я.

За межами Німеччини (де немає бази даних НІТ) оцінка проводиться або в Книзі обліку телят у корівнику (робочі записи підприємства), або в реєстрі поголів'я. Підраховуються втрати за відповідний період зі 184-го дня після народження до віку 730 днів (тобто 24 місяців) або до забою чи першої лактації. Сюди також входять тварини, піддані евтаназії.

Число втрат встановлюється по відношенню до середньої чисельності поголів'я всіх молодих тварин у віці від 6 до 24 місяців у період, що розглядається.

Рекомендації

Збільшення втрат тварин у цій віковій групі може мати багато різних причин. Їх документування надає інформацію про початок проблем у поголів'ї. Контактними особами є ветеринар підприємства або консультант.

5.5. Смертність у корів (починаючи з 1-ї лактації) становить менше ніж 5 %.

Як?

Враховуються всі корови, починаючи з першого отелення, які померли або були піддані евтаназії протягом звітного періоду. Їх відносять до середньої кількості поголів'я всіх корів.

1. Звіт про результати перевірки (Q-Check-Report).

На підприємствах з утримання молочних корів, які проходять перевірку (Q-Check-Report), це значення можна взяти звідси («Частка смертності серед корів», див. Зображення 14 на стор. 39).

2. База даних НІТ.

У всіх інших випадках розрахунок проводиться на основі бази даних НІТ. Після реєстрації користувача аналіз «Смертності ВРХ» на власному підприємстві можна переглянути через «Базу даних ВРХ – запити» та пункт меню «Загальні функції здоров'я тварин». Після вибору бажаного періоду часу (варіанти вибору: календарний рік або фінансовий рік, слід вибрати актуальніший) і «самки», під «24 міс.» в «Перегляді» слід вибрати ще «середнє число живих тварин + фактичні та очікувані мертві тварини». Після підтвердження за допомогою кнопки «Показати» дані про смертельні випадки («Мертві»), а також про середню чисельність поголів'я за рік («Σ Живі») з'являються в абсолютних цифрах у формі Таблиці результатів (Зображення 15 на стор. 40).

Для розрахунку смертності корів чисельник – це кількість корів, які померли, або яких вимушено умертвили впродовж періоду, що розглядається («Мертві»), а знаменник – це середнє поголів'я корів («Σ Живі»). (Пояснення: при цьому враховується загальний час, який вся велика рогата худоба провела на відповідній фермі впродовж 12 місяців, що розглядаються. Для цього дні життя тварин, проведені на фермі, підсумовуються для всіх корів, а потім діляться на 365).

$$\frac{\text{Число померлих або вимушено умертвлених корів за минулі 12 місяців}}{\text{Середня чисельність поголів'я, взята за той самий період часу}} * 100 = \text{Смертність корів у \%}$$

Зазвичай, період, що перевіряється, становить один рік, тобто 12 місяців (у Q-Check-Report останні 4 квартали, у системі гарантії походження та інформації про тварину (HI-Tier) – календарний або фінансовий рік). Якщо, наприклад, під час повторної перевірки необхідно розглянути коротший період, це можна врахувати при розрахунку (наприклад, включивши у Q-Check-Report лише 2 квартали або на підставі втрат окремих тварин за вказаний контрольний період в стандартному Інвентарному списку системи гарантії походження та інформації про тварину (HI-Tier)).

3. Книга обліку поголів'я.

Підраховуються всі корови, які померли або були піддані евтаназії з моменту попередньої перевірки. Цей показник порівнюється із середньою кількістю корів за період спостереження.

Якщо період спостереження відхиляється від 365 днів, кількість втрат має бути математично скоригована до 365 днів.

У разі виявлення відхилень, інформація про можливі причини втрат повинна бути зазначена в документі про результати контролю.

Втрати тварин, яких, як доведено, вбили вовки, беруться до уваги при підрахунку, але повинні бути чітко задокументовані у Звіті про результати.

Окремо мають бути задокументовані також втрати дуже старих корів віком більш ніж 14 років («тварини, до яких проявляють милосердя»), що призводять до відхилень у цьому показнику.

Рекомендації

Накопичення певних причин смертності тварин вимагає від підприємства швидких дій. Розпізнавання цих причин є дуже важливим. Вони можуть критися в кормах (погані грубі корми, неправильне співвідношення Ca/P, занадто багато NPN тощо). Потрапляння в кишківник збудників інфекцій, наприклад, бактерій *Escherichia coli*, також може призвести до збільшення втрат тварин. Метаболічні захворювання, ацидоз рубця тощо також можуть призвести до збільшення смертності. Ветеринарний лікар/лікарка або консультант/консультантка підприємства можуть дати тут корисні поради.

Дрібні жуйні

Окрім овець та кіз у контрольному списку охоплюють також диких тварин у загоні.

Пункти для контролю втрат тварин можна визначити ще в офісі перед входом до тваринного приміщення.

Найкращий час для спостереження за отарою – під час годівлі або, у випадку молочних овець та кіз, наприкінці періоду доїння, оскільки більшість отари перебуває в русі і не потрібно зганяти тих тварин, що відпочивають. Якщо тварини перебувають на

пасовищі, витрати часу зростають. Щодо багатьох груп тварин, що випасаються, і можливо, ще й на великій території, достатньо оглянути лише деякі з них, в ідеалі – різних вікових груп. Коли оголошують про перевірки, бажано попросити власника/власницю тварин зігнати отару в невеликий загін. Особливо у випадку великих отар овець, що використовуються для збереження ландшафту, буває, що вівці та ягнята перебувають у кошарі лише в період ягніння. В цьому випадку оцінка на пасовищі в інші пори року є неминучою.

Увага! Обрежно з козами та баранами, особливо в шлюбний період. Проходити через отару дозволяється лише в присутності власника/власниці тварин або іншої компетентної особи.

Стосовно овець (за винятком вовнових або свіжострижених овець): необхідно торкнутися спини частини тварин, тоді як стосовно кіз (за винятком довгошерстих кіз) можна зробити висновок з огляду кормового столу чи вигульового майданчика. Перевірку благополуччя тварин можна легко провести на відстані 2-3 метрів від тварини.

При перевірці відсоткових значень проводиться **оглядове спостереження**, щоб побачити, чи можна знайти вказаний відсоток тварин. Наприклад, чи знайдеться у стаді зі 100 кіз більш ніж 10 виснажених тварин?

Слід, принаймні, точніше спостерігати за такою кількістю тварин:

Таблиця 4: Мінімальна кількість тварин для оцінки залежно від розміру стада

Розмір стада	Мінімальна к-кість тварин для оцінки
< 100	10
101 – 300	20
> 300	30

Якщо після оцінки визначеної кількості тварин не досягнуто однозначного результату, і під час оцінки стада вже були виявлені відхилення, які потребують більшої вибірки, або якщо є сумніви щодо значущості результату, необхідно провести оцінку інших тварин.

Час на перевірку можна скоротити

...якщо підготувати для перевірки такі документи:

- Документацію про втрати.
- На тваринницьких фермах: підготувати при потребі доступ до водопійного жолоба для баранів (Ovicap)

1. Стан вгодваності

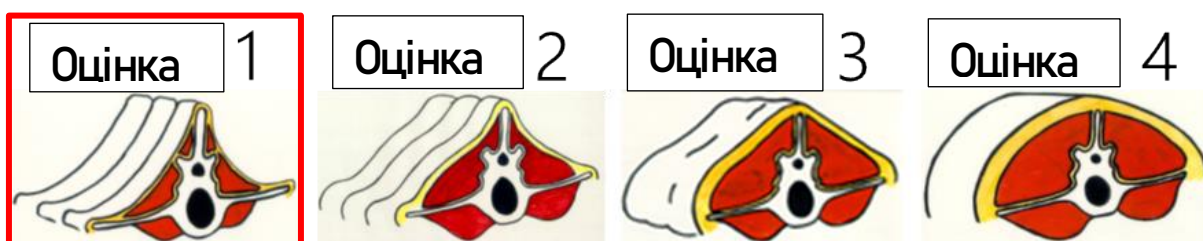
1.1 Менше 10 % тварин виснажені (оцінка 1).

Чому?

Занадто худі тварини вказують на помилки в годуванні (недостатня якість або кількість корму тощо), або ж причиною виснаження тварин можуть бути також проблеми з зубами, хвороби чи зараження ендопаразитами.

Як?

Для оцінювання стану вгодваності застосовують оцінку кондиції тіла (Body Condition Score, BCS), оцінюють м'язовий і жировий прошарок у поперековій ділянці, особливо поперечних відростків і тазостегнових горбів (Зображення 16, модифіковане за Расселом та ін. (1969), зображення 17).

Зображення 16: Оцінка кондиції тіла (Body Condition Score (BCS))

Зображення 17. Зліва: кондиція тіла кози (зверху) і вівці (знизу) ще нормальна; справа: занадто худа коза (зверху) і занадто худа вівця (знизу)

Стосовно кіз, свіжострижених овець і вовнових овець це можна зробити візуально, в ідеалі – оцінювання тут відбувається з відстані 2-3-х метрів. Вівці та довгошерсті кози повинні оцінюватися на дотик.

Молочні кози часто мають радше кістлявий вигляд, але при оцінці менше 2-х балів тварини не тільки «худі» (оцінка 2), але явно занадто худі чи виснажені: ребра добре помітні, а сідничні горби явно виступають. Часто шерсть кіз також кошлата. У занадто худих овець чітко відчуються на дотик поперечні і остисті відростки.

Виснажені ягнята і козенята часто відрізняються за розмірами від ягнят того ж віку, мають кошлату вовну, «голодні ямки» на боках і припідняту спину.

Рекомендації

Оскільки причин може бути багато, їх слід шукати окремо на кожній фермі. Необхідно перевірити забезпечення кормами та поживними речовинами. Рівень продуктивності та годівля повинні бути співвідносними. Причини хвороби повинні бути усунені або виключені. Старі тварини, які вже не мають достатньо зубів, щоб споживати необхідну кількість грубих кормів для задоволення своїх потреб у поживних речовинах, повинні бути вчасно забиті або піддані евтаназії. Хронічні інфекційні захворювання, такі як паратуберкульоз або інфекція Меді-Вісна, призводять до сильного виснаження (з діареєю), особливо у старих тварин.

2. Стан догляду

2.1 Менше ніж 10 % кіз/**дичини**, а також 15 % овець мають сильно забруднений живіт, бік, вим'я та анальну ділянку.

Чому?

Здорові вівці та кози мають сухі фекалії, які не залишають слідів забруднення на тварині. Забруднення анальної ділянки викликається діареєю і вказує на такі захворювання, як зараження паразитами. Якщо є значні забруднення на боці, животі або вимені (в сумі ділянок тіла приблизно на відстань витягнутої руки у дорослих тварин), то, як правило, існують проблеми з утриманням (недостатньо підстилки, можливо, занадто вологий клімат у приміщенні).

Як?

До забруднення відносяться свіжі та висохлі фекальні прилипання розміром щонайменше з долоню (у дорослих тварин, пропорційно менші у ягнят та козенят). Основна увага приділяється анальній ділянці (Зображення 18).

Зображення 18. Ліворуч: знебарвлена шерсть в області анальної ділянки, але все ще в нормі, праворуч: ділянка розміром більше долоні з прилиплими фекаліями

Рекомендації

Короткочасні дисбаланси в годівлі можуть виникати особливо під час весняного випасу (багата на білок рослинність). Якщо це можливо, на пасовищі варто запропонувати для вільного споживання сіно, щоб перехід на інший вид годівлі був менш різким. Однак, причиною можуть бути також брудні поїлки та годівниці, відсутність корму та гігієни годівлі, а також погано ферментований чи запліснявілий силос або ж ознаки отруєння певними пасовищними рослинами. Загалом, слід регулярно перевіряти корми, особливо силос, згодовувати тільки якісні корми, перевіряти наявність отруйних рослин на пасовищі, перевіряти забезпеченість і споживання мінеральних речовин та мікроелементів. Однак, у багатьох випадках діарею викликають ендопаразити. Слід регулярно аналізувати зразки фекалій, щоб цілеспрямовано контролювати управління пасовищем і мати можливість здійснення лікування від ендопаразитів (уникаючи розвитку резистентності). Дізнатися більше: [Weideparasiten bei Schafen und Ziegen nachhaltig kontrollieren \(fibl.org\)](https://www.fibl.org/en/parasites-in-goats-and-sheep).

2.2 Менше ніж 10 % тварин мають занадто довгі копита.

Чому?

Копита несуть на собі вагу тварин. Занадто довгі копита призводять до зміщення центру ваги на копита, що спричиняє навантаження на сухожилля та кістки. Недоглянуті копита більш сприйнятливі до інфекційних захворювань. Стан рогового копитця залежить від породи, стану підлоги/грунту, вологості підґрунтя та системи утримання.

Як?

Довгі, загнуті догори (кінці явно не контактують із долом) або відшаровані, зламані опорні краї вказують на те, що необхідне регулярне обрізання копит відбувається недостатньо часто (Зображення 19).

Якщо можливо, цю оцінку слід проводити на твердій підлозі/грунті (місце годування, вигульний майданчик тощо) і з близької відстані (наприклад, під час оцінювання (BCS)). Якщо тварини оцінюються лише на відстані, і копита занадто глибоко занурені в траву або підстилку, цей показник не може бути зафіксований. Будь ласка, зазначте це в контрольному списку.

Зображення 19. Зліва: копита в порядку, справа: копита занадто довгі (загнуті догори)

Рекомендації

Залежно від стану копит, їх слід доглядати, обрізаючи від двох до чотирьох разів на рік. Це передбачає звільнення копит від надмірно довгого ороговіння та виправлення підшви, щоб вона відростала якомога рівномірніше.

2.3 Вівці стрижуться щорічно (за винятком вовнових овець).

Чому?

Якщо тварин не стригти, у них порушується терморегуляція, вони страждають від теплового стресу і в гіршому випадку можуть загинути від перегріву, до того ж, зростає ризик появи ектопаразитів та ускладнюється доступ до сосків новонародженим ягнятам.

Як?

Не стрижену більше року шерсть можна розпізнати за звалюною, іноді дуже густою вовною, часто шерсть місцями вищипана (Зображення 20).

Зображення 20. Зліва: шерсть довга, але не ушкоджена, справа: шерсть, яка не стрилася більше року і звалюлася

Рекомендації

За винятком вовнових овець, стрижка повинна проводитися регулярно і щорічно. Для деяких порід рекомендується також дві стрижки на рік, щоб запобігти кошлатості вовни.

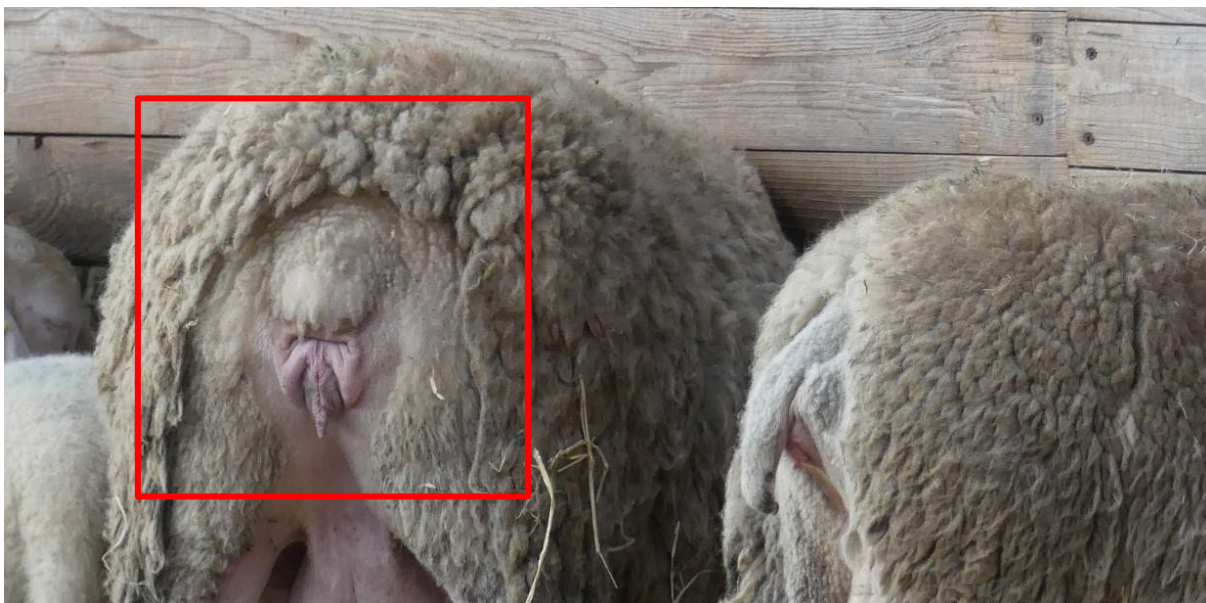
2.4 Менше ніж 10% овець мають занадто коротко обрізані хвости (тобто хвости не прикривають піхву чи задній прохід).

Чому?

Занадто короткі хвости мають стосунок до благополуччя тварин, оскільки вівця не може відлякувати мух та інших комах. Якщо хвіст відрізати повністю, то це може сприяти виникненню вагінального або ректального пролапсу. Чутливість овець до болю значно зростає від кінчика хвоста до верхньої частини в напрямку до хребта. Чим нижче відрізаний хвіст (або чим довшим хвіст залишається), тим менше болю відчуває тварина. Слід добиватися повної відмови від купірування або, в разі необхідності, відрізати хвіст лише до рівня гомілковостопного суглоба.

Як?

Хвости повинні, якщо можливо, залишатися не купіруваними. Купірування допускається лише за винятковим дозволом. Якщо хвіст був купіруваний, то він підрізаний занадто коротко, якщо не закриває принаймні анус і піхву вівці (Зображення 21).

Зображення 21. Вівця зліва: хвіст купіруваний занадто коротко, вівця справа: хвіст купіруваний на достатню довжину (піхва та анус прикриті)

Рекомендації

Не купірувані хвости вимагають більше уваги при тривалому забрудненні анальної ділянки, щоб запобігти заселенню там ектопаразитів. Купірування хвостів органічних овець дозволяється лише за спеціальним дозволом, до 7-го дня життя із застосуванням місцевих знеболювальних засобів, лише для племінних самок і не для всіх порід. Чим нижче купіруваний хвіст, тим менше болю пов'язано з купіруванням.

3. Стан здоров'я

3.1 Менше ніж 10 % тварин мають явні зовнішні травми (садна на шкірі розміром не менше 5 см, ділянки покриті струпами та кіркою, рани, поранення внаслідок удару ріг, потовщені суглоби, набряки тощо).

Чому?

Зовнішні травми можуть вказувати на порушення постави (технопатії). Причини можуть бути різними: часто причиною є обмеження місця годівлі (садна на шиї та потилиці). Поранення тварини отримують також у боротьбі за ієрархію, особливо серед рогатих кіз.

Набряки або кірки (спричинені відкритими набряками) у кіз можуть бути викликані також інфекційними захворюваннями (наприклад, псевдотуберкульоз, артрит-енцефаліт (CAE)).

Як?

Враховуються рани розміром/довжиною не менше 5 см (Зображення 22), а також гулі і явні збільшення окружності (припухлості) суглобів (Зображення 23). Безволосі або позбавлені шерсті ділянки не вважаються відхиленням, але можуть перерости в рани та набряки.

Зображення 22. Ушкодження, пов'язані з поставою: зліва лише безволоса ділянка (поки що без відхилень), праворуч – з утворенням кірки

Зображення 23. Набряки і кірки внаслідок CAE на променево-зап'ясткових суглобах (ліворуч) та псевдотуберкульозу на переході від голови до шиї (посередині та праворуч)

Наявність набряків на переході від голови до шиї у кіз через псевдотуберкульоз або на зап'ясткових суглобах у кіз через CAE необхідно зазначити. Якщо серед тварин у стаді переважно >10% тварин мають ці симптоми, а лікування є часто дуже тривалим, необхідно зазначити, чи лікування вже почалося.

Рекомендації

Якщо під час утримання у приміщенні/загоні в багатьох тварин спостерігаються пов'язані з утриманням травми одних і тих самих частин тіла (зазвичай шиї), слід перевірити обладнання для утримання і, за можливості, усунути будь-які несправності, наприклад, замінити кормову решітку, переставити або підняти планку для шиї. Інфекційні захворювання слід лікувати або усунути.

3.2 Менше ніж 5 % тварин мають значну кульгавість.

Чому?

Кульгавість – це вираження болю в копитах або кінцівках. Тварини намагаються їх не навантажувати. Кульгавість може бути спричинена викривленнями копит, запаленнями або зовнішніми впливами.

Як?

Враховується явно помітна кульгавість, тобто тварини, які явно розвантажують або взагалі не створюють навантажень хоча б на одну кінцівку. Кульгавість може проявлятися також «ковзанням на колінах» (зап'ясткових суглобах) (наприклад, копитна гниль в овець).

Таких тварин необхідно негайно лікувати. Тільки тоді можна очікувати поліпшення. Усунення копитної гнилі часто триває довго, тому важливо зазначити, чи робота над цим уже проводиться.

Рекомендації

Якщо тварина помітно кульгає, необхідно визначити причину. Чужорідні тіла в міжкопитній щілині викликають біль і повинні бути видалені. Регулярне обрізання копит запобігає кульгавості.

Іншою поширеною причиною кульгавості овець є бактеріальна хвороба копит – копитна гниль, яка вимагає дуже послідовного лікування. Через (сильний) біль в області копит вівці часто їдять в «захисній позі», тобто під час їжі вони спираються на зап'ясткові суглоби («стоять на колінах»). Овець з епідемічною копитною гниллю необхідно спочатку відокремити, а потім пролікувати.

3.3 Менше ніж 10 % тварин мають інші явні ознаки хвороби (шкірні захворювання, ектопаразити, кошлатість, тьмяна шерсть, виділення з носа, гострі інфекції вимені тощо.)

Чому?

Хвороби або недоліки в годівлі та утриманні можна розпізнати за зовнішнім виглядом тварин. Всі хвороби призводять до сильного дискомфорту.

Як?

Враховуються ушкодження шкіри, не пов'язані з травмами, наприклад, спричинені ектопаразитами, такі травми можна розпізнати за облісінням. Сюди відноситься також явно кошлата, тьмяна шерсть або прогалини в шерсті (Зображення 24). Увага: здорові вівці породи «Лакон» зазвичай втрачають шерсть на ділянках в області шиї і живота, що типово для цієї породи!

Зображення 24. Ліворуч: ділянки облісіння шерсті в кіз, наприклад, через ектопаразитів; в центрі: облісіння шерсті в овець, наприклад, через перенесену лихоманку; праворуч: екзема шкіри

Шкода, завдана ектопаразитами, помітна на тварині, наприклад, у вигляді чітких подразнень. Хвостова короста (спричинена кліщами) або ектопаразитами (воші, личинки мух) є поширеною хворобою як молодих, так і дорослих тварин. Інші ознаки хвороби – ззовні помітні запалення вимені, гнійні виділення з носа, запалення вух, сильний кашель тощо (Зображення 25).

Зображення 25. Інші очевидні симптоми хвороби: ліворуч: виділення з носа у овець; праворуч: сине забарвлення вимені через сильне клінічне запалення вимені

Рекомендації

Необхідний індивідуальний пошук причин відповідного захворювання. Шкірним захворюванням і пошкодженню вовни сприяє поганий клімат у приміщенні (вологе, задушливе повітря), але ці хвороби можуть бути також спровоковані перенесеною гарячкою або обумовлені харчуванням (дефіцит цинку в овець).

3.4 Хворим та пораненим окремим тваринам надається професійне лікування та догляд. У разі необхідності їх негайно та професійно піддають евтаназії.

Чому?

Хворих тварин, які більше не можуть самостійно дістатися до їжі, води та/або м'якого місця для лежання, слід відокремити і посилено доглядати. Страждаючі тварини з поганою перспективою на одужання підлягають вимушеній евтаназії.

Як?

Відхиленням вважається ситуація, коли явно хворі тварини (наприклад, лежачі без доступу до корму, дуже сильно кульгають) не розміщені в окремому загоні з достатньою кількістю підстилки, хорошим кормом і завжди наявною питною водою. Загін для хворої тварини можна облаштувати також тимчасово. Відхиленням є також і випадок, коли тварини виглядають настільки явно невиліковно хворими і без шансу на одужання, що їх необхідно негайно піддати вимушеній евтаназії.

Повинно бути очевидно, що відповідальна особа на підприємстві доглядає за хворою твариною і забезпечує їй професійне лікування та дбайливий догляд. Якщо прогноз лікування не є успішним, «професійне лікування» також може означати, що тварину слід піддати евтаназії відповідно до правил захисту тварин.

Рекомендації

Загони для хворих тварин повинні бути в наявності або їх можна швидко облаштувати.

Невідкладна евтаназія може бути здійснена шляхом ін'єкційної евтаназії ветеринаром/ветеринаркою. Власники/власниці тварин мають право самостійно проводити евтаназію у власному стаді, якщо вони мають відповідну кваліфікацію (тобто вони повинні знати, як це робити, і бути фізично та психічно здатними до цього). Для цього не потрібен доказ компетентності, достатньо сільськогосподарської освіти, якщо тільки не доводиться регулярно проводити (екстрену) евтаназію в рамках підприємства. Тоді власник/власниця тварин повинен/повинна мати сертифікат компетентності; в разі сумнівів це вирішує компетентна ветеринарна установа. Затвердженими методами оглушення та евтаназії для екстреного умертвіння овець та кіз є постріл з пневматичного пістолета з подальшим стіканням крові, а у випадку ягнят та козенят вагою до 5 кг – також удар по голові з подальшим стіканням крові. Важливо, щоб завжди застосовувалося як оглушення, так і умертвіння шляхом стікання крові.

Екстрений забій можливий лише для тварин, які постраждали від нещасного випадку. Хворі тварини не підлягають (екстреному) забою.

4. Вівчарня, пасовище, забезпечення кормом та водою

4.1 Корм хорошої якості на кормовому столі/у годівниці, відсутність зіпсованого, запліснявілого корму.

Чому?

Неякісні корми та брудні приміщення для годівлі знижують споживання корму і можуть призвести до проблем зі здоров'ям та недостатнього надходження поживних речовин.

Як?

До відхилень відносяться:

- очевидна нестача корму, яка зазвичай розглядається у поєднанні з пунктом 1.1 (стор. 49),
- явно брудні приміщення для годівлі,
- значні частини запліснявілого корму, до якого мають доступ тварини.

Рекомендації

При годуванні у тваринницькому приміщенні корм, як правило, завжди (або більшу частину дня) повинен знаходитися в кориті або кормових решітках. Цей корм повинен приємно пахнути і не повинен бути теплим, запліснявілим або зіпсованим. Старий, зіпсований корм слід викидати на гній і не збирати в приміщенні.

4.2 Наявність достатньої кількості чистих та функціональних поїлок. На пасовищі також є доступ до питної води (виняток: пастуші та кочові вівчарські отари)

Чому?

Питна вода є для тварин життєво необхідною. Нестача води може призвести до зниження апетиту.

Як?

При стійловому утриманні тварин, особливо при годівлі сіном, води для них має бути досхочу. Ягнята/козенята повинні мати доступ до питної води з 2-го тижня життя (наприклад, у кошарі).

Наявність води на пасовищі: доступ до води має бути забезпечений також і на пасовищі, але нестача води на пасовищі трапляється рідше. Джерелами води на пасовищі можуть бути наявність рідини у кормі, затримана вода (роса і дощ, сніг), метаболічна вода (Pansenreservoir) і питна вода. Це означає, що якщо тварини харчуються виключно на пасовищі і погода волога, то додаткової питної води може не знадобитися.

Виняток для пастуших і кочових вівчарських отар: тут можна припустити, що пастух/пастушка забезпечує тваринам доступ до води впродовж дня, наприклад, коли тварини перебувають у загоні. Якщо зустрівся стадо під час переходу без доступу до води, то це – не виняток.

Вода не повинна змінювати колір (утворення водоростей), бути каламутною, мати дуже смугасту поверхню або бути явно забрудненою фекаліями чи залишками їжі. Поїлки мають бути функціональними та перевірятися принаймні щодня і, за потреби, вичищатися. Поїлки слід встановлювати на такій висоті, щоб до них могли легко дотягнутися всі вікові групи, які утримуються в загоні (увага на ягнят і козенят, можливо потрібні додаткові поїлки). Підхід до поїлки є особливо вигідним для кіз і зменшує забруднення, оскільки тоді поїлки можна змонтувати вище.

Рекомендації

По можливості кожній тварині слід забезпечити доступ до поїлок у будь-який час. Вони повинні нормально функціонувати та утримуватися в чистоті, оскільки забруднена вода (фекаліями, водоростями тощо) зменшує споживання води тваринами. Корисним критерієм оцінки якості води є питання про те, чи будете ви пити цю воду самі в екстреній ситуації. Добова потреба у питній воді залежить від вмісту води в кормі, стадії продуктивності овець і кіз, кількості вовни та температури навколишнього середовища. Оскільки потреба у воді сильно коливається, то абсолютну межу тут не застосовують. Рекомендації варіюються від 20 до 50 тварин на поїлку.

4.3 Приміщення для утримання функціональні та доглянуті.

Чому?

Необхідно уникати травм, спричинених у приміщеннях для утримання (див. 3.1. стор. 55); поверхні для лежання повинні бути сухими і здебільшого чистими.

Як?

Недоліки – обладнання вівчарні, яке призводить до травм або поранення тварин. Це можуть бути, наприклад, місця годівлі невідповідного розміру або предмети в приміщенні, які можуть спричинити травми (за необхідності в поєднанні з 3.1 стор. 55). Заявити тут також можна про вологі, брудні місця для лежання (за необхідності в поєднанні з 2.1 стор. 51).

Рекомендації

Травмонебезпечне обладнання для утримання тварин демонтується або замінюється. Місця для лежання необхідно вкрити достатньою кількістю підстилки.

4.4 Повітря у тваринницькому приміщенні приємне, не запилене і/не задушливе.

Чому?

Вівці та особливо кози чутливі до вологого, запиленого повітря, що може призвести до респіраторних захворювань.

Як?

Повітря у приміщенні, по можливості, повинне відповідати якості зовнішнього повітря. Хоча воно й може пахнути вівчарнею, однак воно не повинно неприємно пахнути аміаком і сірчаними газами або бути дуже запиленим. Багато кашляючих тварин може вказувати на погану якість повітря (можливі й інші причини). Слід йти на легкі компроміси за погодних умов, коли через «гнітюче повітря» у приміщенні й немає руху повітря.

Рекомендації

Якщо за таких погодних умов з повітрям у тваринницькому приміщенні є явні проблеми, необхідно встановити відповідне вентиляційне обладнання (вентилятори, шлангову вентиляцію). Слід подбати про те, щоб у вівчарні не було протягів на рівні зросту тварин. Крім того, кози більш чутливі до погоди і протягів, ніж вівці (термонеутральна зона дорослих овець: приблизно від -10 до 25 °C; дорослих кіз: приблизно від 5 до 27 °C; нижче і вище цієї температури тваринам доводиться витратити додаткову енергію, щоб регулювати температуру свого тіла.

4.5 У приміщенні достатньо денного світла.

Чому?

Світло важливе для зору та добробуту тварин.

Як?

При нормальному денному освітленні контрольний список повинен бути добре читабельним у найтемнішому кутку тваринницького приміщення. Також і у старих вівчарнях площа вікон або площа, як правило, відчинених воріт/дверей повинна становити щонайменше 5 % від площі підлоги.

Рекомендації

У темних старих будівлях можна відкрити ділянки стін і замінити їх відкритими майданчиками або вітрозахисними сітками. Прилеглий вигульний майданчик також дає тваринам доступ до світла.

4.6 При випасі в екстремальних умовах тваринам забезпечують відповідний природний або штучний захист від негоди (тінь, укриття, управління випасом тощо).

Чому?

Спекотні літні дні можуть призвести до теплового стресу. Залежно від термонеutralної зони, виду тварин, вологості та холодні, вітряні погодні умови взимку без вітрозахисту можуть призвести до дискомфорту через замерзання.

Як?

Екстремальні погодні умови – це періоди погоди, що характеризуються або спекою та сильним сонячним випромінюванням, або холодом у поєднанні з вологими та вітряними умовами.

Вівці особливо чутливі до спеки влітку і проявляють це у своїй поведінці, наприклад, коли стоять близько одна до одної з опущеними головами, щоб забезпечити одна одній тінь і захистити голови від мух, або ж шукають місця в затінку, як от поодинокі дерева (Зображення 26).

Зображення 26. Коли температура висока, вівці використовують дерева або причепи, щоб лежати в тіні

У разі негоди, таких як волога і холодна погода (кілька днів дощу і вітру) або тепловий стрес, які перенавантажують власні механізми терморегуляції організму, особливо козам, слід забезпечити штучний (стаціонарний або пересувний притулок, причіп, водовоз, захист від вітру за допомогою круглих або квадратних тюків) або природний захист від негоди на пасовищі (кущі, живопліт, дерева, кам'яні стіни, нерівний рельєф тощо).

Захист від поганих погодних умов можна також забезпечити за допомогою заходів управління, замінивши, наприклад, в середині літа денний випас нічним.

Рекомендації

У спекотні літні дні на пасовищі має бути природний захист від негоди. Якщо це неможливо, на пасовищах можна розмістити, наприклад, мобільні причеми, встановити інші засоби для забезпечення тіні.

Термонеутральна зона овець лежить в діапазоні приблизно від -10 до 25°C . За наявності достатньої кількості корму вівці можуть дуже добре переносити сухий холод навіть при температурі нижче -10°C , але в такому випадку у них підвищується споживання енергії. У холодну, вологу погоду з сильним вітром вони віддають перевагу захисту від негоди або вітру, але загалом їх можна без проблем утримувати на відкритому повітрі цілий рік.

5. Втрати тварин

Норма ягніння

... використовується для визначення втрат ягнят (5.1 і 5.2). Вона відповідає середній кількості мертво- і живонароджених ягнят або козенят на одну вівцематку або козу і виражається в ягнятах або козенятах на одну вівцематку. При 6 ягнятах від 5 вівцематок це відповідає нормі ягніння 1,2. Слід зазначити, що норми ягніння відрізняються в залежності від породи, і що багатоплідні окоти (особливо трійні і більше) призводять до більшої кількості мертвонароджених і слабких ягнят, які можуть померти в перші дні життя.

5.1 Мертвонароджуваність і втрати в перший день життя становлять разом менше ніж 20 % (у відношенні до всіх ягнят/козенят, народжених живими та мертвими).

Чому?

Підвищена частка мертвонароджених може вказувати на проблеми з процесом окоту (наприклад, неправильне положення ягняти в родових шляхах), а також на інфекційні захворювання (наприклад, хламідіоз, лістеріоз, вірус Шмалленберга). Породи або отари з високою часткою народження трійні та четверні мають вищий ризик мертвонароджень і втрат ягнят.

Як?

Враховуються тварини, які народилися мертвими, а також втрати слабких ягнят/козенят в перші 24 години після народження. Сюди також зараховуються тварини, піддані евтаназії. Відсоток включає усіх ягнят/козенят (народжених живими і мертвими) за минулий рік (за винятком періоду спостереження терміном 12 місяців, можливо для повторних перевірок: тоді період до останньої перевірки).

Підсумок підбивається на основі даних журналу поголів'я (записів підприємства). Відповідні записи повинні бути в наявності (оцінка не є достатньою). Підприємства, які ведуть книгу обліку поголів'я, сповіщають про мертвонароджені тварини племінну асоціацію.

Необхідно занотувати примітки керівника/керівниці підприємства щодо втрат молодняка внаслідок інфекцій, зокрема вірусу Шмалленберга чи катаральної ангіни, або щодо високої частки багатоплідних пологів.

Особливо важливо зазначити рівень ягніння у разі відхилень.

Рекомендації

Причини підвищеного рівня мертвонароджуваності повинні бути досліджені на кожному окремому підприємстві. Інфекційні причини мертвонародження можна іноді зменшити за допомогою лікування або вакцинації (наприклад, хламідіоз). З цього приводу слід проконсультуватися з ветеринаром/ветеринаркою підприємства.

Маток необхідно достатньо годувати, в останні тижні вагітності слід уникати надмірних навантажень і стресу. Присутність людей може зменшити проблеми під час пологів завдяки цілеспрямованому втручанню, коли це необхідно (допомога під час пологів, початковий догляд за ягнятами/козенятами). Інфіковані посліди або мертвонароджені ягнята повинні бути утилізовані належним чином.

5.2 Втрати ягнят/козенят з 2-го дня життя до віку 3-х місяців становлять менше ніж 15 % (до всіх ягнят/козенят, живих на 2-й день життя).

Чому?

Втрати ягнят чи козенят часто відбуваються впродовж першого тижня життя. Причинами втрат при вирощуванні є занадто пізні або недостатні споживання першого молозива, хвороби матки, ягняти чи козеняти, хижаки або нещасні випадки, а також масове зараження ендопаразитами.

Як?

Втрати рахуються з 2-го дня після народження до кінця 3-го місяця життя (90 днів життя). Також враховуються тварини, піддані евтаназії.

Відсоток стосується кількості ягнят, народжених за останні 12 місяців і все ще живих на другий день життя.

На основі реєстру поголів'я (записів підприємства) проводиться оцінювання. Наявними мають бути відповідні записи (оцінювання не достатньо). Увага, підприємства, що ведуть книгу обліку поголів'я, повідомляють племінну асоціацію про втрати тварин до 42 дня життя або тварин, старших 42-х днів життя (не більше 90 днів!).

Дані про кількість окотів, середня норма ягніння, проданих ягнят і втрати при вирощуванні слід перевірити на достовірність і порівняти з наявними ягнятами.

Щодо кіз слід зазначити, що деякі господарства доять кіз безперервно, і це означає, що не всі кози дають приплід щороку. Необхідно занотувати примітки керівника/керівниці підприємства щодо втрат молодняка внаслідок інфекцій, зокрема вірусу Шмалленберга чи катаральної ангіни, або щодо високої частки багатоплідних пологів.

Якщо виявлено відхилення, причини втрат повинні бути вказані в контрольному документі.

Рекомендації

Часта присутність у кошарі в період окоту може зменшити проблеми при народженні та покращити стартові умови для маленьких або слабких ягнят. Протягом перших двох годин після народження ягня або козеня має вперше отримати з вимені матері молозиво, яке містить важливі речовини, що посилюють імунітет. Якщо воно занадто слабе або мати не приймає ягня чи козеня, необхідно надати допомогу, щоб уникнути великих втрат при вирощуванні. В екстремальних випадках матір і ягня чи козеня розлучають, щоб ягня чи козеня можна було вигодувати з пляшечки або ж передати його для вигодовування іншій годувальниці.

Якщо смертельні випадки трапляються часто, то мертвих ягнят слід відправити на аналіз для з'ясування причини. Ветеринарний лікар/ветеринарна лікарка на підприємстві є саме тією людиною, до якої слід звернутися.

5.3 Втрати, починаючи з 4-го місяця життя, становлять менше ніж 5 % (стосовно всіх молодих і дорослих тварин, починаючи з 4-го місяця життя)

Чому?

На частку втрат тварин значною мірою впливає індивідуальне управління підприємством. Причини можуть бути дуже різними.

Як?

Враховуються всі тварини, які загинули або були піддані евтаназії за останні 12 місяців, і яким на момент загибелі було 4 місяці або більше. Втрати тварин, яких, як доведено, «вбили» вовки, враховуються також, але повинні бути згадані окремо у звіті про відхилення.

Сума втрат встановлюється стосовно до середнього поголів'я молодняку з 4-го місяця життя (МЖ) та дорослих тварин за останні 12 місяців.

$$\text{Втрата тварин з 4-го МЖ [\%]} = \frac{\text{К-кість втрат}}{\text{Середнє поголів'я (тварини з 4-го міс. та дорослі)}}$$

Особливий випадок – повторна перевірка: якщо бажаний період спостереження відхиляється від 365 днів, кількість втрат необхідно математично скоригувати до 365 днів, оскільки середнє поголів'я використовується як еталонне значення. (Див. формулу нижче).

$$\text{Втрата тварин з 4-го МЖ [\%]} = \frac{\frac{\text{К-кість втрат}}{\text{Дні періоду спостереження}} * 365}{\text{Середнє поголів'я (всі тварини з 4-го міс.)}}$$

Середнє поголів'я можна взяти з обов'язкового реєстру поголів'я (середнє значення кількості тварин на початок і кінець періоду спостереження або, у випадку сильних сезонних коливань, мінімум і максимум). Наприклад, на підприємствах, що ведуть книгу обліку поголів'я, в Овісар (VIT) ці дані відображені під «Підприємством» у розділі «Поголів'я». У таблиці поголів'я період можна встановити як фільтр у розділі «Народжені».

Можна використовувати також дані про розмір поголів'я на звітну дату (01.01.), що обов'язково надсилаються до відповідного регіонального відділення НІТ, наприклад, NVL у Гессені, або до фонду боротьби з хворобами тварин. У всіх федеральних землях надають дані про тварин віком до 9 місяців, 10-18 місяців, ≥ 19 місяців; тобто, якщо на 01.01. є ягнята віком до 3-х місяців, їх потрібно відняти. Можливо, доведеться взяти до уваги, що восени багато ягнят підприємства залишають на забій; кількість цих тварин можливо доведеться додати до стада.

При виявленні відхилень, причини втрат слід зазначити в контрольному документі.

Рекомендації

Причинами втрат дорослих тварин можуть бути нещасні випадки, хижакі, (інфекційні) хвороби або масове зараження паразитами. Ці причини повинні бути встановлені окремо на кожному підприємстві.

Птиця

Пункти контрольного списку для перевірки втрат тварин і результатів забою, можна обговорити ще в офісі перед відвідуванням пташника.

Найкращий час для спостереження за тваринами – у звичайні години роботи в пташнику, коли відбувається контрольний обхід та догляд. У приміщення заходять у супроводі людини, яка доглядає за тваринами на підприємстві.

Перед тим, як увійти до пташника, бажано постукати, щоб не налякати тварин без потреби. Як і у випадку з іншими видами тварин, у тваринницьке приміщення необхідно заходити тихо і спочатку, на мить, завмерти. Так можна скласти перше враження про те, чи є стадо дуже нервовим і боязким, чи навпаки – радше допитливим. У пташниках завжди потрібно пам'ятати, що всередині стада може легко виникнути паніка, яка призведе до того, що тварини штовхатимуть одне одного. Особливо обережними слід бути з дуже неспокійними тваринами.

Потім слід повільно і спокійно пройтись по пташнику і візуально оглянути оперення та стан здоров'я тварин. Потрібно оцінити тварин у різних частинах пташника, тобто також тварин, що знаходяться позаду, в темних місцях або під вольєрами і на верхніх сідалах. Необхідно оглянути окремо гнізда, якщо вони доступні для тварин під час перевірки. Хворі тварини люблять там усамітнюватися. Так можна також перевірити, чи немає там мертвих тварин.

Проходячи через стадо, тварин слід оглядати якомога уважніше. Звертати увагу на пошкоджене оперення, залисини, зламане пір'я, забруднені ділянки – особливо на грудній ділянці – і рани від клювання. Під час обходу пташника слід також оцінити здатність птиці ходити, чи не виглядають тварини апатичними, чи не помітно ознак чхання, діареї або інших хвороб, і чи є стадо однорідним. Під час огляду заносять також дані про підстилку та обладнання в різних частинах тваринницького приміщення, а також про стан повітря всередині.

При оцінюванні враховують також тварин, що знаходяться у місці, виділеному для одужання (= відділення для хворих). Проте зазвичай вони не мають значення для дотримання граничних значень: наприклад, для того, щоб перевищити граничне значення 5% хворих тварин, потрібно, щоб з 3-х тисяч тварин поміченими були 150 тварин. Тому оцінювання відділень для одужання зазвичай важливе лише для відповіді на питання 2.7.

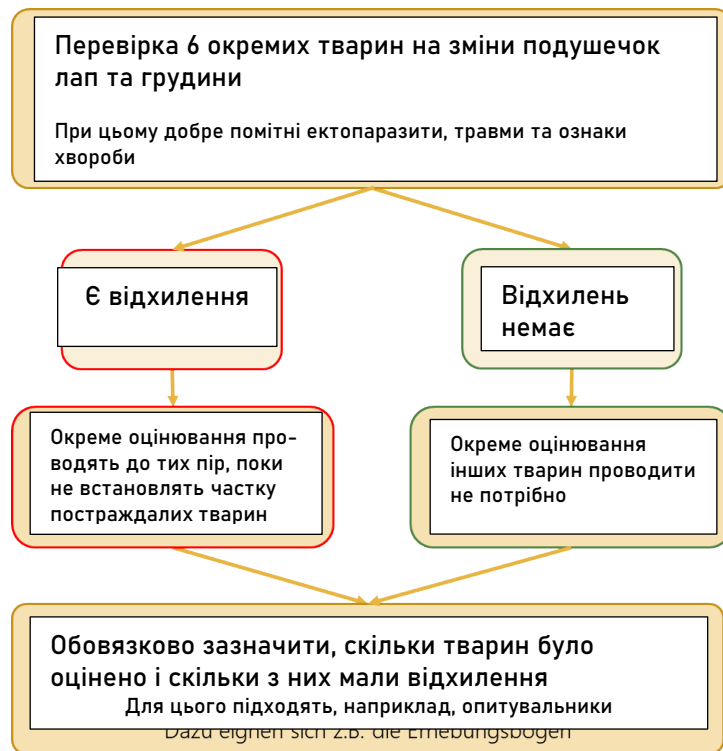
Для оцінки груднини і подушечок лап у курей-несучок необхідно також підняти тварин і ретельніше їх оглянути. У випадку з птицею на відгодівлі це необхідно лише в тому випадку, якщо немає протоколів про забій, в яких міститься інформація про стан подушечок лап. Якщо на підприємстві є кілька груп з різним зовнішнім виглядом, індивідуальну оцінку тварин проводять у найбільш помітній групі. Якщо зовнішній вигляд однорідний (мало відмінностей між групами), обирають найстарше стадо. Відлов тварин для огляду інспектором/інспекторкою здійснює особа, яка доглядає за тваринами.

У випадку з лякливими тваринами допоможе решітка або гачок для відлову, які повинні бути на підприємстві для проведення власних перевірок. Курей слід відбирати, якщо це можливо, з різних місць. Якщо неможливо відловити тварин, не викликаючи паніки у стаді, від цього слід відмовитися. Необхідно зазначити це в контрольному списку (поле для коментарів «Птиця»). Оцінювання окремих тварин слід одночасно використати для перевірки на наявність травм і ектопаразитів. Крім того, можна звернути увагу на інші ознаки хвороби або травми, такі як каламутні очі, блідий колір гребеня, пошкоджені або відсутні кігті на лапах і рідкі виділення з клоаки. Хороші вказівки щодо цього можна знайти в матеріалах MTool®. Ці та інші матеріали можна завантажити з Інтернет-сторінки [MTool für Jung-und Legehennen: MUD-Tierschutz](#) або ж замовити у друкованій формі.

Розмір вибірки для оцінки окремих тварин показано на наступній схемі:

Зображення 27. Схема проведення перевірки окремих птахів

Щодо курей-несучок, окрім генетики, слід також вказати підприємцю, який вирощує молодих курей поточного стада, щоб також і це підприємство можна було, в разі необхідності, включити до заходів із забезпечення якості.

Час на перевірку можна скоротити

якщо до перевірки будуть підготовлені наступні документи:

- Дані про втрати, а також про розміщених або вилучених зі стада тварин
- Результати останніх заборів

1. Оперення

1.1 Менше ніж 10 % курей-несучок у віці до 50 тижнів мають значну втрату пір'я на спині, шиї та животі

і

1.2 Менше ніж 20 % курей-несучок, починаючи з 50-го тижня життя, мають значну втрату пір'я на спині, шиї та животі.

і

1.3 Менше ніж 10 % птиці на відгодівлі мають значну втрату пір'я в останній третині життя.

Чому?

Неушкоджене оперення виконує для птахів кілька функцій, таких як терморегуляція, захист шкіри від травм і здатність до польоту. Клювання пір'я сприяє виникненню травматичного розкльовування (канібалізму). Водночас, боротися з такою поведінкою часто буває важко, особливо якщо тварини цю поведінку вже засвоїли раніше, можливо навіть ще на етапі вирощування, тому її необхідно виявляти якомога раніше.

Як?

Залисини діаметром не менше 5 см вважаються значною втратою пір'я (Зображення 28). Досвід показує, якщо залисини видно на спині вже без дотику до оперення, то вони мають розмір не менше 5 см. Тому кожна видима залисина на спині вважається значною втратою пір'я. На менш опереній ділянці шиї вже помітні менші залисини; тут вимірюється або оцінюється, чи мають вони мінімальний діаметр 5 см і вважаються, відповідно, значною втратою пір'я.

Зображення 28. Залисини в курей-несучок діаметром не менше 5 см на різних частинах тіла (зліва направо: шия попереду, шия позаду, спина, клоака)

Неоперені ділянки шкіри праворуч і ліворуч від нижньої частини грудної кістки («виводкова пляма») є нормальним явищем (варіюється в залежності від генетики), там пір'я природно випадає з настанням статевої зрілості.

Тварин, що відгодовують, бажано оцінювати наприкінці періоду відгодівлі, тобто в останній третині їхнього життя. Через природний розвиток оцінити оперення молодих тварин важче, тому можна поставити відмітку «не актуально». Оперення оцінюють, обережно проходячи через стадо, а також заглядаючи в задні, темніші кутки стайні. Для цього не обов'язково ловити окремих тварин. Однак, якщо незрозуміло чи пір'я на оголених ділянках відсутнє природно, чи воно зникло в результаті викльовування, можна оглянути тварин, взявши їх у руки: на природно оголених ділянках шкіри відсутні зачатки пір'я (Зображення 29).

Зображення 29. Лісі ділянки на спині курчати бройлера діаметром не менше 5 см, помітні зачатки пір'я в шкірі.

В разі наявності відхилень, слід зафіксувати, де знаходяться ушкодження оперення (спина/хвіст, шия, живіт) і наскільки вони виражені (ділянки без пір'я ледь помітні – великі залисини – птахи переважно без оперення). У контрольному списку обов'язково потрібно вказати також вік тварин. Якщо робиться перерва у несучості (линяння), це необхідно зазначити. Якщо є ушкодження пір'я, необхідно зазначити, чи відома причина і чи вживаються контрзаходи. Для молодняку курей-несучок корисно ознайомитися з протоколом прийому-передачі; можливо ушкодження вже задокументували на підприємстві з вирощування молодняка.

Рекомендації

У разі втрати пір'я слід шукати і усувати причини якомога раніше, щоб запобігти переростанню викльовування пір'я в канібалізм. Втрата пір'я і, особливо, розкльовування пір'я можуть мати багато різних причин, наприклад, дефіцит поживних речовин, інфекції, паразити або стрес. Як негайний захід, ефективним може бути відволікання курей, забезпечення їх матеріалом для більшої зайнятості. Екстрені заходи, такі як затемнення пташника, слід проводити після консультації з ветеринаром.

1.4 Менше ніж 20 % птиці мають сильно забруднене оперення

Чому?

Забруднене оперення у птиці, що відгодовують, часто виникає в області грудей і пов'язане з високим вмістом вологи в підстилці. До того ж, оперення може бути липким і брудним в області заднього проходу через виділення або діарею. У курей-несучок забрудненою може бути також спина, що вказує на те, що сідала розташовані не належно, і послід падає вниз на інших курей.

Як?

Відхиленням вважається, коли щонайменше у 20 % тварин є ділянки розміром не менше долоні, що є липкими, заскорузлими або забрудненими висохлим послідом (Зображення 30).

Часто уражається грудна ділянка, тому навіть сидячих птахів слід обережно зігнати, щоб вони встали. Особливу увагу слід приділяти оперенню під клоакою. Ловити і оцінювати окремих птахів не обов'язково.

© Quirin – Uni Rostock

Зображення 30. Забруднена ділянка грудей розміром з долоню у курчат бройлерів, яку видно під час прогулянки по пташнику.

Забрудненим не вважається запилене оперення після «купання» в піску, а також оперення **водоплавних птахів** після сильного дощу.

Рекомендації

Залежно від того, де виникають забруднення, причини можуть бути різними. Якщо забруднення з'являється на ділянці груднини, слід ретельно перевірити підстилку (наприклад, вид і кількість підстилки). Якщо до забруднення призводять надмірно вологі фекалії, слід перевірити, чи немає інфекційних захворювань або засилля паразитів.

2. Стан здоров'я

2.1 Менше ніж 5 % тварин мляві/виснажені або мають ознаки хвороби (блідий гребінь, мутні очі, виділення з очей, набряклі повіки, чхання, діарея)

Чому?

Симптоми, які перевіряються під цим пунктом контрольного списку, можуть вказувати на різні інфекційні захворювання або зараження паразитами.

Як?

Стан здоров'я можна оцінити під час обходу курника. За тваринами слід спостерігати ретельно та уважно. Зміни в області голови легше розпізнати при оцінюванні окремих тварин. Також слід перевіряти тварин у задніх та темних кутках приміщення, на високих сідалах та в окремих гніздах, чи не усамітнилися і не «сумують» там кури. Оцінюються, наприклад, такі ознаки:

- Поза пінгвіна, втягнута голова, уповільнена реакція.
- Бліді гребені -> можуть мати різні причини, наприклад, анемія через сильне зараження кліщами, дуже мало денного світла (вигул не використовується) або інфекції.
- Виділення з клоаки або діарея.
- Чхання або виділення з носа.
- Помутніння, набряк очей або виділення з очей.
- Виснаження: чітко випнута грудна клітка, тварина дуже легка.

Рекомендації

Якщо причина симптомів ще не відома і відповідні заходи для поліпшення стану здоров'я тварини були вжиті, слід залучити ветеринара/ветеринарку.

2.2 Менше ніж 10 % тварин мають ректальний пролапс, переломи (крім грудини) або щонайменше три ушкодження від розкльовування чи щонайменше одну рану > 1 см в діаметрі.

Чому?

Ушкодження шкіри часто трапляються одночасно зі втратою пір'я. Викльовування пір'я може перерости в канібалізм і призвести до втрат та зниження продуктивності. До травм може призвести також агоністична поведінка. Інші травми, що розглядаються в цьому пункті контрольного списку, це – переломи кісток і ректальний пролапс. Вони можуть мати різні причини.

Як?

Стан здоров'я оцінюється під час обходу пташника. При цьому слід звернути увагу на задні та темні частини приміщення, високі сідала і гнізда для несення яєць. Поранені тварини часто замикаються в собі.

Свіжі та старі ушкодження шкіри оцінюються як відхилення, якщо є щонайменше три невеликих ушкодження від розкльовування або щонайменше одна рана діаметром понад 1 см, також, наприклад, на гребені, борідці (індики), сережках та лапах (Зображення 31). Вони часто спричинені канібалістичною або агресивною поведінкою. Травми також з'являються від кігтів інших тварин, наприклад, якщо стадо дуже нервово і тварини часто бігають по спинах інших. Гострі та виступаючі частини обладнання пташника також несуть у собі ризик травмування.

Зображення 31. Широке ушкодження шкіри в курчати бройлера

Переломи кісток, наприклад, крил, можуть траплятися частіше, приміром, якщо обладнання для утримання тварин несправне або неналежно розташоване. До переломів кісток може призвести також неправильне хватання тварин за крила.

Ректальний пролапс виникає, коли після відкладання яєць яйцепровід втягується не повністю. Причини цього різні, наприклад, роль може відігравати занадто низька вага під час вирощування або незбалансоване харчування.

Травми пальців ніг можуть бути спричинені канібалізмом. Це поведінковий розлад, при якому кури клюють пальці ніг інших курей або свої власні пальці. Як і у випадку з канібалістичною поведінкою по відношенню до інших частин тіла, необхідно враховувати низку можливих причин (годування, можливості для зайнятості, хвороби тощо).

Якщо такі тварини перебувають у відділенні для хворих, а не в стаді, то це необхідно зазначити.

Рекомендації

Поранених тварин слід вилучити зі стада і помістити у відділення для хворих або, за необхідності, провести професійну евтаназію. Якщо тварини з ранами, що кровоточать, залишаються в стаді, це може призвести до канібалізму. У разі ректального пролапсу інші кури також заохочуються до розкльовування блискучої тканини.

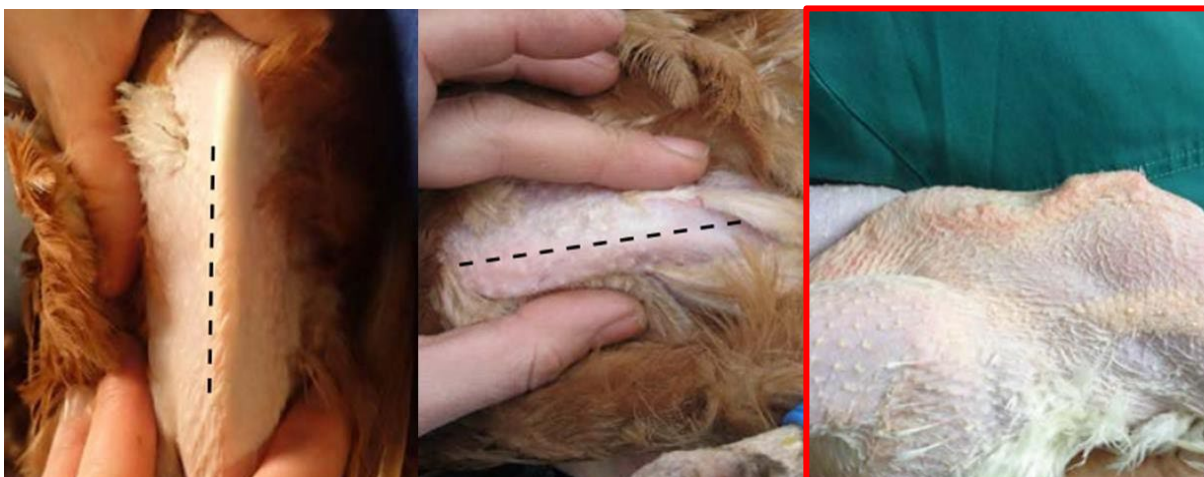
2.3 Менше ніж 20 % курей-несучок мають значні зміни грудної кістки (перелом чітко прощупується або відхилення від прямої лінії становить > 1 см).

Чому?

Грудна кістка – це мозкова кістка, в якій накопичується кальцій. Багато кальцію потрібно для формування шкаралупи яєць. З цієї причини, а також через своє розташування в тілі, для цієї кістки існує підвищений ризик деформації або переломів у курей-несучок.

Як?

Оцінка проводиться шляхом пальпації грудини. Оцінюється кістка грудини. Хрящовий кінчик грудини (нижній кінець грудини, спрямований до хвоста) не враховується. Для оцінювання тварину повинна спіймати особа, що за неї відповідає (див. стор. 70). Про явний перелом грудини йдеться, якщо на грудині прощупується чіткий перелом та/або грудина відхиляється від прямої лінії більш ніж на 1 см. Напрямок відхилення (всередину або вбік) не має значення (Зображення 32).

Зображення 32. Зліва: пряма грудна кістка, явний перелом не прощупується; в центрі: злегка вигнута грудна кістка, явний перелом не прощупується; справа: відхилення від середньої лінії > 1 см, явний перелом

Рекомендації

Важливо стежити за цією проблемою, навіть якщо для її рішення не існує патентованого засобу: деформації грудної кістки можуть виникати на підприємстві навіть при хорошому управлінні. Однак існують підходи, які довели свою ефективність у зниженні ризику. Слід забезпечити:

- достатню кількість кальцію, пропонуючи окремо вапно, бажано в другій половині дня, на додаток до годівлі тварин відповідно до вимог;
- ранній доступ до сідал, щоб тварини змогли уникати зіткнення з обладнанням пташника;
- раннє знайомство з облаговуючим персоналом;
- не слизькі сідала;
- хороші умови освітлення;
- правильне розташування сідал та вольєрних блоків;
- багато пандусів для підйому та спуску по всій довжині пташника.

2.4 Менше ніж 20% курей-несучок мають запалення подушечок лап або деформовані пальці ніг. Також актуально для птиці на відгодівлі, якщо дані про забій відсутні.

Чому?

Зміни на подушечках лап можуть викликати біль у тварин і ускладнювати їх пересування. Неможливість дістатися до їжі та води може призвести до подальших проблем, таких як недостатнє споживання корму.

Як?

Для оцінювання тварину повинна спіймати особа, яка за неї відповідає (див. стор. 70). За необхідності, з нижньої частини лап спійманих тварин необхідно видалити підстилку і бруд. Відхиленням вважаються виразки на лапах з набряком або без нього (Зображення 33).

Для птиці на відгодівлі дані про стан здоров'я подушечок лап беруть зазвичай з ветеринарно-санітарної експертизи. Їх слід розглянути в розділі 6.1 (стор. 95). Якщо ці дані відсутні, слід оцінити стан подушечок лап безпосередньо у пташнику (Зображення 33). Будь-які відхилення слід відмічати, не диференціюючи їх за ступенем тяжкості.

Рисунок 33. Подушечки лап курчат бройлерів за кілька днів до забою (ліворуч і в центрі). Зліва: подушечка в доброму стані; в центрі: виразка на подушечці з прилиплою кіркою; праворуч: виразка на подушечці у курки-несучки

Рекомендації

Хоча зміни на подушечках лап у курей-бройлерів зазвичай прямо чи опосередковано пов'язані з підстилкою (див. стор. 83), для курей-несучок роль відіграють інші причини. Сідала повинні бути якомога чистішими і не слизькими, та не становити для тварин жодного ризику травмування (через скіпки). Неприятлива форма сідал, з сильним точковим навантаженням, також може призвести до змін на подушечках лап курей.

2.5 За деякими винятками в день інспекції, у пташнику немає мертвих тварин

Чому?

Загибель окремих тварин у пташнику, коли стадо велике, є звичайним явищем. Мертвих тварин слід вилучати та документувати втрати під час регулярних перевірок. Завдяки цьому стане помітним збільшення кількості мертвих тварин, наприклад, внаслідок розвитку інфекційних захворювань. Крім того, мертвих тварин часто клюють інші тварини в стаді. Це становить гігієнічний ризик і може призвести до того, що в стаді закріпиться канібалізм.

Як?

Необхідно оглянути задні і темніші частини курника і заглянути в окремі гнізда для несення яєць, до уваги беруться також мертві тварини в приміщенні та на вигулі. Якщо в день перевірки померло не більше двох тварин із групи, їх враховувати не потрібно. Відхиленням слід вважати мертвих тварин, які пролежали більше доби і, наприклад, явно обкльовані, муміфіковані або розкладаються, а також наявність більше двох мертвих тварин у групі.

У разі виявлення відхилень необхідно зазначити кількість загиблих тварин.

Рекомендації

Зазвичай слід проводити два обходи на день, під час яких вивозять мертвих тварин. Якщо кількість мертвих тварин збільшується, слід залучити ветеринара/ветеринарку і з'ясувати причину. Це особливо важливо для раннього виявлення хвороб тварин.

2.6 Рухова поведінка порушена менш ніж у 5 % тварин.

Чому?

Рухові розлади та кульгавість серйозно впливають на добробут тварин: вони зазвичай пов'язані з болем і можуть мати величезний вплив на споживання корму та води, а також на продуктивність.

Як?

Рухову поведінку оцінюють шляхом повільного та обережного проходження через стадо. Тварини повинні встати і бути у змозі рухатися так, щоб уникати людини, яка проводить перевірку. Тварин, які не можуть встати або відразу ж сідають після кількох кроків, слід фіксувати. Як і тварин, які явно кульгають. Крім того, порушеною є рухова поведінка у тварин, які не можуть дотягнутися до піднятого сидіння або жердини, тобто марно намагаються застрибнути на них. Похитування також відноситься до порушення рухової поведінки.

Рекомендації

Через швидкий ріст птиці на відгодівлі, опорно-руховий апарат тварин іноді піддається сильному навантаженню. Як наслідок, він схильний до розладів, що може призводити до кульгавості та обмеження руху. В органічному тваринництві цьому протидіє використання генетично виведених видів тварин, які ростуть повільніше. Кульгавість може мати ще й інші причини і проявлятися в курей-несучок (наприклад, у зв'язку з метаболізмом кальцію). Якщо кількість тварин з порушеною руховою поведінкою у стаді збільшилася, їх слід оглянути ретельніше, щоб визначити причину. Також слід оглянути подушечки пальців лап. Дослідження корму може бути корисним для виключення дисбалансу поживних речовин.

2.7 Хворим та пораним окремим тваринам надається професійне лікування та дбайливий догляд. У разі необхідності їх негайно та професійно піддають евтаназії.

Чому?

Окремі тварини, які явно серйозно хворі або ушкоджені, не повинні залишатися у стаді без лікування, їх необхідно перевести в загін для хворих. Там вони зможуть вилікуватися і відновитися, а їхні однолітки не заважатимуть їм, наприклад, під час прийому їжі. Якщо успішного прогнозу щодо лікування немає, «професійне лікування» може також означати евтаназію тварини відповідно до правил захисту тварин.

Як?

Якщо в стаді є тварини, які вочевидь потребують лікування, то це слід зафіксувати, як відхилення. Для того, щоб вирішити, чи можуть окремі тварини залишатися в стаді, чи їх потрібно помістити в окреме відділення для хворих або ж піддати екстреній евтаназії, допоможуть такі критерії (підсумовані з Kerpler, Garrelfs, & Spindler (2020)):

Таблиця 5. Критерії для прийняття рішення про відокремлення або екстрену евтаназію птиці

Відокремлення	Негайна евтаназія
Слабкі та з недостатньою вагою, ймовірно, у стаді не вистачає корму та води.	Значний, нестерпний біль протягом тривалого періоду часу
Кровотеча або серйозні травми	Важка хвороба без перспективи на одужання
Ректальний пролапс	Неможливо усунути ризик інфікування всього поголів'я
Сильні виділення/діарея	
Проблеми з поступальним рухом	

Можливість для відокремлення має бути забезпечена постійно, навіть якщо на даний момент жодна тварина не хвора чи не травмована. Тому відхиленням вважається також відсутність відділення для хворих або можливість його облаштування за кілька простих кроків. Чим краще підготовлене відділення для хворих, тим більша ймовірність його використання, навіть у граничних випадках і в умовах дефіциту часу. Відхиленням також вважається відсутність необхідних ресурсів у заповненому відділенні для хворих тварин: там завжди повинна бути поїлка, годівниця і місце для можливості грести та прийняття пісочних ванн. Для **курей-несучок** вкрай рекомендовано облаштувати гніздо і підняте сідало відповідно до Постанови про благополуччя тварин у сільському господарстві. Якщо у відділенні для хворих тварин є кілька **курей-несучок**, то гніздо необхідно забезпечити, щоб запобігти кльовання клоаки.

Рекомендації

В ідеалі, місце розташування відділення для хворих тварин слід вибирати таким чином, щоб хворі тварини залишалися в межах видимості і чутності вашого стада, і режим освітлення залишався також звичним.

Відділення для хворих тварин можна також легко облаштувати в окремій зоні вольєрного блоку. Можливість грести можна забезпечити, розстеливши на підлозі картон, і розсипавши на ньому підстилку. Пісочну ванну можна забезпечити, наприклад, за допомогою миски, наповненої піском.

3. Пташник, забезпечення кормом та водою

3.1 Підлога у приміщенні та зимовому саду вкрита пухким матеріалом для здійснення гребіння, підстилка проглядається.

Чому?

Можливість грести належить до природних форм поведінки курей, тому цю потребу необхідно враховувати. Теплу і бажано суху підстилку в пташнику необхідно забезпечити також і птиці, яка гребеться менше.

Як?

Підстилка має бути як у приміщенні для гребіння, так і в зимовому саду. Вона повинна повністю покривати підлогу (підлога не повинна проглядатися), бути пухкою і сухою, щоб її можна було клювати, в ній грести і приймати піщані ванни. Тільки у випадку появи у пташнику нових курей-несучок підлога в зимовому саду під свіжою підстилкою, наприклад, із піску, може проглядатися, щоб запобігти втраті знесених яєць. Підстилка не повинна бути вологою, твердою або липкою (за винятком безпосередньої близькості до поїлок і у випадку водоплавної птиці – місце для купання).

Зображення 34. Якщо підстилка збивається у пласти, вона більше не придатна для гребіння, тому це слід вважати відхиленням.

Підстилку оцінюють на різних ділянках пташника або зимового саду. Особливу увагу слід звернути на підстилку біля виходів до зимового саду через утворення конденсату (підвищена вологість повітря) і, як наслідок, ризик збивання у пласти. Якщо підстилка збита в грудки або волога, слід перевірити, чи є на даху над люками функціонуючий водостік, щоб підтримувати цю зону сухою.

Рекомендації

Для підстилки можна використовувати органічні речовини, зокрема солому або лушпиння спельти, а також добавки, такі як кам'яне борошно або пісок.

3.2 У приміщенні для здійснення гребіння та в зимовому саду є достатньо додаткового матеріалу для активності (пилова ванна, блоки для клювання, тюки соломи тощо).

Чому?

Незалежно від підстилки, що використовується, (наприклад, подрібнена солома, деревна стружка), необхідно забезпечити інший матеріал для гребіння та активності, щоб тварини могли задовольнити свої інстинкти дзьобання та пошуку їжі, а також потребу в гігієні (пилові ванни). Це зменшує ризик розкльовування пір'я.

Як?

Якщо додатковий матеріал не передбачений у кількох місцях, як у приміщенні для здійснення гребіння, так і в зимовому саду, це вважається відхиленням.

Зображення 35. Тюки соломи, як матеріал для активності у пташнику для курчат бройлерів

У перші дні життя курчат особливо важливо забезпечити їх достатньою кількістю їжі та води, а також допомогти їм зорієнтуватися в навколишньому середовищі. Тому не слід оцінювати як відхилення, якщо в цей період їм не надається додатковий матеріал для природної активності. Втім пізніше матеріал для активності необхідно виставити в зоні вирощування (Зображення 35). Часто ця вимога вже виконується за рахунок грубих кормів, передбачених Регламентом ЄС про органічне сільське господарство. Серед молодняку також дуже популярні пилові ванни.

Рекомендації

Як матеріал для активності тварин, підійдуть, наприклад, солом'яні або люцернові тюки, піщані ванни або блоки для клювання. Також підійде щоденна підстилка з зерновідходів або грубого корму, розсипана на широкій площі.

3.3 Приміщення для утримання функціональні та добре доглянуті.

Чому?

Необхідно прибрати ризик ушкодження тварин через несправне обладнання у пташнику. Слід також переконатися, що, наприклад, всі тварини мають доступ до функціональних жердин для сидіння і що їх достатньо.

Як?

Вибіркові перевірки проводяться для того, щоб переконатися, що вентиляція, освітлення, управління заслінками тощо, функціонують належним чином. Необхідно звернути увагу на те, чи має обладнання пташника пошкодження, через які можуть травмуватися тварини (наприклад, гострі краї, зламані труби тощо). Відхилення фіксується, якщо виявлені грубі недоліки, і тому виникають сумніви, що догляд за тваринами забезпечений достатнього, якщо існує гостра небезпека для тварин або якщо приміщення для утримання тварин явно не прибирали впродовж тривалого часу.

Рекомендації

Несправне обладнання пташника має бути відремонтоване або замінене якомога швидше, особливо з огляду на ризик травмування. Обладнання необхідно чистити та дезінфікувати щоразу після здійснення обходу.

3.4 Корм хорошої якості (без прогірклого, пліснявого та гіркокого запаху), а обладнання для годівлі функціональне і добре доглянуте.

Чому?

Достатнє споживання корму має важливе значення для забезпечення птиці достатньою кількістю калорій і поживних речовин, що необхідно для їхнього утримання, і одночасно, щоб досягти хороших показників відгодівлі або несучості.

Як?

Корм не повинен мати зіпсований, гнилий, пліснявий, гіркий чи прогірклий запах і не повинен бути брудним. Обладнання для годівлі не повинно мати залишків старого корму або інших давніших сильних забруднень і має бути функціональним. Якщо навколо годівниці скупчується багато тварин, це може свідчити про те, що корм в інших місцях неякісний або є технічна проблема. Те саме стосується випадків, коли тварини часто міняють місце під час поїдання корму.

Рекомендації

Рекомендується постійний контроль за споживанням корму. Зіпсований корм необхідно утилізувати. Під час регулярних перевірок слід також оглядати приміщення для годівлі та, за необхідності, їх чистити.

3.5 Поїлок достатньо (наприклад, максимум 10 курей на ніпель, 15 курчат бройлерів на ніпель), вони чисті та функціональні.

Чому?

Достатня кількість та якість води є основною передумовою для ефективного ведення тваринництва. Хороше водопостачання має вирішальне значення для достатнього споживання корму.

Як?

Поїлки повинні бути чистими. Залишки свіжого корму та вапна не вважаються забрудненням (Зображення 36). Поїлки мають бути доступними для всіх тварин, їх висота повинна відповідати зросту тварин і вони повинні мати можливість отримувати з них достатню кількість води. Поїлки не повинні призводити до утворення великих вологих ділянок навколо них, наприклад, через протікання чи постійне капання. Якщо мокрі ділянки навколо поїлки чітко помітні, це вважається відхиленням.

Зображення 36. Явно забруднена поїлка.

Якщо через несправні поїлки незрозуміло, чи забезпечується достатнє постачання води, застосовуються такі значення:

- **Кури-несучки, молодняк та півні:** одна функціональна ніпельна поїлка максимум на 10 тварин або щонайменше 1 метрова кругла поїлка на 100 тварин.
- **Курчата-бройлери:** функціональна ніпельна поїлка максимум на 15 тварин.
- **Індики:** при вирощуванні: мінімум 1 ніпельна поїлка на 150 кг живої ваги або 1 кругла поїлка на 350 кг. На відгодівлі: мінімум 1 ніпельна поїлка на 500 кг живої ваги або 1 кругла поїлка на 2000 кг.
- **Гуси:** 1,5 см на тварину біля поїлки-жолоба з глибиною занурення до рівня очей.
- **Качки:** 1 см на тварину.

Рекомендації

Споживання води слід регулярно перевіряти, щоб виявити можливі проблеми в питній системі. Промивання та очищення питних ліній протидіє утворенню потенційних патогенів.

3.6 Повітря не подразнює і не помітно, що воно запилене.

Чому?

Висока концентрація шкідливих газів і частинок пилу у пташнику може призвести до подразнення дихальних шляхів птиці. Якість повітря у приміщенні також відіграє важливу роль з огляду на умови праці там робітників.

Як?

Не обов'язково повітря у пташнику має пахнути приємно. Однак, якщо там переважає виразний запах аміаку або запах їдучий, і якщо через кілька хвилин слизові оболонки очей або носа печуть чи вам доводиться кашляти, то це вважається відхиленням. Якщо вимірюється вміст шкідливих газів, застосовуються граничні значення: 15 проміле аміаку та 3000 проміле вуглекислого газу. Іншими ознаками поганої якості повітря є мокрі фекалії на ременях та ящику для фекалій або мокрі плити під підстилкою. Забруднення пилом оцінюється за тим, чи чітко видно тварин, коли вони спокійно рухаються у пташнику (панічно не тріпають одночасно крилами), або ж огляд ускладнений. Інша можливість – оцінити осад пилу за допомогою чорного аркуша паперу: якщо перед початком перевірки розмістити його поза ділянкою, доступною для птахів, і після повернення він явно вкритий пилом (тобто сірий, а не чорний), то рівень пилу є занадто високим (= відхилення).

Рекомендації

Необхідно регулярно перевіряти вентиляцію, регулювати її швидкість відповідно до щільності поголів'я.

3.7 У теплій основній частині пташника і в зоні впливу зовнішнього клімату достатньо денного світла.

Чому?

Світло необхідне для орієнтації тварин у навколишньому середовищі. Воно також має значний вплив на рівень гормонів і поведінку (наприклад, харчову поведінку).

Як?

Денного світла повинно бути достатньо, щоб підлогу і підстилку можна було легко розпізнати стоячи. Значні ділянки не повинні бути настільки темними, щоб важко було розгледіти підлогу та підстилку. Якщо використовується люксметр, граничне значення становить в середньому 20 люкс, у щонайменше 6 точках вимірювання в різних місцях. Винятки робляться під час линьки. Відхилення для теплих ділянок та зон впливу зовнішнього клімату можна реєструвати окремо. Необхідно відповісти на запитання, коли відбувається контрольний візит – до сходу чи після заходу сонця.

Затемнення приміщення можливе лише як невідкладний захід за рекомендацією ветеринара у випадку розкльовування пір'я або агресії тварин. Його не можна застосовувати впродовж тривалого періоду часу або як запобіжний захід.

Рекомендації

Кури мають вищу оптичну роздільну здатність (понад 100 зображень на секунду), ніж люди (50-60 зображень на секунду), і можуть сприймати ультрафіолетове світло. Тому дуже важливо, щоб для птахів були встановлені прийнятні лампи, тобто без мерехтіння, які випромінюють світло в повному спектрі, включаючи частку самого м'якого ультрафіолетового світла UV-A. На додаток до достатнього освітлення вдень, надзвичайно важливою є достатньо довга безперервна темна фаза, бажано з фазою сутінків.

4. Ділянка для вигулу

4.1 Вона добре доглянута і з висоти виглядає переважно зарослою (має рослинний покрив). В зоні доступу не утворюється багато калюж.

Чому?

Ділянку для вигулу слід засадити/засіяти рослинністю, щоб зменшити надходження в ґрунт азоту і підвищити її привабливість для птиці.

Як?

Можливі будь-які форми насаджень, від луку та висівання однорічних культур, таких як кукурудза, до живоплотів, чагарників і дерев. Виняток становить територія, що безпосередньо прилягає до пташника (до 30 метрів). Там навряд чи щось виросте. Необхідно також запобігати утворенню бруду і калюж, особливо в зоні доступу до пташника або зимового саду. Ділянка для вигулу повинна бути вільною від бруду (сміття) (Зображення 37).

Зображення 37. Зліва: вигульний майданчик для циплят-бройлерів, запобігання утворенню бруду та калюж на прилеглий до пташника території за допомогою деревної тріски, решта майданчика засіяна травою. Праворуч: не озеленений вигул для курей-несучок, калюжі.

Відхилення існує, якщо територія в радіусі > 30 метрів від пташника не вкрита рослинністю, якщо навколо валяється сміття або якщо в зоні поблизу пташника чітко видно утворені калюжі. Якщо під час перевірки взимку рослинний покрив та утворення калюж оцінити неможливо, це необхідно занотувати і цей пункт можна відмітити як «неактуальний».

Рекомендації

Для запобігання надмірному надходженню азоту та з метою боротьби з паразитами рекомендується укріплювати ґрунт або використовувати змінний матеріал (наприклад, деревну тріску) на прилеглий до пташника ділянці. Для підтримки рослинності корисними заходами можуть бути ротаційний випас, сітки для захисту трави на особливо відвідуваних ділянках або зрошення в дуже посушливі періоди.

4.2 Ділянка для вигулу забезпечує захист (допустимий виняток – радіус 20 м навколо пташника) і відповідає віку тварин

Чому?

Щоб вигул тварин був можливий на всій доступній площі, необхідно забезпечити їм тінь, укриття та захист від хижих птахів.

Як?

В якості приблизних орієнтовних значень рекомендуються такі норми: щонайменше 1 м² на 100-150 курей-несучок або на 100 бройлерів, молодих качок/гусей (віком до 40 днів) або на 30 індиків. Для курей відстань між елементами захисту не повинна перевищувати 20 метрів. Якщо мінімальна площа вигулу знаходиться в радіусі до 20 метрів (невеликі господарства), захист на вигулі не є обов'язковим.

Частина птиці повинна знаходитися на вигулі, і розподілятися при цьому в зоні, віддаленій від пташника (кури-несучки: на відстані 50 м, індики: на відстані 80 м, бройлери не повинні знаходитися в зоні, віддаленій від пташника). Якщо на віддаленій від пташника ділянці тварин немає або є лише окремі тварини, її використання слід перевірити на основі слідів використання. Регулярне використання помітне за пір'ям, послідом і слідами гребіння (Зображення 38).

Зображення 38. Приклади структурування ділянок для вигулу. Зліва: Дерев'яні споруди як захисні елементи дуже добре сприймаються тваринами, помітні рівномірно розподілені «сліди використання» луку. Праворуч: укриття з піддонів та нещодавно висаджені дерева.

Якщо вигульний майданчик наразі недоступний (одразу після сервісного періоду та утримання тварин у пташнику), оцінити його використання неможливо – залежно від періоду часу, що минув з моменту останнього використання. Також не завжди можливо оцінити використання ділянки для вигулу, коли лежить сніг. Це слід відмітити.

Відхиленням є відсутність у зоні вигулу відносно рівномірно розподілених захисних споруд, або якщо на доступній в даний момент ділянці не видно ні птахів, ні слідів її використання, у випадку індиків та курей-несучок також у зоні, віддаленій від пташника (кури-несучки: від 50 м, індики: від 80 м).

Рекомендації

Структурування можна досягти, зокрема, за допомогою штучних захисних споруд, протяжних живоплотів, насаджень тополь чи верб або випасу тварин (великої рогатої худоби, кіз).

4.3 Доступ надається лише у виняткових випадках.

Чому?

Доступ до ділянки для вільного вигулу є в органічному тваринництві одним із найважливіших факторів, тому необхідно переконатися, що він дійсно належно забезпечений. Після того, як тварини звикли до вигулу, у них можуть швидко розвинутися проблеми з поведінкою, якщо їх більше не випускати на вулицю.

Як?

На основі даних утримувача тварин, журналу вигулу або таймера слід перевірити, чи надається тваринам доступ до ділянок для вигулу, окрім виняткових ситуацій. Виняткові ситуації повинні бути задокументовані, має бути можливість їх перевірити, наприклад, тривалі зливи, ветеринарні приписи через хворобу або недостатню вагу (нещодавно розміщені у пташнику кури-несучки до початку яйценосності – в цьому випадку слід задокументувати вагу тварини і призначену їй годівлю), наказ про ізоляцію через пташиний грип або інші випадки.

Рекомендації

За екстремальних погодних умовах, таких як гроза або шторм, тварин можна тримати в приміщенні, щоб захистити їхнє здоров'я.

5. Втрати тварин

5.1 Втрати тварин (за винятком втрат через хижаків) серед курей-несучок становлять менше ніж 10 % на рік. Для цього беруть втрати зафіксовані за період минулого та актуального обходу і розраховують на рік. Наприклад, 15% втрат за 18 місяців відповідають 10% втрат за рік.

Чому?

Втрат тварин слід уникати не лише з точки зору добробуту тварин, для підприємств вони також означають економічні втрати. Для того, щоб мати конкретну картину втрат, необхідно задокументувати їх у зрозумілій формі.

Як?

Смертність за період минулого та актуального обходу визначають за допомогою карток обліку пташника. Померлі та вибракувані тварини реєструються разом. Втрати через хижаків реєструються в пункті 5.2. Відхиленням вважається перевищення граничного значення під час одного з контрольних обходів. Якщо падіж на підприємстві не реєструється і не документується, а лише оцінюється керівником підприємства, це має бути зазначено як відхилення з посиланням на відсутність документації.

10 % втрат за рік відповідають 0,83 % початкового поголів'я на місяць або 0,19 % початкового поголів'я на тиждень

Втрати за відповідний період обходу розраховуються на рік за такою формулою. Це стосується обходів тривалістю як більше, так і менше одного року:

$$52 * \frac{\text{Втрати під час періоду обходу в \%}}{\text{Тривалість обходу у тижнях}} = \text{Втрати тварин (без жертв через хижаків) у \%}$$

Рекомендації

У разі зростання втрат тварин важливо визначити причини. За необхідності слід залучити ветеринара/ветеринарку або консультантів. Окрім різних інфекційних захворювань, іншими можливими причинами високих показників втрат птиці є розчавлювання, канібалізм, тепловий стрес або дуже високий рівень зараження паразитами.

5.2 Втрати через хижаків (наприклад, лисиць, яструбів) становлять в середньому менше ніж 10%. Це стосується птиці на відгодівлі, розрахунок робиться на один обхід, для курей-несучок на рік. Зафіксуйте, будь ласка, заходи, що вживаються проти хижаків

Чому?

В органічному птахівництві втрат через напади хижаків навряд чи можна уникнути повністю, оскільки тварини мають доступ до відкритого простору. Найбільше втрат спричиняють лисиці або яструби.

Як?

Втрати через хижаків найкраще розраховувати як різницю між кількістю курей, яких розмістили у пташнику, та кількістю курей, яких з пташника забрали, з вирахуванням втрат, про які йдеться в пункті 5.1 (див. попередній пункт) або в пункті 5.3 (див. наступний пункт). Щодо курей-несучок беруть останній закінчений обхід; при цьому втрати, як це описано в пункті 5.1., розраховуються на рік. У всіх інших випадках використовується середній показник закінчених обходів за останні 12 місяців або за період, що розглядається, щоб врахувати сезонні ефекти, такі як розмноження яструбів. Якщо підприємство зазнає підвищених втрат через хижаків, у розділі для коментарів слід зазначити, який хижак спричинив ці втрати, та які заходи вже були вжиті.

Рекомендації

У цьому списку наведені заходи, які можуть допомогти в боротьбі з хижаками. Чи є вони практичними та перспективними у відповідній ситуації, значною мірою залежить від індивідуальних особливостей підприємства.

- Встановити огорожу для захисту від лисиць (захищену від підриву та під напругою, важливо, щоб струм був достатнім і протікав надійно).
- Переконайтеся, що вночі тварини перебувають у пташнику, і що він не має щілин/отворів, через які могли б проникнути, наприклад, куниці.
- Тримати на вигулі інших тварин, які відлякують птахів-хижаків своєю присутністю, видаючи гучні звуки або активно їх відганяючи (наприклад, півні, цесарки, кози, альпаки, собаки, що охороняють худобу).
- Для менших стад: натягнути сітку над ділянкою для вигулу або натягнути над нею нитки/бандажі на перегоні.
- Інші хижі птахи або ворони не терплять поблизу себе яструбів, що може допомогти, якщо оселяться, наприклад, червоні коршуни або канюки. Цьому можуть сприяти, наприклад, придатні місця для сидіння.
- Захисні споруди/насадження/притулки на ділянці для вигулу. Увага: вони можуть слугувати прикриттям також і для яструбів.
- У випадку з лисицями: проконсультуватися з відповідальним мисливцем.
- Опудала, світловідбиваючі кулі, компакт-диски тощо можуть допомогти в короткостроковій перспективі. Однак хижі птахи зазвичай швидко до них звикають.

5.3 Втрати тварин (за винятком втрат через хижаків) серед птиці на відгодівлі та курчат становлять на один обхід в середньому менше ніж 5%, серед індиків менше ніж 15 % (з них максимум 10 % при вирощуванні індиків до 7-го тижня життя та 5 % у подальшій фазі відгодівлі).

Чому?

Втрат тварин слід уникати не лише з точки зору благополуччя тварин, для підприємств вони означають ще й економічні втрати. Для того, щоб мати конкретну картину втрат, необхідно задокументувати їх у зрозумілій формі. Навіть якщо аналіз проводиться лише після закінчення обходу, цінні висновки можна зробити вже для наступного обходу.

Як?

Смертність за період минулого та актуального обходу визначають за допомогою карток обліку пташника. Померлі та вибракувані тварини реєструються разом. Відхиленням вважається перевищення граничного значення. Під час актуального обходу не потрібно перераховувати втрати на тиждень, береться граничне значення під час обходу незалежно від віку. Втрати через хижих птахів та інших хижаків реєструються в пункті 5.2. Якщо падіж на підприємстві не реєструється і не документується, і йдеться лише про оцінку керівника підприємства, це має бути зазначено як відхилення.

Рекомендації

У разі зростання втрат тварин важливо визначити причини. За необхідності слід залучити ветеринара/ветеринарку або консультантів. Окрім різних інфекційних захворювань, іншими можливими причинами високих показників втрат птиці є погана якість курчат (багато «не-стартерів»), розчавлювання, канібалізм або тепловий стрес.

6. За наявності результатів забою

6.1 Менше ніж 20 % птиці на відгодівлі під час останнього обходу мали зміни на подушечках лап.

Чому?

Зміна подушечок лап може свідчити про недостатню або занадто вологу підстилку, що може іноді завдавати тваринам сильного болю. Більш серйозні зміни можуть також впливати на рухливість тварин, а отже, на споживання ними їжі та води.

Як?

Відсоток тварин з виразками на подушечках лап беруть із протоколів про забій. Зазвичай подушечки оцінюють за шкалою. Однак системи та шкали на різних бійнях відрізняються, тому необхідності диференціювати за ступенем враженості немає.

Будь ласка, в разі відхилень додайте копію або фотографію відповідних записів про забій для кращої інтерпретації забезпечення якості. Якщо записи про забій відсутні, необхідно дослідити подушечки лап тварин у стайні, див. стор. 78.

Рекомендації

Для здорових подушечок вирішальне значення має якість підстилки, перш за все вона повинна бути якомога сухою. Варто критично оглянути матеріал підстилки та її кількість. Щоб підстилка залишалася рівномірно сухою, потрібно забезпечити рівномірний розподіл тварин у пташнику, постійно перевіряти поїлки, щоб вони не протікали, та слідкувати за консистенцією гною, щоб він був не занадто вологим.

6.2 Під час останнього обходу менше ніж 5 % тварин мали пухирі на грудині, сильне виснаження або інші ознаки (включаючи повну відбраковку).

Чому?

Результати забою надають важливу інформацію про здоров'я та добробут тварин, яку важко або неможливо отримати у випадку огляду живих тварин. Ці дані дуже корисні для аналізу слабких місць і внесення відповідних поліпшень у тваринництво.

Як?

Відсотки аномальних результатів забою з різних причин (всі результати, крім запалення подушечок лап, їх необхідно оцінювати в пункті 6.1, див. попередній пункт) додаються. Відхиленням вважається перевищення граничного значення, що становить 5 % уражених тварин.

У **курей-несучок** особливо важливу роль відіграють сильне виснаження, запалення систем яйцеводу і виснаження через глисти.

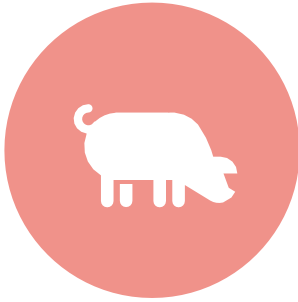
У **птиці на відгодівлі** особливо важливу роль відіграють зміни кінцівок, пухирі на грудині і глистяні інвазії.

Рекомендації

Висновки, отримані від бійні, необхідно ретельно проаналізувати, слід самокритично задатися питанням, які висновки можна з них зробити для покращення управління. Для інтерпретації результатів можна заручитися підтримкою ветеринара/ветеринарки або консультантів.

Свині

Пункти щодо перевірки втрат тварин та ветеринарно-санітарної експертизи можна опрацювати ще в офісі перед тим, як зайти до свинарника.

Для оцінювання тварин найкраще підходить час, коли вони рухаються або коли їх годують (до та після обіду). Опівдні та вночі тварини відпочивають. Оцінювання утримання свиней проводиться комплексно, тобто принаймні уважно оглядаються кожен станок або група тварин. Якщо тварини знаходяться на пасовищі, витрата часу збільшується.

В разі, якщо групи великі і вони, можливо, широко розосередилися по навколишній території, достатньо оглянути лише частину тварин, що випасаються. В разі вигульного утримання важливо проводити перевірку почергово влітку і взимку.

Якщо місцезнаходжень більше і там працює інший компетентний персонал, слід перевірити кожне місцезнаходження, незалежно від того, йдеться про вигульне утримання чи утримання у свинарнику з вигульним майданчиком. Якщо загальне враження від різних місцезнаходжень явно не відрізняється, достатньо заповнити лише один контрольний список.

Оцінювання можна проводити з проходів у свинарнику, якщо загони проглядаються звідти повністю. В ідеалі, необхідна присутність керівництва підприємства або кваліфікованого персоналу, які заходять у загони, щоб, наприклад, перевірити місця для лежання, справність поїлок і обережно підняти лежачих тварин. Якщо заходити в загони самостійно, то керівництво підприємства чи компетентний персонал повинні знаходитися принаймні неподалік, щоб їх можна було покликати. Особливу увагу слід звертати на свиней, які усамітнилися в найвіддаленіших кутках зони для лежання.

Увага! Слід бути обережними з кнурми, оскільки залежно від їхнього темпераменту і звичного контакту з людиною вони можуть бути агресивними. Кнурів або утримують в індивідуальних станках (достатньо оцінити їх з проходу), або вигулюють у групах з поросними свиноматками. В останньому випадку прохід через цю групу повинен відбуватися лише в присутності керівництва підприємства або компетентного персоналу.

При перевірці відсоткових значень спочатку проводять **загальну оцінку**, чи можна знайти вказану частку тварин. Наприклад, чи у групі зі 100 свиней є більш ніж 10 виснажених тварин?

Для більш точного оцінювання аналізують приблизно 50% тварин у кожній категорії або віковій групі (для великих стад достатньо меншої частки). Відбір тварин для оцінювання залежить від щільності утримання. У невеликих групах (≤ 20 тварин) довільно відбирають кілька груп або станків і оцінюють усіх тварин. У великих групах (> 20 тварин) довільно відбирають і оцінюють по 20 тварин у групі або станку.

В ідеалі, оцінювані тварини в групі повинні бути позначені кольором, щоб їх випадково не оцінили двічі.

Якщо після оцінки визначеної кількості тварин не було досягнуто однозначного результату, і при оцінюванні стада вже були виявлені відхилення, які потребують більшої вибірки, або якщо є сумніви щодо значущості результату, то необхідно провести оцінювання інших тварин.

Відхиленням не вважається, якщо граничне значення перевищене лише на 1 тварину.

Час на перевірку можна скоротити

... якщо для перевірки будуть підготовлені такі документи:

- Документація про втрати та переміщення тварин (книга обліку поголів'я/планувальник свиноматок/планувальник відгодівлі)
- Ветеринарно-санітарна експертиза з часу останньої перевірки (в ідеалі, узагальнена)

1. Стан вгодованості

1.1 Менше 10% тварин виснажені ($BCS \leq 2$).

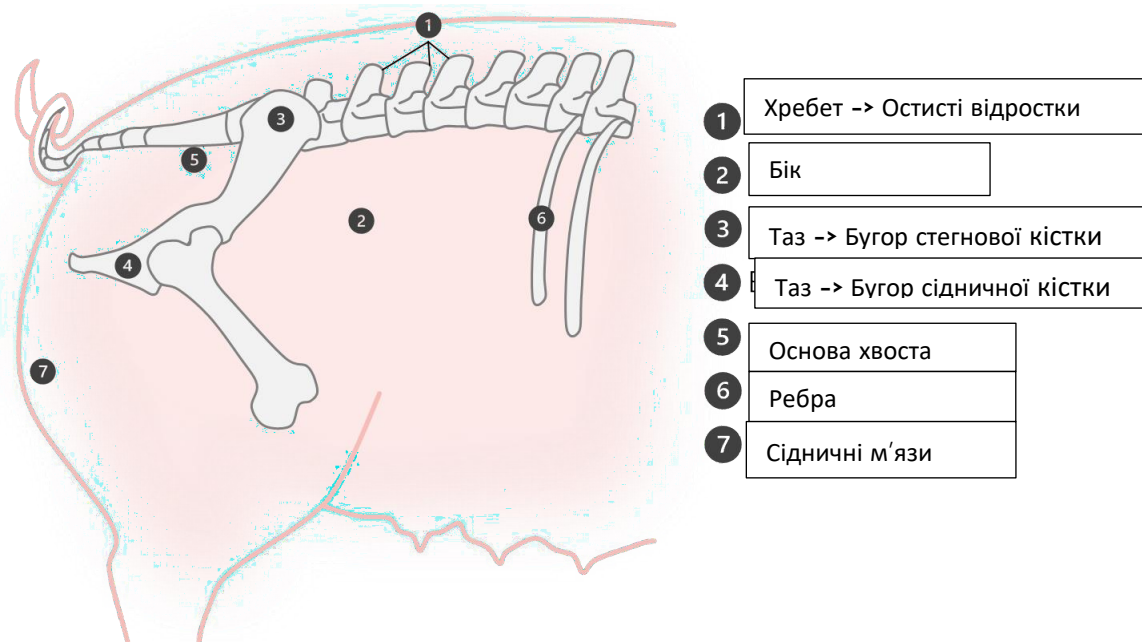
Чому?

Стан вгодованості є ключовим критерієм добробуту тварин і значною мірою залежить від людей, які за ними доглядають. Виснажені тварини є ознакою неправильного годування (занадто мало їжі, її кількість не відповідає потребам, занадто мало місць для годування), хвороби або кульгавості.

Як?

Оцінювання відбувається на підставі стану тіла відповідно до показників вгодованості (BCS). Для цього свиней оцінюють ззаду та/або збоку. Тварини з показником 2 і менше класифікуються як значно виснажені (Зобр. 40). Це можна розпізнати за наступними критеріями (Зобр. 39):

- Видно остисті відростки
- Виступають стегнові кістки
- Боки злегка запалі
- Основа хвоста злегка запала
- Виступають сідничні кістки
- Частково помітні ребра
- Не виражені сідничні м'язи

Зображення 39. Анатомічна структура свині, важлива для оцінки стану тіла

Зображення 40. Приклади показників вгодованості від 1 до 5

Якщо є відхилення, слід зазначити, про яку групу тварин йдеться (наприклад, 3 з 16 поросних свиноматок = 19%, 12 зі 100 виснажених свиней на відгодівлі = 12 % тощо) і чи були вже вжиті контрзаходи.

Рекомендації

Причини виснаження можуть бути різними залежно від вікової групи та стадії вирощування. Можливо не збалансований раціон або не перетравлюються чи не смакують окремі компоненти корму, в такому разі рекомендується провести аналіз корму та/або окремих компонентів. Також може бути щось не так з технологією годування (наприклад, неправильно встановлена кількість корму, забиті кормопроводи).

У випадку з сильно виснаженими свиноматками важливо, щоб перед спарюванням їх годували для досягнення потрібної кондиції: для цього ці тварини повинні мати можливість спокійно їсти свій корм окремо. Якщо після підсисного періоду помітна кількість свиноматок занадто худі, слід також уважніше дослідити корм для підсисних свиноматок, стратегію годівлі та обладнання в зоні опоросу.

Лактуюча свиноматка та її поросята безпосередньо пов'язані між собою. Якщо свиноматка не здорова і не їсть, вона буде давати менше молока або взагалі не буде його давати. В результаті поросята дуже швидко втрачають вагу, молоко свиноматки є, особливо в перші кілька тижнів життя, їхнім основним джерелом харчування. За необхідності, поросят слід догодовувати молоком доки їх не переведуть до свиноматки-годувальниці.

До виснаження може призвести також хвороба або кульгавість. Важливо утримувати таких тварин у загоні для хворих, оскільки ослаблені тварини не можуть конкурувати зі своїми сусідами по загону або ж їм боляче ходити до годівниці. Тварин повинен якомога швидше оглянути і лікувати ветеринар/ветеринарка.

В ідеалі, хвороби, кульгавість, недоліки в годівлі та технічному обслуговуванні повинні бути виявлені ще до того, як тварини втратять із-за цього вагу: в таких випадках доцільно посилити догляд та спостереження за тваринами, проводячи систематичний догляд за поголів'ям, наприклад, силами ветеринарної служби підприємства.

2. Стан догляду

2.1 Менше 20% тварин мають об'ємні, товсті фекальні забруднення (понад 30% поверхні тіла, за винятком свіжих фекалій).

Чому?

Сильне забруднення фекаліями свідчить про погані умови утримання. Сюди відносяться занадто малі або забруднені місця для лежання через недостатнє видалення гною або відсутність іншого способу охолодитися, окрім як валятися у фекаліях під час теплового стресу. Хворих тварин іноді заштовхують у зону фекалій, що також є ознакою неналежного догляду (відокремлення хворих тварин!). Забруднення фекаліями збільшує ризик інфікування.

Як?

Оцінюється випадково обрана сторона тіла. Слід звернути увагу на свіжі або товсто зашкарублі чи засохлі фекальні забруднення. Вони вказують на те, що забруднення накопичувалися протягом декількох днів. Якщо фекаліями вкрито більше 30% поверхні тіла, це вважається відхиленням (зобр. 41). На час перевірки необхідно вказати приблизну температуру навколишнього середовища.

Зображення 41. Зверху: забруднено менше 30% поверхні тіла, знизу: сильно забруднено більше 30% поверхні тіла

Свіжі тонкі шари слідів від валяння в болоті не враховуються (Зобр. 42).

Зображення 42. Тут йдеться про свіжий слід (тонкий шар) від валяння в болоті

Якщо причина відома або однозначна і заходи вже заплановані, це необхідно зазначити.

Рекомендації

Перш ніж вживати ефективних контрзаходів, необхідно з'ясувати причину високого рівня забруднення тварин фекаліями.

«Проста» причина може полягати в тому, що гній не достатньо часто прибирають, і тварини не мають іншого вибору, окрім як залишатися на забруднених фекаліями ділянках. Частіший інтервал прибирання гною може швидко і легко виправити цю ситуацію. На додаток до чищення гною, необхідно також подбати про дренаж: якщо під час дощу вода накопичується у стоці, і в результаті все замулюється, це потрібно оптимізувати. Добробут тварин повинен бути гарантований за будь-якої погоди, і звичайні опади не повинні бути тут винятком. У загоні також повинна бути достатня кількість підстилки.

Якщо заgonи для тварин не мають чіткої структури, то, може бути, що тварини не зможуть відповідно використовувати для своїх різних природних моделей поведінки жодну зону. Внаслідок чого, наприклад, кожна зона може використовуватися як для дефекації так і лежання, що призводить до забруднення. В такому разі слід ще раз переглянути структуру загону.

Однією з найпоширеніших причин є відсутність можливостей для охолодження у спекотні дні. Оскільки свині не можуть пітніти, то щоб охолодитися їм доводиться валятися, в разі потреби, у власних фекаліях та сечі. Якщо це спостерігається, важливо створити умови для охолодження: підготувати, наприклад, місця для валяння на вигулі або пасовищі, забезпечити душ, вентиляцію, висадити поруч із вигулом або пасовищем живопліт або дерева, озеленити дах і стіни, а також ізолювати заgonи.

3. Стан здоров'я

3.1 Менше 10% тварин мають ектопаразитів.

Чому?

Зараженню тварин ектопаразитами сприяє поганий клімат у приміщенні (вологий, теплий, задушливий). Це може призвести до зниження продуктивності, сильного свербіжу, подразнення, неспокою та болю. Свобода від дискомфорту та хвороб має вирішальне значення для добробуту тварин.

Як?

Необхідно оцінити поведінку тварин і стан поверхні тіла.

Щоб оцінити поведінку, за свинями потрібно спостерігати протягом тривалого періоду часу. Чи часто тварини чухаються або труться? Чи помітно, що тварини поведуться неспокійно (трясуться, підстрибують, піднімаються і опускаються, «заважають» своїм сусідам по загону)? Чи дозволяють тварини своїм сусідам по загону кусати їх (для полегшення свербіжу)? Якщо на одне з питань можна відповісти «так», то йдеться про ектопаразитоз.

Оцінюючи поверхню тіла, особливу увагу слід звертати на почервонілі або подряпані ділянки (від кудлатих до безволосих), безліч дрібних червоних крапок, зашкарублі сірі кірки на шкірі (особливо на вухах, шиї та гомілках) або паразитів чи їхні яйця (Зобр. 43).

Зображення 43. Вгорі: початкова стадія корости - червонувата, кошлата/безволоса розчухана шкіра (ліворуч), маленькі червоні сверблячі крапки (праворуч). Посередині: більш запущена форма корости - сіро-коричнева кірка на шкірі (ліворуч і праворуч). Внизу: воші (ліворуч) та їхні яйця (праворуч).

Почервоніння можна сплутати з сонячним опіком (Зобр. 44): тварини з сильним сонячним опіком виглядають млявими (опущені голова, вуха і хвіст), зазвичай почервоніння поширюється на всю поверхню тіла, в той час, як на почервонілі ділянки внаслідок розчухування вказує сама поведінка, як при свербінні. Такі почервонілі розтерті ділянки зазвичай обмежуються шиєю або боками. На сильно розтертих ділянках щетинний покрив дуже кудлатий або взагалі відсутній, і ділянка розтерта до ран.

Шкірні ураження, спричинені ектопаразитами (насамперед, короста), також можна сплутати з дефіцитом цинку (паракератозом) або «діамантовою шкірою» в поросят (Зобр. 44). Короста пов'язана зі свербіжем, тоді як паракератоз і «діамантова шкіра» в поросят не сверблять. Іншими відмінними рисами корости від паракератозу є те, що короста починається з вух/шиї/спини і рухається вниз від спини, тоді як відкладення кірки на шкірі, спричинені дефіцитом цинку, починаються в тварини ззаду вниз, а потім рухаються вгору по спині. Також кірки, спричинені дефіцитом цинку, відпадають, тоді як відкладення на шкірі, спричинені лишаєм, не відпадають. «Діамантова шкіра» в поросят виникає через проникнення стафілококів у рану, наприклад, на морді через взаємні укуси або садна на зап'ястних суглобах через тисняву, коли у свиноматки не вистачає молока.

Зображення 44. Ліворуч: сонячний опік, в центрі: «діамантова шкіра» в поросят, праворуч: паракератоз

При оцінюванні сонячні опіки, «діамантова шкіра» в поросят, паракератоз та інші шкірні захворювання підпадають під пункт 3.5 («Очевидні ознаки хвороби або інші явні ураження», стор. 108). Якщо є сумніви щодо того, чи йдеться про ектопаразитоз чи ні, це все одно слід відмітити як відхилення, а також описати незвичайну поведінку тварин та помітні ознаки на поверхні шкіри, а також додати фотографії.

Рекомендації

Ектопаразити процвітають у вологому середовищі. Це означає, що для мінімізації ризику зараження слід або частіше прибирати гній, або забезпечити більше підстилки. Якщо передбачені місця, щоб валятися, їх слід регулярно осушувати або переставляти. Важливо підтримувати середовище для утримання сухим. Ризик зараження знижують, крім того, гігієнічні заходи, такі як процедура очищення, професійне прибирання та дезінфекція приміщень.

Якщо тварини заражені ектопаразитами, слід звернутися до ветеринара/ветеринарки.

3.2 Менше 10% тварин мають розлади руху.

Чому?

Розлади руху та кульгавість серйозно впливають на добробут тварин: зазвичай вони пов'язані з болем і можуть мати величезний вплив на поведінку під час годування та продуктивність.

Як?

За свинями слід спостерігати довший період часу, а лежачих тварин слід обережно підняти. Відхиленням вважаються чіткі, видимі для всіх, розлади руху. Сюди відносяться тварини, які не можуть встати або мають труднощі з підйомом (може проявлятися у згорбленому сидінні), хитаються або кульгають (явно не хочуть переносити вагу на іншу ногу, уникають навантаження на кінцівки, мають украй «веретеноподібну» ходу), сідають або знову лягають через кілька кроків і так звані «лежачі поросята» (особливо у поросят-сисунів).

Якщо є відхилення, слід зазначити вид рухового розладу руху і те, чи тварин уже лікують.

Рекомендації

Причиною можуть бути занадто тверді місця для лежання, слизька підлога, хвороби або також дуже життєрадісні свині в поєднанні з неоптимальним постачанням корму. Виправити це може більше підстилки, шорстка підлога або сухе приміщення (відведення води, частіше прибирання гною), або ж коригування корму.

У таких випадках слід якомога швидше звернутися до ветеринара/ветеринарки, оскільки кульгавість у тварини чітко вказує на біль.

3.3 Менше 10% тварин мають потовщені суглоби.

Чому?

Потовщені суглоби або набряки кінцівок вважаються ознакою надмірно твердих поверхонь для лежання. Сильне механічне навантаження може призвести до утворення під шкірою допоміжних бурс (також відомих як додаткові бурси або *bursae auxiliares*), які розподіляють тиск більш рівномірно і запобігають пошкодженню тканин (патологічній реакції). Постійне навантаження може призвести до запалення (бурситу), що спричиняє біль.

Інші причини набрякості суглобів можуть мати інфекційну природу. Такі зміни можуть бути дуже болючими і супроводжуватися кульгавістю.

Як?

Для оцінювання слід оглянути суглоби тварин, особливо передніх та задніх кінцівок. Відхиленням вважаються набряки або збільшення окружності більш ніж на 5 см (Зобр. 45).

Збільшення окружності інфекційної природи можна виявити особливо в поросят-сисунів або поросят на відгодівлі, якщо в них, наприклад, розтерті зап'ясткові суглоби внаслідок боротьби за материнське молоко.

Зображення 45. Допоміжна bursa на передній та задній кінцівці

Рекомендації

Найважливішими причинами такого масового поширення є, з одного боку, травми, які слугують входом для патогенних мікроорганізмів, та надто тверді поверхні для лежання. Обидві причини можна усунути за допомогою більш придатної підстилки. З іншого боку, причиною може бути занадто мале спальне місце. Важливо пам'ятати, що більша кількість солом'яної підстилки в станку для опоросу (особливо для дуже маленьких поросят-сисунів) може бути також і контрпродуктивною та призвести до збільшення ризику втрат через удушення. Тому замість соломи рекомендується використовувати, наприклад, лушпиння полби, деревну стружку або сіно.

Постраждалих тварини слід відокремити та, за необхідності, пролікувати, залучивши ветеринара/ветеринарку.

3.4 Менше 10% тварин мають рани від укусів, некрози або втрати частин (передусім на хвості та вухах).

Чому?

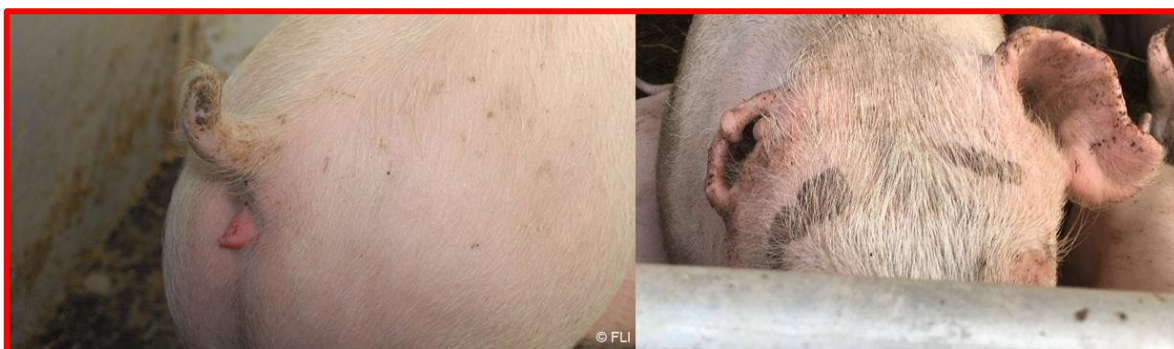
Травми шкіри і частин тіла, особливо хвоста і вух, болючі і можуть призвести до втрати продуктивності, інфекцій і навіть до вибраковування туші. Вони вважаються ознаками різних порушень здоров'я кусаючих і покусаних тварин.

Як?

Слід оглянути частини тіла (вуха, вим'я, статеві органи і хвіст) і задню частину тіла тварин. Якщо на огузку є кровотеча, струпи, запалення (червоні, набряклі, гарячі і болючі ділянки), чорне забарвлення (некротизація), втрата тканин або сліди укусів, що перевищують розмір долоні, кількість уражених тварин сумується разом і розраховується відсоток для кожної категорії тварин (відлучені поросята, свині на відгодівлі тощо). (Зобр. 46).

Зображення 46. Ліворуч: запалена кривава струповидна рана від укусу на хвості, в центрі: початкова кривава струповидна рана від укусу на вусі, праворуч: кривава рана від укусу на тулубі поросенка-сисунка, що перевищує розмір долоні

Під втратою тканин слід розуміти відсутність частин деяких органів при вже загоєних укусах (Зобр. 47).

Зображення 47. Зліва: втрата тканин на хвості, праворуч: втрата тканин на вухах

Рекомендації

Цей комплекс проблем може мати найрізноманітніші причини, деякі з яких взаємопов'язані (якість корму, води та підстилки, клімат у приміщенні, діяльність, генетика, дерманекротичний синдром (SINS) тощо). Рекомендується звернутися за професійною консультацією.

Іноді винуватцем є окрема тварина, і вилучення її з групи іноді може вирішити проблему. Покусаних або поранених тварин необхідно негайно лікувати.

3.5 Менше 10% тварин мають явні ознаки хвороби (наприклад, кашель, діарея, відставання в розвитку) або будь-які інші явні ураження, ніж ті, що перелічені в розділі 3.4, або пупкові грижі, абсцеси тощо.

Чому?

Ознаки хвороби або інші явні травми часто можна віднести до недоліків у годівлі, утриманні або управлінні.

Як?

Всі інші відхилення від здорового стану тварин підпадають під цей пункт контролю. До них відносяться, наприклад:

- апатичні, усамітнено лежачі свині,
- виснажені, кошлаті, слабкі тварини, що відстають у рості і мають відносно велику голову (викликають занепокоєння),
- тварини стоять у вигнутій позі («поза козла»),
- кашель, чхання, виділення з носа,
- почервоніла, набрякла кон'юнктива, виділення з очей,
- задишка, утруднене дихання, тремтіння,
- блювота, діарея (вимазаний фекаліями задній прохід, випадіння прямої кишки),
- почервонілі, набряклі молочні залози,
- виділення з піхви, опущення піхви та матки,
- набряки, опуклості або мішки на голові та тулубі (пахові, яєчкові, пупкові грижі, випадіння прямої кишки, абсцеси, гематоми),
- помітна блідість (особливо у поросят),
- травмовані або запалені копита,
- травми зап'ясткових суглобів (особливо у поросят-сисунів),
- пошкодження плечового суглоба (особливо у племінних тварин).

Якщо спостерігаються різні ознаки хвороби, патологічні зміни і травми, слід відзначити найбільш часті з них, а також будь-які вже вжиті заходи.

Рекомендації

Після виявлення чітких ознак хвороби слід, у будь-якому разі, проконсультуватися з ветеринаром/ветеринаркою. Якщо є сумніви щодо поводження з хворими та пораненими свинями, рекомендується прочитати або мати заготовлену друковану копію Рекомендацій з мережі Fokus Tierwohl (доступні в Інтернеті та завантажуються після створення безкоштовного профілю користувача під [SchweineWohl im Fokus - Umgang mit kranken und verletzten Tieren - Fokus Tierwohl \(fokus-tierwohl.de\)](https://www.fokus-tierwohl.de)).

Причини слід шукати та усувати самокритично. Бажано звернутися за професійною порадою.

3.6 Хворим, пораним або окремим ослабленим тваринам надається професійна допомога та догляд. У разі необхідності тварин в екстреному порядку професійно умертвляють.

Чому?

Законодавство про захист тварин накладає суворі вимоги щодо поводження з хворими тваринами, яких необхідно дотримуватися на кожному підприємстві. Наявність загону для хворих тварин є обов'язковою.

Як?

Відповідальне і дбайливе поводження з хворими, пораними і слабкими тваринами проявляється у відокремленні їх від групи і негайному кваліфікованому лікуванні та годуванні. Якщо необхідно відокремити кілька тварин, їх слід розділити по різних станках для хворих. У станках для хворих тварин має бути достатньо підстилки, і завжди доступною має бути питна вода.

У разі необхідності терміново проводиться негайне і професійне термінове умертвіння або екстрений забій. Професійний означає, що особа, яка виконує вимушене умертвіння, повинна мати відповідний сертифікат, а тварина повинна бути знеболена перед умертвінням (Таблиця 6). В окремих випадках, у зв'язку з відсутністю регулярності, вимушений забій може здійснювати власник/власниця тварин або особа, відповідальна за утримання тварин, але для цього необхідні знання та навички (сільськогосподарська освіта). В разі сумнівів, компетентний орган може вимагати підтвердження кваліфікації.

Таблиця 6. Огляд процедур знеболення та умертвіння для різних вікових груп свиней згідно з вагою та ін. (2022)

Вікова група	Знеболення	Умертвіння
Поросята < 5 кг	Удар по голові	Знекровлення
	Анестезія вуглекислим газом	Умертвіння вуглекислим газом
	Проникаючий постріл з пневмопістолета	Знекровлення або руйнування головного та спинного мозку
Свині > 5 кг	Проникаючий постріл з пневмопістолета	Знекровлення або руйнування головного та спинного мозку
	Анестезія електр. струмом (перфузія мозку)	Умертвіння електр. струмом (перфузія серця)

Відхилення існує, якщо постраждалі тварини залишені напризволяще або не отримують належного догляду та харчування, якщо належне лікування (наприклад, ветеринаром/ветеринаркою) надається занадто пізно або взагалі не надається, або якщо необхідне умертвіння здійснюється не відразу або не належним чином.

Рекомендації

Якщо є сумніви щодо поводження з хворими та пораними свинями, рекомендується прочитати або мати заготовлену друковану копію Рекомендацій з мережі Fokus Tierwohl (завантажуються в Інтернеті після створення безкоштовного профілю користувача під [SchweineWohl im Fokus - Umgang mit kranken und verletzten Tieren - Fokus Tierwohl \(fokus-tierwohl.de\)](https://www.fokus-tierwohl.de)).

4. Свинарник, вигул, пасовище, годівниці та напувалки

4.1 Вигульні майданчики мають тверде покриття (за винятком вигулу на пасовищах та вільного утримання) і знаходяться в належному стані.

Чому?

Чисті вигульні майданчики, які можуть нормально використовуватися свинями, мають вирішальне значення для добробуту тварин.

Як?

Необхідно подбати про те, щоб упродовж усього року постійно доступні вигули мали тверде покриття згідно з планом або склалися з частково решітчастого настилу і перебували в належному стані. Хороший вигул має впізнавані функціональні зони, які сприймаються тваринами.

Якщо вигульний майданчик складається з чистого ґрунту (без ущільнення під ним), повністю покритий брудом, калюжами, старими залишками корму тощо, або функціональні зони не розпізнаються і тому не сприймаються тваринами, то це є відхиленням (Зобр. 48).

Зображення 48. Ліворуч: повністю забруднений/замулений вигул з твердим покриттям, праворуч: постійно доступний вигул без ущільнення знизу

Додаткові пасовищні вигули та вигульне утримання при укріпленні території до уваги не беруться. Однак, якщо вони переважно (понад 50% відкритої території) вкриті брудом, калюжами, залишками старого корму тощо, то це є відхиленням.

Рекомендації

Як і в контрольному пункті 2.1 на стор. 101, ефективними заходами для запобігання замулення укріпленої згідно з планом вигульної ділянки є частіше прибирання гною, функціональний дренаж і чітка для тварин структура загонів. Якщо для зовнішнього вигулу використовуються мінімальні розміри, передбачені Регламентом ЄС про органічне виробництво, він повинен бути укріплений згідно з планом (з точки зору водного законодавства та гігієни). У випадку пасовищного або вигульного утримання тварин, необхідно передбачити більші площі для того, щоб обмежити надходження поживних речовин на поверхню ґрунту. Замуленню пасовища можна протидіяти, переміщуючи функціональні елементи, змінюючи пасовища та роблячи перерви.

4.2 Корм хорошої якості (не зіпсований, не кислий і не запліснявілий), а місця годівлі чисті.

Чому?

Годування є фундаментальною частиною тваринництва і значною мірою залежить від людини, яка доглядає за тваринами. Свині дуже охайні і чутливі в цьому відношенні і демонструють яскраво виражену харчову заздрість: хороша якість корму, а також чистота і достатня кількість місць для годування мають вирішальне значення для того, щоб звести до мінімуму хвороби і агресивну поведінку.

Як?

Основний або концентрований корм перевіряють на вигляд і запах. Як правило, він повинен пахнути хлібом, горіхами або закваскою. В разі сумніву, можна спитати себе, чи поклали б ви цей корм у власну миску з м'ясом. Слід перевіряти також і грубі корми.

Якщо корм явно зіпсований, запліснявілий, брудний або має прогірклий, затхлий, гнилий чи надмірно кислий запах (запах оцту), то йдеться про відхилення. В разі сумніву, можна також оглянути місце зберігання корму: якщо на зерні, соломі, сіні або силосі є «гнізда» плісняви або якщо кормове зерно використовується для котячого чи собачого туалету, то про це слід заявити.

Місця годівлі – це годівниці, корита, автоматичні годівниці, а також підлогові зони годівлі. Вони повинні бути вільними від залишків старого корму або інших старих забруднень. Кількість, розташування і характер зон годівлі повинні також забезпечувати уникнення забруднення і конкуренції за корм (Зобр. 49).

Зображення 49. Приклад звичайного утримання: ліворуч: співвідношення тварин до місць годівлі та розташування місць годівлі неоптимальне, праворуч: співвідношення тварин до місць годівлі та розташування місць годівлі оптимальне

Рекомендації

Уражені компоненти корму повинні бути негайно видалені. Заготівлю та зберігання кормів слід перевіряти самокритично; бажано проводити аналіз корму після кожного збору врожаю.

Потрібно перевірити планування, функціональність і кількість місць для годівлі. Необхідно враховувати при цьому Постанову про благополуччя тварин і утримання сільськогосподарських тварин (TierSchNutzTV). Відповідно до неї, в разі нормованої годівлі всі свині повинні мати можливість їсти одночасно (співвідношення тварин/місць для годівлі 1:1):

Таблиця 7. Мінімальна ширина годівниці відповідно до Постанови про благополуччя тварин і утримання сільськогосподарських тварин (TierSchNutzTV)

Жива вага	Мінімальна ширина годівниці
До 25 кг	18 см
26 – 60 кг	27 см
61 – 120 кг	33 см
Від 120 кг	40 см

У разі вільного споживання (ad libitum) доступ до одного місця годівлі повинні мати максимум 4 свині (співвідношення тварин до годівниці 4:1). Однак це не стосується годівлі на вимогу (співвідношення тварин до годівниці 64:1) і годівлі за допомогою кормороздавачів (співвідношення тварин до годівниці 8:1).

4.3 Достатня кількість поїлок (1 поїлка на 12 свиней), вони чисті та функціональні.

Чому?

Оптимальне водопостачання є фундаментальною складовою ефективного тваринництва.

Як?

До поїлок відносяться поїлки-чаші, ніпельні поїлки, а також корита, які наповнюються водою тим чи іншим способом. Ці місця напування повинні бути перевірені на предмет чистоти, кількості, розташування та стану:

- Чи мають тварини завжди вільний доступ до достатньої кількості води?
- Чи доступні і придатні поїлки для всіх тварин?
- Чи є поїлки чистими?
- Чи не конкурують тварини між собою за поїлки?
- Під час вибіркової перевірки функціональності: чи відповідає тиск води потребам відповідної вікової групи?

Якщо відповідь хоча б на одне питання «ні», це вважається відхиленням.

Мінімальне, свіже забруднення, наприклад, від корму або підстилки, не є відхиленням.

Рекомендації

Якщо багато тварин товпляться навколо однієї поїлки, це може означати, що в іншому місці вода гірша, існує технічна проблема або ж поїлок замало. Необхідно враховувати Постанову про благополуччя тварин і утримання сільськогосподарських тварин (TierSchNutztV). Згідно з нею, в разі використання самопоїлок, одна точка напування повинна бути розрахована максимум на 12 свиней.

Для орієнтації щодо потреби в воді та швидкості потоку залежно від стадії вирощування можна використовувати цю таблицю (оновлено відповідно до Пам'ятки DLG 464 - [Fütterung und Tierwohl beim Schwein - Wasserversorgung und Futterhygiene: DLG-Merkblatt 464 - dlq.org](#)):

Таблиця 8. Орієнтовні значення для потреб у воді та витрати води відповідно до стадії вирощування

Стадія вирощування	Потреба в воді у л/тварину і день	Швидкість потоку в л/хв
Поросята-сисуні	1	0,5
Відлучені поросята	1–3	0,6
Свині на відгодівлі	< 50 kg	3–6
	50–80 kg	5–9
	> 80 kg	9–11
Лактуючі та поросні свиноматки	8–15	1,7
Лактуючі свиноматки	15 + 1,5 на порося	2,8
Кнури	12–15	1,3

4.4 Повітря у свинарнику не подразнює і не є помітно запиленим

Чому?

Висока концентрація шкідливих газів і частинок пилу у свинарнику може призвести до подразнення дихальних шляхів свиней. Це сприяє проникненню хвороботворних мікроорганізмів. Якість повітря також відіграє важливу роль при розгляді умов праці у приміщенні.

Як?

Повітря у свинарнику фіксують сенсорно, в ідеалі на рівні носа свині. Якщо відчувається виразний запах аміаку або запах їдкий, і слизові оболонки очей або носа через кілька хвилин печуть або вам доводиться кашляти, це вважається відхиленням.

При вимірюванні шкідливих газів застосовуються граничні значення концентрації сірки 5 мг/л, аміаку 15 мг/л і вуглекислого газу 3000 мг/л.

Забрудненість повітря пилом оцінюється за чіткістю видимості, коли тварини спокійно рухаються у свинарнику, або ж видимість затуманена чи неповна. Інша можливість – кількість пилу можна оцінити за допомогою чорного аркуша паперу: якщо покласти його у приміщенні на початку інспекції, і після повернення він явно вкритий пилом (тобто сірий, а не чорний), то рівень запиленості є занадто високим.

Рекомендації

Якщо пилом насичена підстилка, слід розглянути можливість використання очищеної від пилу підстилки або ж придбати систему очищення від пилу.

У разі високої концентрації шкідливих газів слід частіше прибирати гній і забезпечити дренаж (відокремлення фекалій від сечі).

Покращити якість повітря може також оптимізація вентиляції або вентиляційна техніка (створення нових «отворів» у старих будівлях, провітрювання). Важливо забезпечити у свинарнику відсутність протягів на рівні росту тварин, особливо в зоні лежання. Зони мікроклімату без протягів можна створити, використовуючи покриття або кришки в зоні лежання. Це особливо рекомендується для приміщень з доступом до відкритих майданчиків.

4.5 Устаткування для утримання є функціональним та добре доглянутим

Чому?

Безпосередній вплив на добробут тварин має їхнє безпосереднє оточення. Його функціональність є основною передумовою для належного утримання та уникнення технопатій і травм.

Як?

До устаткування для утримання відноситься все устаткування у свинарнику, на вигулі і на пасовищі, що використовується для утримання тварин. Зокрема поїлки та годівниці, перегородки між станками/загонами, стіни та підлога свинарника, будиночки, місця для лежання тощо.

Таке устаткування для утримання, як годівниці, автоматичні годівниці, перегородки між станками/загонами або також підлога, оцінюється на предмет ризику травмування (наприклад, через гострі краї, зламані або виступаючі металеві пруть, пошкоджені або хиткі елементи решітчастої підлоги, гостре каміння на пасовищі, небезпечні предмети/сміття). Устаткування для утримання (як-от джерела тепла при вирощуванні поросят, двері до вигулу тощо) слід перевірити на функціональність вибірково.

Під цей пункт перевірки підпадає також перевірка чистоти та сухості місць для лежання

Відхиленням вважається наявність ризику травмування через (можливо, пошкоджене) обладнання для утримання, якщо в обладнанні для утримання є небезпечні предмети або сміття, якщо обладнання не функціонує або якщо місце для відпочинку вологе і брудне, і тому, як таке, тваринами не сприймається.

Рекомендації

Джерела небезпеки повинні бути усунені якомога швидше. Місця для лежання повинні бути сухими та чистими. Якщо свині використовують місце для лежання як «туалет», слід обдумати реструктуризацію загону. Часто трапляється, що влітку тварини випорожняються в зоні лежання через те, що там занадто тепло. Швидко і просто зарадити цьому може вимкнення системи опалення, відкидання вверх планок ящиків для лежання або навіть цілої кришки. Якщо встановлена підлога з підігрівом, можна переобладнати її так, щоб вона використовувалася також і для охолодження. Це дозволить тваринам сприймати місце для лежання, незважаючи на підстилку.

5. Втрати тварин

Чому?

Втрати тварин – це невідомі смерті і вирішальний показник для оцінки стану благо-получчя тварин на підприємстві. Їх слід уникати не лише заради добробуту тварин, вони також призводять до великих економічних втрат.

5.1 Рівень мертвонароджуваності нижче 15%.

Як?

До мертвонароджених відносяться поросята, які народилися мертвими (в присутності при народженні) або якщо вони були знайдені мертвими під час першого контрольного огляду після народження.

Загальна кількість поросят, народжених мертвими, встановлюється по відношенню до загальної кількості поросят, народжених у звітному періоді. Для визначення цього показника можна використовувати картки чи книги обліку поголів'я, планувальники свиноматок та/або документи служби з утилізації туш.

$$\frac{\text{мертвонароджені поросята}}{\text{народжені поросята}} * 100$$

Якщо смерті на підприємстві не реєструються і не документуються, а є лише оцінкою керівника підприємства, то це слід зазначити, як відхилення з посиланням на відсутність документації.

Слід зазначити звітний період і розрахунок, включаючи вихідні дані.

Рекомендації

Згідно з Постановою про гігієну свинарства (SchHaltHygV §9), «власник худоби на підприємстві з більш ніж трьома місцями для свиноматок [...] повинен негайно задокументувати розмір приплоду від кожної свиноматки (**загальна кількість поросят, народжених у припліді, включаючи мертвонароджених поросят**) [...]».

Мертвонароджуваність вважається ознакою неоптимального стану здоров'я свиноматок або їхньої годівлі (занадто товсті свиноматки), неналежного управління опоросом (відсутність або недостатній догляд) або технічних недоліків в умовах утримання свиноматок.

5.2 Втрати живонароджених поросят-сисунів менше 15% на 1-му тижні життя.

Як?

Кількість всіх поросят, які померли та були вимушено забиті впродовж першого тижня життя, встановлюється відносно кількості поросят, які народилися живими у звітному періоді. Для визначення цього показника можна використовувати картки чи книги обліку поголів'я, планувальники свиноматок та/або документи служби з утилізації туш.

$$\frac{\text{померлі} + \text{вимушено забиті поросята-сисуни на 1-му тижні життя}}{\text{живонароджені поросята}} * 100$$

Якщо смерті на підприємстві не реєструються і не документуються, а є лише оцінкою керівника підприємства, то це слід зазначити, як відхилення з посиланням на відсутність документації.

Слід зазначити звітний період і розрахунок, включаючи вихідні дані. Останнє особливо важливо для порід свиней, які віднесені до категорії «під загрозою зникнення» згідно з «Червоним списком» через малий розмір приплоду ([Die Rote Liste im Überblick \(g-e-h.de\): Sattelschweinerassen, Leicoma, Bunte Bentheimer](http://Die Rote Liste im Überblick (g-e-h.de): Sattelschweinerassen, Leicoma, Bunte Bentheimer)).

Рекомендації

Згідно з Постановою про гігієну свинарства (SchHaltHygV §8), «у разі [...] частої появи мертвих свиней у свинарнику [...] власник худоби повинен негайно звернутися до ветеринара для з'ясування причини [...]».

В Постанові про гігієну свинарства (SchHaltHygV §8, Додаток 6, Розділ I) висока смертність визначається так: «Смертність є високою, якщо впродовж семи днів перевищуються [такі відсоткові] значення:»

Таблиця 9. Порогові значення для високої смертності в останні 7 днів життя згідно з TierSchNutzTV

Смертність у зоні опоросу	
Перший тиждень життя	Решта тижнів життя
15%	5%

З цього випливає, що ці категорії втрат повинні бути задокументовані. Щоб відносно легко розділити в документації втрати поросят-сисунів на 1-му тижні життя та з 2-го тижня життя, можна підрахувати і занотувати кількість живих поросят на 7-й день життя, особливо якщо поросята на 7-й день життя все одно підлягають лікуванню.

Високий рівень смертності поросят-сисунів може бути пов'язаний з хворобами, неналежними умовами утримання або неоптимальною генетикою (великий приплід, фундамент).

5.3 Втрати поросят-сисунів з початку 2-го тижня життя до відлучення менше 10%.

Як?

Кількість всіх поросят, які померли та були вимушено забиті впродовж з початку 2-го тижня життя, встановлюється відносно кількості поросят, які народилися живими на початок 2-го тижня життя у звітному періоді. Для визначення цього показника можна використовувати картки чи книги обліку поголів'я, планувальники свиноматок та/або документи служби з утилізації туш.

$$\frac{\text{померлі+ вимушено забиті поросята-сисуни з початку 2-го тижня життя}}{\text{живонароджені поросята з початку 2-го тижня життя}} * 100$$

Якщо смерті на підприємстві не реєструються і не документуються, а є лише оцінкою керівника підприємства, то це слід зазначити, як відхилення з посиланням на відсутність документації.

Слід зазначити звітний період і розрахунок, включаючи вихідні дані. Останнє особливо важливо для порід свиней, які віднесені до категорії «під загрозою зникнення» згідно з «Червоним списком» через малий розмір приплоду ([Die Rote Liste im Überblick \(g-e-h.de\)](http://www.g-e-h.de): Sattelschweinerassen, Leicoma, Bunte Bentheimer).

Рекомендації

Згідно з Постановою про гігієну свинарства (SchHaltHygV §8), «у разі [...] частій появи мертвих свиней у свинарнику [...] власник худоби повинен негайно звернутися до ветеринара для з'ясування причини [...]».

В Постанові про гігієну свинарства (SchHaltHygV §8, Додаток 6, Розділ I) висока смертність визначається так: «Смертність є високою, якщо впродовж семи днів перевищуються [такі відсоткові] значення:» див. Таблицю 9.

З цього випливає, що ці категорії втрат повинні бути задокументовані. Щоб відносно легко розділити в документації втрати поросят-сисунів на 1-му тижні життя та з 2-го тижня життя, можна підрахувати і занотувати кількість живих поросят на 7-й день життя, особливо якщо поросята на 7-й день життя все одно підлягають лікуванню.

Високий рівень смертності поросят-сисунів може бути пов'язаний з хворобами, неналежними умовами утримання або неоптимальною генетикою (великий приплід, фундамент).

5.4 Втрати під час вирощування (від відлучення до приблизно 35 кг живої ваги) менше 5 %.

Як?

Кількість всіх поросят на відгодівлі, які померли та були вимушено забиті, встановлюється відносно загальної кількості відлучених поросят у звітному періоді. Для визначення цього показника можна використовувати картки чи книги обліку поголів'я, планувальники свиноматок та/або документи служби з утилізації туш.

$$\frac{\text{померлі} + \text{вимушено забиті поросята на відгодівлі}}{\text{відлучені поросята}} * 100$$

Якщо смерті на підприємстві не реєструються і не документуються, а є лише оцінкою керівника підприємства, то це слід зазначити, як відхилення з посиланням на відсутність документації.

Слід зазначити звітний період і розрахунок, включаючи вихідні дані.

Рекомендації

Згідно з Постановою про гігієну свинарства (SchHaltHygV Додаток 2 Розділ III), «власник худоби [...] повинен забезпечити, щоб на додаток до запису в реєстрі поголів'я, який вимагається Постановою про перевезення худоби, **кількість щоденних смертей** [...] негайно вносилися в іншу документацію по стаду.».

Мертвонароджуваність вважається ознакою неоптимального стану здоров'я свиноматок або їхньої годівлі (занадто товсті свиноматки), неналежного управління опоросом (відсутність або недостатній догляд) або технічних недоліків в умовах утримання свиноматок.

Підвищені втрати під час вирощування можуть свідчити про неоптимальне управління відлученням, захворюваність або неналежні умови утримання та годівлі.

5.5 Втрати під час відгодівлі (приблизно від 35 кг живої ваги до забою) менше 3 %.

Як?

Кількість всіх поросят на відгодівлі, які померли та були вимушено забиті, встановлюється відносно початкового поголів'я та всіх інших відлучених для відгодівлі поросят у звітному періоді. Для визначення цього показника можна використовувати картки чи книги обліку поголів'я, планувальники свиноматок та/або документи служби з утилізації туш.

$$\frac{\text{померлі} + \text{вимушено забиті поросята на відгодівлі}}{\text{початкове поголів'я} + \text{відлучені для відгодівлі поросята}} * 100$$

Мета полягає в тому, щоб зафіксувати, яка частка тварин, що перебували або перебувають на підприємстві впродовж звітного періоду, померла або була вимушено забита.

Якщо смерті на підприємстві не реєструються і не документуються, а є лише оцінкою керівника підприємства, то це слід зазначити, як відхилення з посиланням на відсутність документації.

Слід зазначити звітний період і розрахунок, включаючи вихідні дані.

Рекомендації

Згідно з Постановою про гігієну свинарства (SchHaltHygV Додаток 2 Розділ III), «власник худоби [...] повинен забезпечити, щоб на додаток до запису в реєстрі поголів'я, який вимагається Постановою про перевезення худоби, **кількість щоденних смертей [...] негайно вносилися** в іншу документацію по стаду.».

Підвищені втрати під час вирощування можуть свідчити про неоптимальне управління відлученням, захворюваність або неналежні умови утримання та годівлі.

5.6 Втрати племінних тварин (племінні свині, молоді свиноматки, племінні свиноматки та кнури) менше 5%.

Як?

До племінних тварин відносяться всі молоді свиноматки, старі свиноматки та кнури.

Кількість всіх племінних тварин, що померли та були вимушено забиті, встановлюється відносно середнього поголів'я племінних тварин у звітному періоді. Найпростішим методом розрахунку середнього поголів'я є розрахування середнього значення із початкового та кінцевого поголів'я. Для визначення цього показника можна використовувати картки чи книги поголів'я, планувальники свиноматок та/або документи служби з утилізації туш.

$$\frac{\text{померлі} + \text{вимушено забиті племінні тварини}}{\text{середнє поголів'я}} * 100$$

Якщо смерті на підприємстві не реєструються і не документуються, а є лише оцінкою керівника підприємства, то це слід зазначити, як відхилення з посиланням на відсутність документації.

Слід зазначити звітний період і розрахунок, включаючи вихідні дані.

Рекомендації

Згідно з Постановою про гігієну свинарства (SchHaltHygV Додаток 2 Розділ III), «власник худоби [...] повинен забезпечити, щоб на додаток до запису в реєстрі поголів'я, який вимагається Постановою про перевезення худоби, **кількість щоденних смертей [...] негайно вносилися** в іншу документацію по стаду.».

Підвищені втрати під час вирощування можуть свідчити про неоптимальне управління відлученням, захворюваність або неналежні умови утримання та годівлі.

6. Наявність результатів забою

Чому?

Результати забою надають важливу ретроспективну інформацію про стан здоров'я та добробут забитих тварин. Вони дуже корисні для аналізу слабких місць і внесення відповідних поліпшень у тваринництво. Збільшення кількості дефектів печінки може бути ознакою зараження свиней у стаді аскаридами, в той час як результати дослідження легень можуть свідчити про хвороби в стаді або про неоптимальний клімат утримання.

Рекомендації

Відповідно до Імплементативного регламенту Комісії (ЄС) 2019/627 (стаття 39), «офіційний ветеринарний лікар [...] повинен реєструвати та оцінювати результати проведених офіційних перевірок [...]. [...] Якщо під час перевірок виявляються хвороби та стани, що можуть вплинути на здоров'я або благополуччя людини чи тварини, офіційний ветеринарний лікар повинен вжити таких заходів: [...] він інформує адміністрацію бійні; [...] якщо згадана проблема [...] виникла під час **первинного виробництва [або на підприємстві походження]** і впливає на здоров'я людини або тварини [або] добробут тварин [...] він інформує [...] **адміністрацію харчового бізнесу [або керівництво], що відповідають за підприємство походження [...]**».

Це означає, що офіційний персонал, який проводить огляд туші, несе відповідальність за передачу результатів забою на підприємство походження (**місце боргу**). Як керівництво підприємства, ви маєте право їх вимагати.

6.1 Менше 20% забитих свиней мають ураження печінки.

Як?

Кількість всіх уражень печінки встановлюється по відношенню до загальної кількості тварин, забитих впродовж звітного періоду. Для цього слід перевірити записи про всі забої за звітний період.

$$\frac{\text{ураження печінки}}{\text{забиті тварини}} * 100$$

Якщо результати забою відсутні, слід відмітити «н.а.» (= не актуально) і зазначити зрозуміле обґрунтування.

Слід зазначити період, що розглядається, і розрахунок, включаючи вихідні дані.

6.2 Менше 20% забитих свиней мають захворювання легень.

Як?

Кількість всіх результатів дослідження легень з понад 10% хворобливих змін у легенях встановлюється відносно до загальної кількості забитих тварин у звітному періоді. Якщо існує декілька категорій результатів патологічних змін у легенях, що перевищують 10% (наприклад, категорія результатів «10-30%» та «> 30 %»), їх необхідно підсумувати. Для цього слід перевірити протоколи результатів усіх забоїв за звітний період.

$$\frac{\text{результати дослідження легень з понад 10\% хворобливих змін забиті тварини}}{\text{забиті тварини}} * 100$$

Якщо результати забою відсутні, слід відмітити «н.а.» (= не актуально) і зазначити зрозуміле обґрунтування.

У полі для коментарів слід зазначити період, що розглядається, і розрахунок, включаючи вихідні дані.

6.3 Менше 10% від загальної кількості забитих свиней мають запалення перикарду (перикардит), запалення черевної порожнини (перитоніт), запалення плеври (плеврит), запалення суглобів (артрит) або важкі травми хвоста та абсцеси.

Як?

Кількість всіх результатів хворобливих змін у серці, череві, плеврі, суглобах, абсцесів та змін на хвості встановлюється відносно загальної кількості тварин, забитих у звітному періоді. Для цього слід перевірити протоколи результатів усіх забоїв за звітний період.

$$\frac{\text{сума результатів змін у серці, череві, плеврі, суглобах, абсцесів та змін на хвості забиті тварини}}{\text{забиті тварини}} * 100$$

Якщо результати забою відсутні, слід відмітити «н.а.» (= не актуально) і зазначити зрозуміле обґрунтування.

У полі для коментарів слід зазначити період, що розглядається, і розрахунок, включаючи вихідні дані.

6.4 Повністю утилізується менше 1% свинячих туш.

Як?

Кількість всіх тварин, які

- померли під час транспортування на бійню,
- вимушено забиті під час вивантаження на бійні,
- були повністю вибракувані через аномальні результати досліджень

встановлюється відносно до загальної кількості забитих тварин у звітному періоді. Для цього слід перевірити протоколи результатів усіх забоїв за звітний період.

$$\frac{\text{повністю утилізовані туші}}{\text{тварини, яких відвезли на бійню}} * 100$$

Якщо результати забою відсутні, слід відмітити «н.а.» (= не актуально) і зазначити зрозуміле обґрунтування.

У полі для коментарів слід зазначити період, що розглядається, і розрахунок, включаючи вихідні дані.

Список літератури

- Brinkmann, J., Cimer, K., March, S., Ivemeyer, S., Pelzer, A., Schultheiß, U., . . . Winkler, C. (2020). *Tierschutzindikatoren: Leitfaden für die Praxis - Rind*. Darmstadt: Kuratorium für Technik und Bauwesen in der Landwirtschaft e.V.
- große Beilage, E., Harlizius, J., Holling, C., Meyer, J., Possardt, C., Schneider, Y., . . . Wieland, D. (2022). *SchweineWohl im Fokus - Umgang mit kranken und verletzten Tieren*. (DLG e.V., & FiBL Deutschland e.V., Eds.) Retrieved November 20, 2023, from <https://www.fokus-tierwohl.de/de/fachinformationen-schwein/umgang-mit-kranken-und-verletzten-tieren/vorwort-und-inhaltsverzeichnis>
- Kepler, C., Garrelfs, I., & Spindler, B. (2020). Entscheidung über Leben und Tod - Umgang mit kranken und verletzten Jung- und Legehennen. *DGS Magazin für die Geflügelwirtschaft*, 31, pp. 38-41.
- Russel, A., Doney, J., & Gunn, R. (1969). Subjective assessment of body fat in live sheep. *The Journal of Agricultural Science*, 72 (3), 451-454. doi:10.1017/S0021859600024874
- World Organisation for Animal Health. (2023). *Terrestrial Code Online Access - WOAH - World Organisation for Animal Health*. Retrieved November 20, 2023, from https://www.woah.org/en/what-we-do/standards/codes-and-manuals/terrestrial-code-online-access/?id=169&L=1&htmlfile=chapitre_aw_introduction.htm

Список візуальних джерел

Зображення	Джерело
Титульна стор.	Naturland e.V.
Зображення 1	AG Tierwohl – E. Hofinger, eigene Darstellung
Зображення 2	Körper-Konditions-Beurteilung (fiBL.org)
Зображення 3	<i>Зліва:</i> Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Körperkondition <i>Справа:</i> Mutterkühe auf Kondition füttern - LfL (bayern.de)
Зображення 4	Modifiziert nach Welfare Quality (2009): http://www.welfarequalitynetwork.net/media/1088/cattle_protocol_without_veal_calves.pdf
Зображення 5	<i>Зліва:</i> Erhebungsleitfaden Mastrind (nationales-tierwohl-monitoring.de) , © Thünen-Institut / Viola Magierski. <i>В центрі:</i> Erhebungsleitfaden Kalb (nationales-tierwohl-monitoring.de) , © Silvia Ivemeyer <i>Справа:</i> Erhebungsleitfaden Milchkuh (nationales-tierwohl-monitoring.de) , © Jan Brinkmann.
Зображення 6	Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Milchkühe und Aufzucht-kälber: Klauenzustand
Зображення 7	Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Milchkühe und Aufzucht-kälber: Integumentschäden (inkl. Schwellungen)
Зображення 8	Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Milchkühe und Aufzucht-kälber: Schwanzschäden
Зображення 9	Werkzeugkasten Downloadversion final 2019-10-15.pdf
Зображення 10	Leitfaden2020_Milchkuehe.pdf (ktbl.de)
Зображення 11	<i>Зліва:</i> AG Tierwohl – U. Schumacher <i>В центрі:</i> AG Tierwohl – G. Glück <i>Справа:</i> AG Tierwohl – G. Glück
Зображення 12	AG Tierwohl – E. Hofinger, eigene Darstellung
Зображення 13	AG Tierwohl – U. Schumacher
Зображення 14	AG Tierwohl – U. Schumacher
Зображення 15	AG Tierwohl – U. Schumacher
Зображення 16	modifiziert nach Russel, Doney, & Gunn (1969)
Зображення 17	<i>Зліва:</i> AG Tierwohl – S. Ivemeyer <i>Справа:</i> C. Simantke

Зображення	Джерело
Зображення 18	AG Tierwohl – S. Ivemeyer
Зображення 19	AG Tierwohl – S. Ivemeyer
Зображення 20	<i>Зліва:</i> Träger <i>Справа:</i> C. Simantke
Зображення 21	AG Tierwohl – S. Ivemeyer
Зображення 22	<i>Зліва:</i> C. Simantke <i>Справа:</i> AG Tierwohl – U. Baumbach
Зображення 23	<i>Зліва:</i> C. Simantke <i>Mittig:</i> Tierwohl: www.bio-tierwohl.de <i>Справа:</i> Tierwohl: www.bio-tierwohl.de
Зображення 24	<i>Зліва:</i> C. Simantke <i>Mittig:</i> C. Simantke <i>Справа:</i> AG Tierwohl - Ivemeyer
Зображення 25	<i>Зліва:</i> AG Tierwohl – S. Ivemeyer <i>Справа:</i> Kaulfuß
Зображення 26	AG Tierwohl – S. Ivemeyer
Зображення 27	AG Tierwohl – V. Hörsch, eigene Darstellung
Зображення 28	Beurteilungskarten Legehennen web.pdf (mud-tierschutz.de)
Зображення 29	AG Tierwohl – K. Rath
Зображення 30	Quirin – Uni Rostock
Зображення 31	AG Tierwohl – K. Rath
Зображення 32	Beurteilungskarten Legehennen web.pdf (mud-tierschutz.de)
Зображення 33	<i>Зліва:</i> AG Tierwohl – K. Rath <i>Mittig:</i> AG Tierwohl – K. Rath <i>Справа:</i> AG Tierwohl – V. Hörsch
Зображення 34	Quirin – Uni Rostock
Зображення 35	Quirin – Uni Rostock
Зображення 36	AG Tierwohl – L. Vogt
Зображення 37	<i>Зліва:</i> Quirin – Uni Rostock <i>Справа:</i> AG Tierwohl
Зображення 38	<i>Зліва:</i> AG Tierwohl – K. Rath <i>Справа:</i> Quirin – Uni Rostock
Зображення 39	AG Tierwohl – E. Hofinger, eigene Darstellung

Зображення	Джерело
Зображення 40	<p><i>Зліва направо:</i></p> <p>Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Körperkondition der Sauen</p> <p>Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Körperkondition der Sauen</p> <p>Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) – Leitfaden Schwein 2020-26.jpg (<i>letzte drei Bilder</i>)</p>
Зображення 41	<p>Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) – Leitfaden Schwein 2020-23.jpg</p>
Зображення 42	<p>AG Tierwohl – E. Hofinger</p>
Зображення 43	<p><i>Зліва вверху за годинниковою стрілкою:</i></p> <p>AG Tierwohl – G. Glück</p> <p>Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Anzeichen von Ektoparasiten der Sauen</p> <p>Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Anzeichen von Ektoparasiten der Sauen</p> <p>Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Anzeichen von Ektoparasiten der Sauen</p> <p>Tierwohl Schweine - Fokus Tierwohl (fokus-tierwohl.de) – Umgang mit kranken und verletzten Tieren: 3.5.2 Haut</p> <p>Tierwohl Schweine - Fokus Tierwohl (fokus-tierwohl.de) – Umgang mit kranken und verletzten Tieren: 3.5.2 Haut</p>
Зображення 44	<p><i>Зліва:</i> Tierwohl Schweine - Fokus Tierwohl (fokus-tierwohl.de) – Umgang mit kranken und verletzten Tieren: 3.5.2 Haut</p> <p><i>В центрі:</i> Tierwohl Schweine - Fokus Tierwohl (fokus-tierwohl.de) – Umgang mit kranken und verletzten Tieren: 3.5.2 Haut</p> <p><i>Справа:</i> L. Dettmar – Tiergesundheitsdienst Bayern e.V.</p>
Зображення 45	<p>Modifiziert nach S. Oberländer (2015) - Untersuchungen zum Vorkommen von akzessorischen Bursen bei Mastschweinen (core.ac.uk)</p>
Зображення 46	<p><i>Зліва:</i> Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Schwanzverletzungen</p> <p><i>В центрі:</i> Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Ohrverletzungen</p> <p><i>Справа:</i> Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Hautverletzungen (ohne Schwanz und Ohren)</p>
Зображення 47	<p><i>Зліва:</i> Online-Schulung Tierschutzindikatoren (ktbl.de) - Übung: Schwanzverletzungen</p> <p><i>Справа:</i> AG Tierwohl – G. Glück</p>

Bild	Quelle
Зображення 48	<i>Зліва:</i> AG Tierwohl <i>Справа:</i> AG Tierwohl – G. Glück
Зображення 49	<u>Leitfaden für Hoftierärzte, Berater und Landwirte zur Haltung unkupierter Schweine (landwirtschaftskammer.de)</u>

Додаткова інформація

Online-Schulung Tierschutzindikatoren für Rind, Schwein und Geflügel:

[Online-Schulung Tierschutzindikatoren \(ktbl.de\)](https://www.ktbl.de)

Welfare Quality® Assessment Protocols for cattle (sans veal), poultry and pigs: [Welfare Quality Network | Assessment Protocols](https://www.welfarequalitynetwork.com/)

Netzwerk Fokus Tierwohl:

[Netzwerk Fokus Tierwohl - Fokus Tierwohl \(fokus-tierwohl.de\)](https://www.fokus-tierwohl.de/)

Managementtool für Jung- und Legehennen:

[MTool für Jung- und Legehennen: MUD-Tierschutz](https://www.mud-tierschutz.de/)

Tierwohlindikatoren für Schafe der Gesellschaft zur Erhaltung alter und gefährdeter Haustierras- sen e.V. (GEH):

[Naturliches-Verhalten-Schafe-Tierwohl.pdf \(g-e-h.de\)](https://www.g-e-h.de/Natuerliches-Verhalten-Schafe-Tierwohl.pdf)

Leitfaden zur Bewertung des Tierwohls von Milchziegen des Thünen-Instituts: [Leitfaden zur Bewertung des Tierwohls von Milchziegen \(thuenen.de\)](https://www.thuenen.de/leitfaden-zur-bewertung-des-tierwohls-von-milchziegen)

Berichte des Projektes NaTiMon (Nationales Tierwohl-Monitoring):

[Nationales Tierwohl Monitoring: Projektberichte \(nationales-tierwohl-monitoring.de\)](https://www.nationales-tierwohl-monitoring.de/)

Leitfäden Tierwohl von Bio Austria:

[Leitfäden Tierwohl - BIO AUSTRIA \(bio-austria.at\)](https://www.bio-austria.at/leitfaeden-tierwohl)

Werkzeugkasten für die Haltung horntragender Milchkühe im Laufstall der Universität Kassel und Verbände Bioland und Demeter:

[Werkzeugkasten für die Haltung horntragender Milchkühe im Laufstall \(uni-kassel.de\)](https://www.uni-kassel.de/werkzeugkasten-fuer-die-haltung-horntragender-milchkuehe-im-laufstall)

Merkblatt Weideparasiten bei Schafen und Ziegen nachhaltig kontrollieren des Forschungsinstituts für biologischen Landbau (FiBL):

[Weideparasiten bei Schafen und Ziegen nachhaltig kontrollieren \(fibl.org\)](https://www.fibl.org/weideparasiten-bei-schafen-und-ziegen-nachhaltig-kontrollieren)

Додаток

1. AGT Erhebungsbogen Tierwohlindikatoren - Große Raufutterfresser
  - 1.1 einzeltierweise Erhebung
  - 1.2 merkmalsweise Erhebung
2. AGT Erhebungsbogen Tierwohlindikatoren - Kleine Wiederkäuer
  - 2.1 einzeltierweise Erhebung
  - 2.2 merkmalsweise Erhebung
3. AGT Erhebungsbogen Tierwohlindikatoren - Legehennen & Junghennen
  - 3.1 einzeltierweise Erhebung
  - 3.2 merkmalsweise Erhebung
4. AGT Erhebungsbogen Tierwohlindikatoren - Mastgeflügel
  - 4.1 einzeltierweise Erhebung
  - 4.2 merkmalsweise Erhebung
5. AGT Erhebungsbogen Tierwohlindikatoren - Schweine
  - 5.1 einzeltierweise Erhebung
  - 5.2 merkmalsweise Erhebung

Формуляр. Показники благополуччя тварин.

Вушна бірка/ транспондер (якщо наявні)	Тварина №	Група	Вихудалість (BCS < 2,5) [0, 1]	Забруднення (прилипле, над гомілково-стопним суглобом) [0, 1]	Занадто довгі копита [0, 1]	Значні травми [0, 1]	Чітко помітна кульгавість [0, 1]	Хвороби [0, 1]	Зауваження
	1								
	2								
	3								
	4								
	5								
	6								
	7								
	8								
	9								
	10								
	11								
	12								
	13								
	14								
	15								
	16								
	17								
	18								
	19								
	20								
	21								
	22								
	23								
	24								
	25								
К-кість відповідно									Як мінімум одне відхилення ☐ так ☐ ні
Частка відповідно (%)									
<i>Порогове значення Контрольний список</i>			10%	20%	10%	10%	5%	10%	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Великі травоядні. Збір даних за ознакою.

- За однією ознакою оглядають 20-50 тварин (вибір випадковий, відбирають у різних місцях приміщення/біля годівниці/під час або після доїння; враховують також тварин, що усамітнилися або лежать)
- кількість уражених тварин відмічається за кожною ознакою штрихом у списку (S), одночасно з кількістю тварин, оцінених за цією ознакою (N);
- відсоткове значення уражених тварин (P) можна розрахувати за формулою: $P = (S * 100) / N$

№ у контр. списку	Ознака	К-кість оцінених тварин (N)	К-кість уражених тварин (S)	% уражених тварин $P = (S * 100) / N$	Граничне значення	Граничне значення перевищене?	Зауваження
1.1	Вихудалість (BCS < 2,5)				10 %	☐ так ☐ ні, g незначно (10-15%), d значно (15-20%), s серйозно (≥20%)	
2.1	Сильне забруднення (прилипле, над гомілковостопним суглобом)				20 %	☐ так ☐ ні, g (20-30%), d (30-40%), s (≥40%)	
2.2	Занадто довгі копита				10 %	☐ так ☐ ні, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.1	Значні травми				10 %	☐ так ☐ ні, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.2	Чітка кульгавість				5 %	☐ так ☐ ні, g (5-7,5%), d (7,5-10%), s (≥10%)	
3.3	Чіткі ознаки хвороби				10 %	☐ так ☐ ні, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Дрібні жуйні тварини. Збір даних на окрему тварину.

Вушна бірка/ транспондер (якщо наявні)	Тварина №	Група	Вихудалість (оцінка 1) [0, 1]	Забруднення [0, 1]	Занадто довгі копита [0, 1]	Занадто коротко обрізані хвосту [0, 1]	Значні травми [0, 1]	Чітка кульгавість [0, 1]	Хвороби [0, 1]	Зауваження
	1									
	2									
	3									
	4									
	5									
	6									
	7									
	8									
	9									
	10									
	11									
	12									
	13									
	14									
	15									
	16									
	17									
	18									
	19									
	20									
	21									
	22									
	23									
	24									
	25									
	26									
	27									
	28									
	29									
	30									
К-кість відповідно										Як мінімум одне відхилення ☐ так ☐ ні
Частка відповідно (%)										
<i>Порогове значення Контрольний список</i>			10 %	10 % / 15%	10 %	10 %	10 %	5 %	10 %	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Дрібні жуйні тварини. Збір даних за ознакою.

- За однією ознакою оглядають 10-30 тварин (вибір випадковий під час годівлі або в кінці доїння у випадку молочних овець/кіз; враховують також тварин, що усамітнилися або лежать);
- кількість уражених тварин відмічається за кожною ознакою штрихом у списку (S), одночасно з кількістю тварин, оцінених за цією ознакою (N);
- відсоткове значення уражених тварин (P) можна розрахувати за формулою: $P = (S * 100) / N$

№ у контр. списку	Ознака	К-кість оцінених тварин (N)	К-кість уражених тварин (S)	% уражених тварин $P = (S * 100) / N$	Граничне значення	Граничне значення перевищене?	Зауваження
1.1	Вихудлість (оцінка 1)				10 %	☐ ні ☐ так, g незначно (10-15%), d значно (15-20%), s серйозно (≥20%)	
2.1	Кози / косулі / інші: сильне забруднення (принаймні розміром з долоню)				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
2.1	Вівці: сильне забруднення (принаймні розміром з долоню)				15 %	☐ ні ☐ так, g (15-22,5%), d (22,5-30%), s (≥30%)	
2.2	Занадто довгі копита				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
2.4	Занадто коротко обрізані хвости				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.1	Значні травми				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.2	Чітка кульгавість				5 %	☐ ні ☐ так, g (5-7,5%), d (7,5-10%), s (≥10%)	
3.3	Чіткі ознаки хвороби				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Несучки / молоді кури. Збір даних на окрему тварину.

Твари на №	Група	Пошкодження оперення (оцінка 2 MTool) [0,1]	Ознаки хвороби / млявість / вихудалість [0, 1].	Травми [0, 1]	Грудина [0, 1]	Подушечки ніг [0, 1]	Порушення рухової поведінки [0, 1]	Зауваження
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								
12								
13								
14								
15								
16								
17								
18								
19								
20								
21								
22								
23								
24								
25								
К-кість відповідно								Як мінімум одне відхилення ☐ так ☐ ні
Частка відповідно (%)								
<i>Порогове значення Контрольний список</i>		< LW 50: 10 % ≥ LW 50: 20 %	5 %	10 %	20 %	20 %	5 %	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Несучки / молоді кури. Збір даних за ознакою.

- Окремі тварини оглядаються за кожною ознакою; їх, особливо для ознак 2.1, 2.3 і 2.4, необхідно взяти в руки (вибір випадковий з різних частин пташника / вольєра / вигулу); враховують також тварин, що усамітнилися на сідалах / у гніздах).
- Кількість уражених тварин відмічається за кожною ознакою штрихом у списку (S), одночасно з кількістю тварин, оцінених за цією ознакою (N);

№ у контрольному списку	Ознака	К-кість оцінених тварин (N)	К-кість уражених тварин (S)	% уражених тварин $P = (S \cdot 100) / N$	Граничне значення	Граничне значення перевищене?	Зауваження
1.1 & 1.2	Пошкодження оперення (оцінка 2 MTool)				$< LW 50: 10 \%$ $\geq LW 50: 20 \%$	☐ ні ☐ так, $< LW 50 \mid \geq LW 50$ g незначно (10-15%) (20-30%) d значно (15-20%) (30-40%) s серйозно ($\geq 20\%$) ($\geq 40\%$)	
1.4	Забруднення оперення				20 %	☐ ні ☐ так, g (20-30%), d (30-40%), s ($\geq 40\%$)	
2.1	Ознаки хвороби				5 %	☐ ні ☐ так, g (5-7,5%), d (7,5-10%), s ($\geq 10\%$)	
2.2	Травми				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s ($\geq 20\%$)	
2.3	Грудина				20 %	☐ ні ☐ так, g (20-30%), d (30-40%), s ($\geq 40\%$)	
2.4	Стан подушечок ніг, деформовані кігті				20 %	☐ ні ☐ так, g (20-30%), d (30-40%), s ($\geq 40\%$)	
2.6	Порушення рухової поведінки				5 %	☐ ні ☐ так, g (5-7,5%), d (7,5-10%), s ($\geq 10\%$)	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Птиця на відгодівлі. Збір даних на окрему тварину.

Тварина №	Група	Втрата оперення [0, 1]	Забруднення оперення [0, 1]	Ознаки хвороби* [0, 1]	Травми** [0, 1]	Порушення рухової поведінки [0, 1]	Подушечки ніг (якщо не зазначено у звіті про забій)	Зауваження
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								
12								
13								
14								
15								
16								
17								
18								
19								
20								
21								
22								
23								
24								
25								
К-кість відповідно								Як мінімум одне відхилення ☐ так ☐ ні
Частка відповідно (%)								
<i>Порогове значення Контрольний список</i>		10 %	20 %	5 %	10 %	5 %	20 %	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Птиця на відгодівлі. Збір даних за ознакою.

- Окремі тварини оглядаються за кожною ознакою. Щоб оцінити стан подушечок ніг (6.1) необхідно взяти тварин у руки, однак цю ознаку можна взяти зі Звітів про забій, тоді підняти тварин не доведеться; вибір тварин для оцінювання випадковий (з різних частин пташника /вольєра / вугулу; враховують також тварин, що усамітнилися).
- Кількість уражених тварин відмічається за кожною ознакою штрихом у списку (S), одночасно з кількістю тварин, оцінених за цією ознакою (N);

№ у контроль-ному списку	Ознака	К-кість оцінених тварин (N)	К-кість уражених тварин (S)	% уражених тварин $P = (S \cdot 100) / N$	Граничне значення	Граничне значення перевищене?	Зауваження
1.3	Втрата оперення				10 %	☐ так ☐ ні, g незначно (10-15%), d значно (15-20%), s серйозно ($\geq 20\%$)	
1.4	Забруднення оперення				20 %	☐ так ☐ ні, g (20-30%), d (30-40%), s ($\geq 40\%$)	
2.1	Ознаки хвороби				5 %	☐ так ☐ ні, g (5-7,5%), d (7,5-10%), s ($\geq 10\%$)	
2.2	Травми				10 %	☐ так ☐ ні, g (10-15%), d (15-20%), s ($\geq 20\%$)	
6.1	Подушечки ніг (якщо немає у Звіті про забій)				20 %	☐ так ☐ ні, g (20-30%), d (30-40%), s ($\geq 40\%$)	
2.5	Порушення рухової поведінки				5 %	☐ так ☐ ні, g (5-7,5%), d (7,5-10%), s ($\geq 10\%$)	

* блідий гребінь, каламутні очі, виділення з очей, набряклість повік, чхання, діарея

** випадіння клоаки, переломи, явні криваві або зарубцьовані рани

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Свині. Збір даних на окрему тварину.

Вушна бірка/ транспондер (якщо наявні)	Тварина №	Група	Вихудалість (BCS ≤ 2) [0, 1]	Фекальні відкладення [0, 1]	Ектопаразити [0, 1]	Порушення рухової поведінки [0, 1]	Потовщення суглобів [0, 1]	Укуси, некрози, часткові втрати [0, 1]	Хвороби [0, 1]	Зауваження
	1									
	2									
	3									
	4									
	5									
	6									
	7									
	8									
	9									
	10									
	11									
	12									
	13									
	14									
	15									
	16									
	17									
	18									
	19									
	20									
	21									
	22									
	23									
	24									
К-кість відповідно										Як мінімум одне відхилення ☐ так ☐ ні
Частка відповідно (%)										
Граничне значення Контрольний список			10 %	20 %	10 %	10 %	10 %	10 %	10 %	

Формуляр. Показники благополуччя тварин. Свині. Збір даних за ознакою.

- Для однієї ознаки оцінюють приблизно 50% тварин на загін/категорію тварин/віковий клас, для невеликих груп (до 20 тварин у групі): вибирають кілька груп і оцінюють у них усіх тварин, для великих груп (понад 20 тварин у групі): оцінюють 10-20 тварин у групі; особливу увагу звертають на тварин, що усамітнилися або лежать.
- кількість уражених тварин відмічається за кожною ознакою штрихом у списку (S), одночасно з кількістю тварин, оцінених за цією ознакою (N);
- відсоткове значення уражених тварин (P) можна розрахувати за формулою: $P = (S * 100) / N$

№ у контр. списку	Ознака	К-кість оцінених тварин (N)	К-кість уражених тварин (S)	% уражених тварин $P = (S * 100) / N$	Граничне значення	Граничне значення перевищене?	Зауваження
1.1	Вихудалість (BCS ≤ 2)				10 %	☐ ні ☐ так, g незначно (10-15%), d значно (15-20%), s серйозно (≥20%)	
2.1	Фекальні відкладення				20 %	☐ ні ☐ так, g (20-30%), d (30-40%), s (≥40%)	
3.1	Ектопаразити				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.2	Порушення рухової поведінки				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.3	Потовщення суглобів				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.4	Укуси, некрози, часткові втрати				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	
3.5	Чіткі ознаки хвороби				10 %	☐ ні ☐ так, g (10-15%), d (15-20%), s (≥20%)	